

Ог Мандино, Бадди Кей

АКАБАР «УМИДНОМА»СИ

Фантастик қисса

А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти
Тошкент - 2002

Таржимон Асрор Мўминов

Ог Мандино асарлари мавзусининг қизиқарлилиги ва ўзига хослиги билан ажралиб турадиган дунёдаги машҳур муаллифлардан биридир. Унинг 14 номдаги китоби 18 тилда 20 миллиондан ортиқ нусхада чоп этилган. Даставвал Ог Мандино нотик сифатида шуҳрат қозонди, исми-шарифи АҚШдаги ва бошқа таниқли нотиклар қаторидан ўрин олди. Айнан унинг нотиклик санъати туфайли минглаб тингловчилар ҳаётини қайтадан бошлаш ва маънавиятини камол топтириш мўъжизасини кашф қилишди.

Ог Мандинонинг «Акбар «Умиднома»си», «Дунёдаги буюк мўъжиза», «Эскифурушнинг қайтиши», «Муваффақиятлар қалити», «Қандай яхши яшаш мумкин» каби китоблари севиб ўқилади.

Бадди Кэй лирик шоир сифатида ўқувчиларга танилган эди. Унинг қўшиқлари ёзилган кассеталар 50 миллиондан ортиқ нусхада бутун дунёга тарқалган. Шунинчун мамнуният билан тазкидлашимиз лозим, Бадди Кэй — яхши шоир, ўқитувчи, бастакор, нотик, Хуллас қайси ишга қўл урмасин муваффақият қозонган. У ёздирган «Кичик шаҳзода» грампластинкаси «Грэмми» мукофотига сазовор бўлган. «Акбар «Умиднома»си» фантастик қиссаси Бадди Кэйнинг биринчи насрий асаридир.

Мандино, Ог ва Кей, Бадди

Акабар «Умиднома»си (фантастик қисса). Тарж. А. Мўминов. — Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2001. — 96 б.

Кўпчилик одамлар туғилади, улғаяди, вафот этади. Уларнинг на яшашдан мақсади, на ҳаётдан умиди бўлади. Бундайларнинг гўзалликка йўғрилган бизнинг коинотимизга келиб қолишининг ўзи тасодифдир...

Кенг ўқувчилар оммасига мўлжалланган мазкур китоб эса мақсадсиз, умидсиз юрган одамларни ҳаётга руҳлантиради, умрини сермазмун қиладди, руҳини юксалтиради.

А $\frac{4703040100-315}{M361 (04)-2002}$ - гриф 2002

ISBN 5-86484-045-9

© ХТ Камиллов Б. С., 2002 й.

**МУЪЖИЗАГА
ИШОНАДИГАН
ОДАМЛАРГА
БАҒИШЛАНАДИ**

*Ҳар бир умр Парвардигор томонидан
ёзилган эртақдир.*

Ханс Кристиан Андерсен

МУҚАДДИМА

Ромул ва Рем Римга асос солмасдан аввал, Гомер «Илиада»-ни ёзмасдан олдин, яҳудийлар Каньон шаҳрига кирмасдан илгари, Британияда Стоунхенж қалъаси бунёд этилмасдан бурун, ҳали Жазоирдаги горда Тассили суратлари чизилмаган ва Мисрдаги Хеопс пирамидаси қурилмаган вақтда, Семирамида ўзининг осма боғларида сайр қилмасдан муқаддам, Гаутама Будда таълимотини Ҳиндистонга ёзмаган даврда, ҳуллас, жуда қадим замонда улар юз минг квадрат милдан (1 миль – 1609 метрга тенг) зиёд хилват маконда овчилик билан кўчманчиликда ҳаёт кечирганлар. Дунё аҳли уларни лапландлар сифатида билади, аммо улар ўзларини саамлар деб атаганлар. Уларнинг сони ўттиз беш мингдан ошмасди, Норвегия, Швеция, Финляндия, ҳатто Россиянинг шимолий ўлкаларида кулбалар қуришиб ёки кўчманчилик манзилларида истиқомат қилишарди.

Улар шимол изғирини ва қаҳратонини сабр-бардош билан мардона енгишга ўргангандилар. Бир-бирларига ҳаддан зиёд меҳрибон, ҳамлард эдилар, ёшларга шахсий намуна кўрсатишиб ўз кучи ва иродаси билан яшашга ўргатардилар. Шу боис улар омон яшардилар. Лекин уларнинг ҳеч қачон ўз давлати ёки мамлакати бўлмаган, шунингдек, улар ўзга давлат ва халқлар ёрдамига эҳтиёж сезишмаган.

Уларнинг бўйи паст, бироқ кўнгли дарё эдилар. Кулбаларининг эшикларини ҳеч вақт занжирлашмасди, жой сўраб кирган номаълум киши ҳам рад жавобини эшитмасди. Оиланинг ажрашиши ёки жиноят каби тушунчаларни деярли билишмасди, булар ҳақда газеталарда ўқишарди, радиода эшитишарди, холос.

Лапландлар саккиз минг йилдан кўпроқ давр мобайнида инсониятнинг кўрки бўлишларига қарамасдан, биз улар ҳақда сайёрамиздаги бошқа халқларга нисбатан камроқ нарса биламиз. Бугун эса ишонч билан таъкидлашимиз мумкин, уларнинг Мангулик сирли дунёси кўзгуси қаршисида намоён бўлиш муддати аллақачон поёнига етган.

Жуда қадим замонда... йўқ, қадим замонда эмас... лапландларнинг Шимолий қутб яқинидаги кичик қўрғониди... мўъжиза рўй берди.

Қанийди, бу ҳақда бутун дунё билса...

БИРИНЧИ БОБ

Зим-зиё тунда бўрининг мунгли ноласи чор-атрофга таралди. Бу ваҳимали нолиш бошланаётган қишнинг шамоллари қанотида овлоқ масканда жойлашган Калвали кўрғонидаги ҳар бир уй, ҳар бир кулбага кириб борди.

Туло Матгис қаламини столга қўйди ва яшил чарм муқовали кундалигини бир чеккага сурди. У нафасини ичига ютиб, қулоқ солди. Бўри яна увиллади, бироқ шу вақтда қаҳратон ҳукмрон тундрада бир бор жаранглаган милтиқ овози эшитилди.

Туло енгил нафас олиб ўрнидан турди ва оқсоқланганча синглисининг ётоқхонаси томон йўналди. Никка лақабли кучуги ёнидан ўтар экан тўхтади, унинг тикандай қўлга ботадиган қалин кул ранг жунини силади.

— Сен қариб қолибсан, дангаса кучугим. Эсимда, бўрилар увиллашини эшитганинг ҳамон ташқарига чиқиш учун эшикни тешиб ўтишдан ҳам тоймасдинг.

У Яананинг ўринига яқинлашган ҳам эди, синглисининг кўрпа остидан кўрқув ичидаги овози эшитилди:

— Туло, сен бўри увиллашини эшитдингми?

— Ҳа. Варно амаки уни отди, шекилли. У ҳушёр экан, биз буғуларимиздан хавотир олмасак бўлади. Чўчима жимтвой, яхшиси ухла. •

Болакай ошхонадаги стол ёнига келганда, очиқ кундаликка кўзи тушди. Туло қалин жилдли кундалигини чироқ ёруғи томон сурди ва ўн тўрт ёшга тўлган кунда ўзи ёзган сўзларни ўқиди.

12 декабрь.

Кўрғонимизга қоронғилик чўкди.

Ёруғ кунлар келишига икки ой бор. Агар осмонда ёзги қуёш чарақлаганда ҳам, ўтлоғимизда арчагуллар чамандай очилганда ҳам, бугун умримдаги энг ғамли туғилган куним бўлиб қолаверарди. Чунки синглим билан мен сўнгиги ўн икки ойда

дунёдаги энг азиз кишиларимиздан айрилдик, энди уларни қайтариб бўлмайди.

Мен қайдадир ўқигандим, агар инсон астойдил изласа энг қайғули кунларида ҳам шодлик муждасини топиши мумкин. Мен ҳам роса изладим, бутун сағй-ҳаракатларим юрагимга ўчмас оғриқ берди, холос.

Бироқ мен умидимни узмайман. Синглим Яаана учун иродали бўлиб қолишим керак.

Туло аста кундаликни ёпди. У катта қисиқ кўзларидан юмалаб тушаётган ёшларни артди, стол устида ҳамиша турадиган зарҳал ҳошияли овал (тухумсимон) рамка томон юзланди ва уни қўлларига олиб онасининг суратига тикилди. Болақай шамоллар қанотида яна онасининг майин овози етиб келишига қаттиқ ишонди:

«Ўғилгинам, Парвардигорнинг сента атаган инояти борга ўхшайди. Сенинг ёзувчилик истеъдодингни бошқача изохлаш мумкин эмас. Қачонлардир сенинг номинг машҳур бўлади, сен ёзаётган сўзлар қалб торларини чертади, улардаги ҳақиқат ва гўзаллик умид юлдузидай жумлаи жаҳонга нур таратади».

Ўпкаси тўлиб кетган Тулонинг озгин елкалари титради. У суратли рамкани юзига босиб, ойнасини бир неча бор ўпди.

– Ойижон, ойижоним! Сизни соғиндим, жуда соғиндим!

Шу маҳал Никка эшикни тирнаб, унинг хаёлини бўлди. Туло елкасига жунли камзулини, бошига Яаана тўқиб берган саамликларнинг тўрт бурчакли қалпоғини кийди ва кучугини тунги сайрга олиб чиқди.

Қор ёғиши тўхтаганди. Булутлар ҳам тарқабди. Қаттиқ эсаётган шамол ҳам секинлашганди. Боши узра юлдузлар жимирлаб турадиган қора гумбазли осмон ҳозир камалакдай турли рангда товланаётганди. Гўё ёқимсиз ранглар бир-бирларига кесишиб, йўғрилганча яшил, қизғиш ва сарғиш рангларга айланганди. Болақай шимолнинг бундай ёрқин товланишини кўп бор кўрганди. Ҳатто оёқ остидаги қор ҳам товланарди, ўтлоқзор эса мисоли тагида ёқут, зумрад, брильянт ялтираётган кўлга ўхшарди.

Товланаётган ранглар жилоси Тулони мафтун этди ва у ўз ғамларини унутди. У тиззаси оғриётгани ҳам эсидан чиқиб, у ёқдан бу ёққа чопди, шамолларга кўкрак керди, хурсандчилигидан қаҳ-қаҳ отиб кулди, бор овози билан қўшиқ айтди, олмос кукунидай ялтираётган қорни думалоқлаб, ҳар томонга отди, Никка устига эзгилаб сочди. Ниҳоят, у азим дарахт ёнига етиб келиб, нафасини ростлаш учун қор устига ётди, кучук ёнига ўтирди ва ўйинни давом эттириш истагида ялингансимон оҳангда вовиллади. Туло чалқанча ётганча қарағайнинг қорамтир новдалари орасида хилма-хил рангда товланаётган осмон тожига тикилди.

Азим қарағай дарахти ҳозирги кексаларнинг болалик даврида кўрғон учун чегара ҳисобланган. Ёзнинг қисқа кунларини қишнинг қора узун тунлари алмаштирадиган бу жойда оқ қайин ва толлар паст бўйли эди, аммо қарағай ердан ўн беш метрча баландликка юксалганди. Унинг тиканлари яшил ва узун бўлиб, новдалари атрофига кенг ёзилганди, гўё илдизлари тропик ўрмоннинг серҳосил тупроғидан ҳаёт шарбатини шимарди. Кимнингдир айтишича, бу дарахтни бир неча аср муқаддам саам халқининг афсонавий алпи Сталло ўтказган. Дарахт поясининг ерга яқин қисми бир оз шилинган, унинг пўстлоғига қўл теккизиш оилага бахт ва бойлик келтиради, деб ўйлайдиган кишилар шу кўйга солган. Яаана қарағайни «юлдузли дарахт» деб айтарди ва ҳар доим соддадиллик билан унинг новдаларига юлдузлар мевалардай осилиб турганини таъкидларди (эҳтимол, паст бўйли қизалоққа шундай кўринса керак). Ҳеч ким қизалоқ билан бу ҳақда баҳслашмасди.

Бу азим дарахт энг қийин шароитда ҳам ўсиш ва юксалиш мумкинлигини исботлаб, Калвали кўрғонининг катта-ю кичик аҳолиси қалбларида умид учкунини ёқарди.

Туло азим дарахтнинг ғадир-будир танасига суяниб ўтирди. Ҳали осмонда шимол ёғдуси камалаксимон рангда товланарди, шу дам хаёлига ғалати фикр келди:

— Сен нима деб ўйлайсан, вафодор кучугим, халқимизни шақилдоқлар жаранги ва дуолари билан асраган бизнинг донишманд аждодларимиз, руҳонийларимиз «шимол ёғдусига қараб ҳуштак чалиб, ўтганларни чақирриш мумкин», деб тўғри айтишганмикин?

Никка хўжайини билан бирга ўйнаш истагида думларини ликиллашиб, вовиллаб қўйди.

– Қизиқ... билмайман, ниятим рўёбга чиқармикин?

Туло синглиси Яаана ёғоч беланчақда ётган вақтида, онаси унга айтиб берадиган алла оҳангини эсга олиб, оҳиста хуштак чала бошлади. У кафтларини оғзига карнай қилиб, хуштак овозини осмоннинг энг ёрқин нуқтасига йўналтирди.

Кейин у кўзларини юмди... алланинг ғамгин оҳанги қарагайнинг новдалари орқали фалакка кўтарилаётган пайтда болакай бирдан ўтган кунларини, яқин ўтмишни эслай бошлади. Туло ўша вақтда олдида шундай оғир қисмат кутаётганини хаёлига келтира олмасди. У ҳозир «юлдузли дарахт» тагида оҳиста хуштак чалганча, ўтган кунларини кўз олдида келтираётганди.

ИККИНЧИ БОБ

Педар Маттис ўғли қоқиниб юра бошлаши билан унга қўлбола кичкина чанги ясаб берди. Барча лапланд болалари каби Туло чангида ҳаракатланишни тез ўрганди. Уч ёшидан бошлаб қўрғондаги Ла Виинг дўконига чангида ҳеч кимнинг ёрдамисиз ёлғиз ўзи бориб келадиган бўлди.

Туло беш ёшида буғуларни ушлаш керак бўлганда, камандни қойилмақом қилиб ташларди. Шунингдек, Педар ўғлига пичоқни ишлатишни, буғу терисини ошлашни, унинг пайларидан чилвир ясашни, ёзги палаткани тиклашни ва музни тешиб балиқ овлашни ўргатди. Кейинроқ Педар унга ясси чанани бошқариш санъатини, саамларнинг ашаддий душмани – бўриларни таъқиб этишни, чанги таёқлари ёрдамида қандай қилиб ўзини ва буғуларни тасодифий ҳужумлардан ҳимоя қилиш кераклигини кўрсатди.

Саам халқининг қадимий урф-одатларига амал қилиб келаётган Педар ва Инга Маттис учун шимол буғуларини боқиш ҳаётий заруратлардан бири саналарди. Катта бўлган вақтда баландлиги тўрт фут (1 фут – 0,3048 метрга тенг), оғирлиги уч юз фунтга (1 фунт – 0,373 килограммга тенг) етадиган бу асов жониворлар бошқа уй ҳайвонларидан фарқли ўлароқ, шундай қийин шароитга кўникиб кетганди. Мат-

тиснинг подасидаги буғулар икки юзтага етарди ва бу оилани сут, гўшт, кийим, ҳатто пул билан таъминлашга етарди. Чунки ёзги яйловдан қайтар чоғда буғуларидан айримларини сотарди. Сўйилган буғунинг ҳар бир қисмидан унумли фойдаланиларди. Масалан, тилидан қайнатма шўрва, қонидан итлар учун овқат, суякларидagi илтигидан болалар учун хушхўр таом, шохидан пичоққа даста ёки кичик ҳайкалчалар тайёрланарди.

Йиллар тез ўтиб борарди, Маттис оиласига толе ёр эди. Ҳар ёзда буғуларини Калвалидан унча узоқда бўлмаган тоғ ён бағридаги ям-яшил яйловга олиб чиқишарди. Куёш ботмайдиган ёзнинг кунларида буғулар кўпаярди, тез семирарди. Ўтган ёзги мавсумдан кейин буғулар сони ошарди, Маттислар оиласининг қувончига қувонч қўшиларди.

Тулонинг қалбида на фақат куёшли кунлар, балки икки ой куёш умуман кўринмайдиган қиш тунлари ҳам ёрқин хотиралар қолдирган. Қиш тунларида буғуларни Калвалига яқин тепалик ёнидаги бостирмаларида асрашарди.

Ота-бола бостирма ёнида изғириндан сақланиш учун қорни чуқур қазиб тайёрланган ўрада қайноқ кофе ичишарди. Бир кун Педар ўзига тақлид қилаётган ўғлининг хатти-ҳаракатини диққат билан кузатди. У қанд бўлагини тишлаб, иссиқ кофени ичишга уринарди. Умуман, Туло саам халқига хос қайси урф-одатни ўрганишга киришса, дарҳол уддасидан чиқарди.

Кечқурун эди, буғулар яйловда туёқлари билан қорни тозалаб, йўсун ўсимликларини қидирарди. Туло отасининг тиззасига бошини қўйиб, осмонга қараб ётарди. У осмонга зимдан тикилиб, сўради:

- Дада, осмонда нечта юлдуз бор?
- Билмайман, ўғлим. Балки миллионтадир.
- Юлдузлар жуда узоқдами?
- Улар шунчалик узоқдаки, агар энг учқур сор (йиртқич қуш) яқин юлдуз томон умри давомида учса ҳам етолмайди.

- Юлдузлар жуда каттами?

- Сенинг бобонг ақли одам эди. Унинг шундай дегани эсимда: Куёш Ердан юз мартача каттароқ, лекин Куёш ҳам айрим юлдузлар олдида шунчалик кичикдир.

– Дада, нега Куёш қишда ҳафталаб кўринмайди, ёзининг ўрталарида эса кечаси-ю кундузи ёритади?

– Туло, сендай вақтимда мактабда ўқимаганман. Нега бундайлигини билмайман, лекин англашимча Ер қайсидир даврда Куёшга яқинлашади, қайсидир даврда ундан узоқлашади. Яна шуни унутма, – отаси энгашиб қўли билан юзини силади, – ойнингнинг айтишича, Ернинг юқори, Парвардигорга яқин қисмида яшаганимиз учун бизга аталган қоронғилик ва совуқлар унчалик катта аҳамиятга эга эмас.

– Буни биламан. Дада, агар Куёш қишда кетиб, баҳорда қайтиб келмаса, биз қандай яшаймиз?

Педар шошмасдан трубкасига тамаки тўлдирди, бир неча гугурт донасини ёқиб уни чўғлантирди. Трубкани тортиб, тамаки тутунини уфлади-да, жавоб қайтарди:

– Агар Куёш қайтиб келмаса, биз баримиз ўлаемиз.

– Нега?

– Чунки қоронғиликда ўтлар ўсмайди. Ўтлар ўсмаса буғулар оч қолиб ўлади. Буғуларсиз бизнинг овқатимиз, кийимимиз, пулимиз бўлмайди. Бундай шароитда яшаш мумкин эмас.

Отасининг сўзларидан ўйга толиб, Туло яна сўради:

– Агар Парвардигор хоҳласа Куёшнинг баҳорда келишига ҳалақит бериши мумкинми?

– Ўғлим, Парвардигор ҳамма нарсага қодир!

Бир оз жимлик чўқди.

– Дада, ҳозиргина осмонда юлдуз учди ва йўқолди. Эҳтимол, у жуда кичкина юлдуздир?

– Эҳтимол, шундайдир.

– Агар кичкина юлдузлар Ерга тушса, биз уларни яқинроқ кўришимиз, ҳатто қўлларимиз билан силашимиз мумкин экан-да.

– Билмайман, Туло, – дея оғир хўрсинди Педар.

– Дада, мен юлдузлар ҳақда, Куёш ҳақда, Парвардигор ҳақда... бошқа нарсалар ҳақда кўпроқ билишни истайман.

Эртаси кун тонгда, Туло ўринда ётган маҳал, нонушта қилаётган Педар хотинига бир нарса дейишга чоғланди. Инга нонушта давомида жим ўтирган эрининг нима дейишини сабрсизлик билан кутди.

– Инга, билолмай қолдим, ё ўғлимиз ақлли, ё мен бе-

фаҳмман, Туло шундай саволлар беряптики, жавоб қайтара олмаяпман. Тўғри, у келгуси йил мактабга боради, аммо бир йил кутишимизга ҳожат бормикан? Кел, уни шу йил мактабга берайлик.

— Педар, ўзинг биласан. Лекин сизлар доим биргасизлар. Бир-бирларингни соғиниб қолмайсизларми? .

— Бўладиган ишнинг тезроқ бўлгани яхши. Дунё ўзгаряпти. Ййловлар қисқариб кетди, энди биз шимолга — қирғоқ бўйларига кўча олмаймиз. Янги йўлдан сайёҳлар ҳам тез-тез келишяпти. Фабрика, шахта ва электростанциялар бизга яқинлашиб келмоқда. Ҳозир мойли лампалардан эмас, электр чироқларидан фойдаланяпмиз. Осмонда самолётлар учмоқда. Кеча чанғичидан ҳам тезроқ ҳаракатланадиган қорюрар тўғрисида эшитдим. Шу боис Туло тезроқ билим олиши, янги ҳаётга тайёрланиши лозим.

— Сен-чи?

— Мен қариб қолдим, ўзимни ўзгартира олмайман. Энди мен умримнинг охиригача буғучилик қиламан.

— Ўйлайманки, фақат бир ўзинг буғу боқмасанг керак, — дея Инга кулиб қўйди.

— Нимани назарда тутяпсан?

Инга туриб, столдаги ликопчаларни йиғиштира бошлади. Кейин хўмрайган эри ёнига келиб, қулоғига шивирлади:

— Жаноб профессор, менинг билишимча яқинда сенинг янги шогирдинг бўлади. У Туло мактабда ўқиган даврда сенинг ёнингда чопқиллаб юради.

УЧИНЧИ БОБ

Мактабнинг ёш ўқитувчиси Аррол Нобиснинг бўйи баланд — беш футдан зиёд бўлиб, кўпчилик лапландлар унинг елкасидан келарди. У Педар ва Инга жим турганидан фойдаланиб, узун оёқларини ўчоқ олдидан тортиб олди-да, қулайроқ ўтирди.

— Мен сизлар билан Туло ҳақда гаплашгани келдим, — деди у.

Педар трубкани оғзидан олиб, бошини чайқади.

— У ёқимсиз ишлар қилдими?

— Йўқ. У меҳрибон, яхши тарбия кўрган, интизоми масаласида ҳаммаси жойида. Гап тафаккури ҳақида, қайсики...

– Гап тафаккурида, – сўзни бўлди Педар. – Нима, унинг эс-хуши жойида эмасми?

– Ҳаммаси жойида, Педар. Бизга университетда «агар ўқувчи битта бўлса ҳам эзгу фикр ҳақда ўйласа, унинг келажигига ишониш мумкин», дея таълим беришган. Тулода бундай фикрлар юзлаб, ундан ҳам кўп. Мен ҳали сизнинг ўғлингиздай ўз синфдошларидан илгарилаб кетган ўқувчини учратмаганман. У дарсни бир марта ўқиши кифоя, дарҳол ўзлаштиради. Бераётган саволлари-чи? Ҳамма нарсага далил-исбот сўрайди. Нега?.. Нима учун?.. Нимага? Булар унинг сеvimли сўзлари. Ҳозиргача у кутубхонамиздаги барча китобларни ўқиб бўлди, энди иккинчи марта ўқиб чиқяпти. «Библия»ни уч марта ўқиди. Мен бундай иқтидорли болани кўрмагандим.

Педар Ингага маъноли қаради, ўқитувчининг фикри унинг ўғлини мактабга тезроқ бериш керак деган қарори билан мос тушганлигидан мамнун эди.

– Бу ҳали ҳаммаси эмас, – деди ҳаяжонланган Аррол кўллариini ёзиб. – Саам тилида яхши ўқиётгани ва ёзаётгани учун у мендан фин ҳамда швед тилларини ўргатишни сўраяпти. Педар, бу дарслар ўқув дастуримизда бешинчи синфгача киритилмаган. Туло керакли, зарур билимлар олиши учун саам тилидаги китоблар йўқлигини айтяпти (афсуски, у ҳақ). Очиги, у бошқача бола... умуман бошқача! Кўпчилик болалар мактабга зўрма-зўраки келишади. Улар чанғи учишдан, балиқ овлашдан кўпроқ лаззатланишади. Туло унақа бола эмас. Ёзаётган ҳикоя, шеърлари-чи...

– Ҳикоялари? – бехосдан гапирди Инга. – Шеърлари?

– Сизнинг ўғлингиз иншони мактабимиздаги истаган ўқувчидан яхшироқ ёзади. У табиатнинг оддий ҳодисаларидан ҳам ажойиб хулосалар чиқаради. Бу хулосалар бизнинг ажойиб афсона ва фольклор меросимизни тўлдиради. Агар у шу тариқа ижодини давом эттирса, машҳур ёзувчи бўлиши ҳеч гап эмас. Албатта, бу бизнинг халқимиз учун камдан-кам учрайдиган ҳодиса.

Илгаридан бир оз шашти тушган Педар ишониб-ишонмай бошини чайқади.

– Аррол, биз қандай ёрдам берайлик?

– Дўстларим, сизлар фақат шундай ниҳолни асранглар,

парвариш қилинглар. Унинг бошқа яхши сифатларини намоеън этишига шароит яратинглар.

— Энди нима қиламиз, Аррол? Ўзинг яхши биласан, биз Инга билан кам ўқиганмиз, оддий буғучимиз.

— Китоблар, Педар, китоблар! Шимол буғуси қишда йўсунга қанчалик интилса, буюк ақллар китобга шунча ташнадир. Келинглар, Тулога китоб берайлик... Кўпроқ китоб. Агар сотиб олишни истасангиз, Росванием ва Хельсинкидаги нашриётлар мактабимизга тавсия этаётган рўйхатларни кўриб чиқаман, Тулога кераклиларини ажратиб буюртма бераман. Ўшанда у ўзи хоҳлаган китобларни ўқий олади. Сизнинг ўғлингиз — ўзига хос иқтидор эгаси! Айтганча, бир нарса эсимдан чиқай дебди. Яна битта янгилик бор.

— Яна? — кинояли кулди Педар. — Сенинг сўзларингга қараганда, бизнинг ўғлимиз — мўъжизанинг ўзгинаси. Бундан ортиғи, ортиқча эмасми?

Аррол кулди ва уй эгасининг елкасига мамнуниятини изҳор этиш мақсадида уриб қўйди.

— Педар, сен қачондир ҳавога варрак учирганмисан?

— Варрак учирганмисан? Айт-чи, бундай ўйин билан кўнгилхушлик қилишга менинг қачон вақтим бўлиши мумкин эди? Мен умрим давомида ҳавода учган варракни кўрмаганимни айтмай қўя қолай.

— Дўстим, ҳеч қиси йўқ, ҳаммаси олдинда.

Педар Инга томонга қайрилиб, ўчоққа ишора қилди.

— Менимча, ўқитувчимиз ўзига келиши учун яна бир чашка қайноқ кофе ичиши керакка ўхшайди. Болалар билан ишлайвериб роса асаби чарчабди, таътилига эса ҳали икки ой бор.

— Педар, қулоқ солсанг-чи. Туло ўн еттинчи асрда англиялик диний тарғиботчилар таржима қилган қадимий китобни топиб олибди. Унда варракларни қандай яшаш ва учириш тўғрисида ёзилган экан. Бола бу китобдаги ғояга қизиқиб қолибди. Ҳозир у мактабда китобдаги чизмаларга қараб варрак ясаётган бўлса ажаб эмас. Мактабда варрак яшаш бўйича мутахассис ҳисобланади. У варраклар тўғрисида кўп нарса билади. Хитойда биринчи варраклар қачон учирилгани, нега японияликларнинг оғирлиги бир тонна келадиган аждарсимон варраклари ҳавога кўтарилиши,

АҚШ президенти Бенжамин Франклин яшин чақнаган вақтда нима учун варрак учиргани тўғрисида кўп нарса сўзлаб беради. Ана шунақа гаплар, Педар!

– Демак, биз бугу боқадиган болани эмас, шеър ёзадиган, осмонга варрак учирадиган болани дунёга келтирган эканмиз-да.

– Шундай.

Ёш ота ўрнидан туриб, трубка кулини ўчоққа тўкди ва гишгига уриб тозалади. Унинг ҳаракатини индамай кузатиб турган Инга ва Арролга эътибор бермай, чарсиллаб ёнаётган ўтинга тикилди. Ниҳоят, Педар елкаларини қисиб деди:

– Майли. Бизнинг боғимизда унган ниҳолни парваришлаймиз. Аррол, марҳамат қилиб, Тулога керакли китобларга буюртма бер, мен уларга мамнуният билан пул тўлайман.

– Раҳмат, Педар.

– Йўқ, дўстим, биз Инга билан сенга ўғлимизга кўрсатаётган марҳаматинг учун миннатдорлик билдиришимиз керак. Сен ўғлимизга ўқитувчилик қилаётганингдан бахтиёрмиз.

– Педар, ўқитувчи мана шундай иқтидорли бола билан ишлаш бахтига камдан-кам ҳолларда муяссар бўлади. Парвардигорнинг ўзи қандайдир марҳамат билан шундай болани бизнинг қўлимизга топширди. Биз Тулога... Парвардигорга панд бериб қўймайлик.

Ўқитувчи кетгач, ёш ота-она биргаликда узоқ ўтириб, унинг охирги сўзлари мағзини чақишди.

Баҳор келиши билан буғулар шимолдаги яйловга ҳайдалди. Инга охирги чанада чақалоқ қизчаси Яаанани бағрига босганча кетиб бормоқда, Педар эса чана ёнида чанғида ҳаракатланмоқда. Ойиси чанасига боғланган Туло чанасига тўптўп китоблар юкланган. У ёз бўйи китоб ўқиди, дафтарига кўчирмалар қилди. Китоб ўқишдан чарчаган вақтда катта тепаликка чиққанча узун чилвирни боғлаб, варрак учирди.

Варрак осмонга кўтарилган сайин чилвир шамолда тебраниб нағма қилади. Туло Куёш томон интилаётган тўртбурчак варрагига тикилиб, уни аждарга, катта капалакка, оққушга ўхшатди. Аммо шамол оқими ўзгариб, варракни ўқ теккан бургутдай ерга қулатди...

Ҳар сафар варрак ижодкори ранжиган ҳолда қулаб тушган «фаришта»си томон чопарди. У варракни бағрига бо-

сиб, астойдил юпатарди. Кейин варракни тузатиш учун палаткасига олиб қайтарди.

Албатта, эртаси куниёқ варрак яна осмонга кўгариларди.

ТЎРТИНЧИ БОБ

Хуркиб турган буғулар тўдаси кўра ўртасига тўпланган замон ҳаяжонланган Инга эри ёнига келди. У Педарнинг енгидан тортиб, бир неча қадам нарида турган Туло эшитмайдиган овозда шивирлади:

— У бу ишга тайёрми?

Кейинги тўрт йилла Маттислар оиласида шодлик ва тоғувлик тантана қилди. Ҳар йили кузда чор атрофдаги буғучилар қатнашадиган кўчиш байрамида улар шодлигига шодлик кўшиларди.

Педар камандни ташлашга ҳозирлик кўраётган Тулога қараб, ишонч билан деди:

— У ўн уч ёшга тўлай деб қолди. Мен кўчиш байрамида буғуларга каманд ташлаганимда ундан ёш эдим.

— Тўғри, аммо буғучилик сенинг ҳаётингда асосий ўринда турарди. Бизнинг ўғлимиз эса буғучиликдан кўра китоб ўқишни афзал кўради.

— Сен ҳақсан. У каманд арқонини тутишдан кўра варрак чилвирини тортишни қотиради. Лекин унинг ёрдамидан воз кеча олмайман. Агар оталарига ёрдам бераётган бошқа болалар олдида уни бу ишдан четлатсак, қаттиқ ранжитамиз.

— «Варрак жинниси». Болалар унга шундай лақаб қўйишибди. Ҳатто Варнонинг тўнғич ўғли Эрки камандга варракнинг думини боғлашни маслаҳат берибди, Реймонинг эгизаклари буғуни китоб варақлари орасига қўйиладиган ип билан тутмоқчи эмасмисан, дея сўрашибди. Бу гаплар менга ёқмаяпти, Педар.

— Туло уларга қандай жавоб берибди?

— Ҳеч нарса. У кулибди-да, ўзини бир чеккага олибди.

Педарнинг ёноғидаги ғурраси титради.

— Биз ҳозир уларга кўрсатиб қўямиз. Тайёрмисан, ўғлим? Қара, тўдада бизнинг буғуларимиз ҳам бор.

Ёз кунларида уларнинг буғулари ҳам бошқа тўдалар билан тоғ ён бағридаги яйловда яйраб ўтлашди. Энди Калва-

лига, қишловга қайтиш олдидан ҳар бир оила ўз буғуларини умумий тўдадан ажратиб олиши керак.

Инга ўзлари қурган кўра эшиги ёнига келиб, ҳаяжонланиб кута бошлади. Педар ва Туло тўсиқдан ошиб ўтиб, асосий кўрага киришди. Тўсиқ ёнида олдиларидан хуркиб чопиб ўтаётган буғуларга қарашди. Буғуларнинг шоҳлари ўйноқларди, туёқлари кумни кўчирарди. Тўсатдан Педар қичқирди:

— Мана бу бизнинг буғумиз. Ўғлим, уни ушла.

Туло эркак буғу шоҳини мўлжаллаб қўйди. Хуркиб чопайётган буғу яқинлашгунча камандни силтаб ташлашга ҳозирлади ва кескин ҳаракат билан ирғитди. Чарм сиртмоқ ҳавода визиллаганча буғу шоҳига илинди. Эркак буғу олдга талпиниб болани йиқитишига сал қолди, кейин қаршиликни тўхтатиб, арқонни хурсанд йиғиштираётган Туло ёнига келди. Педар ўғлининг елкасини қоқиб қўйди. Туло буғуни ўзларининг кўраси томон етаклади, Инга кўра эшигини очар экан мақтади:

— Бошлаб ушладинг, ўғлим!

— Раҳмат, ойижон. Ҳозир бундан ҳам каттасини ушлаб келтираман.

Буғуларни ушлаш ва ажратиш иши кун бўйи давом этди. Ота-бола тиним билмади, фақат бир оз тушлик қилишди. Она буғуни ушлашган вақтда, Педар буғу боласини тутиб турди, Туло уларнинг чап қулоғига тешгичлари ёрдамида белги қўйди. Буғу боласини кўрага қўйиб юборар экан, Туло уни оҳиста силади.

Қуёш ботаётган вақтда асосий кўрага буғуларнинг охириги тўдаси қамалди. Буғулар туёқлари остидан кўгарилаётган чанг-тўзонга атрофдаги ўчоқлардан келаётган тугун қўшилиб кетди. Кўранинг гоҳ у ерида, гоҳ бу ерида буғуларга каманд ташланарди. Ҳамма қоронғи тушмасдан ўзларининг буғуларини ажратиб олишни истарди.

Ҳориган Педар ўғлини туртди.

— Мана бу шоҳи синган бақувват эркак буғу бизники. Уни ўзим ушлайман.

— Дада, илтимос, — ялингансимон сўради Туло, — уни мен ушлайман. Кун бўйи менга ювош буғуларни ушлашга

рухсат бердингиз. Қандай ушлашимга қараб тулинг. Менинг бошқа болалардан кам жойим йўқ. Мана, қаранг.

Педар истар-истамас ортта чекинди, хурсандчилигидан беихтиёр жилмайди ва розилик аломатини билдирди. Туло камандни қулай ушлаб кута бошлади, кўзлари чанг-тўзон орасидан синган шохни мўлжаллади. Бошларини силкитиб, буғулар тўдаси тўсиқ ёнига чоппишди. Тажрибали камандчилардай Туло бир оз чекинди ва сиртмоқни ажойиб тарзда шохга улоқтирди. Камандни ташлаётган вақтда онасини қидираётган буғу боласи оёқлари тагида ўралашди. Мувозанатини йўқотган Туло йиқилиб тушди. Чарм сиртмоқни ташлашга қизиқиб кетган маҳал арқони чап билагига ўралиб қолганини сезмаган экан. Сиртмоққа тушган буғу тўхтаб, қарама-қарши томонга чоппиб, болани тўда орасига судраб кетди.

Туло отасининг ҳаяжонли қичқирғини эшитди. Кейин чап қўлида қаттиқ оғриқ сезди — арқон алақачон жун енгини қийганди. Ҳуркиб қочаётган буғу арқондан бўшалиш учун боланинг танасини у ёқдан бу ёққа судрарди.

Ниҳоят, чарм арқон узилди. Педар ўғли томон чопди, бир сакраб ўғлининг гавдасини ўзининг гавдаси билан бекитишга улгурди. Унинг устидан буғулар тўдаси чоппиб ўтди...

Эртаси куни тонгда Варно амаки Тулони чанага кўтариб олиб чиқди ва тахтакачлар билан боғлаб қўйилган ўнг оёғини эҳтиётлик билан тўғрилади. Кейин болани кўрпа билан яхшилаб ўради. Иккинчи чанада бошини қуйи эгиб олган ойиси Яаанани кучоқлаганча ўтирарди. Варно амаки учинчи чанани ҳам мустаҳкам қилиб боғлади.

Туло қимирлай олмасди, кўзларидан ёш дув-дув тўкилаётганига ҳам эътибор бермасди. Оёғи оғришига қарамай орқага қаради, ўзига тикилиб турган ойисига бошини ирғади. Яаана қувонганидан қўлларини силкитди ва исминини айтиб чақирди. Қизалоқ учинчи чанада даласининг топталган гавдаси ётганини билмасди. Уни Қалвалига дафн этиш учун олиб кетишаётганди.

БЕШИНЧИ БОБ

Туло кўзларини очди, синган оёғини оҳиста ёғлаётган ойисини кўрди. Бироқ синган оёғи ҳеч нарсани сезмасди. Бошини қуйи эгиб олган Инга ўғлининг уйғонганини бил-

мади. У ўелининг озиб кетган, ранги қочган тиззасини кунда икки марта уқалайди. Бу муолажа доктор Мални Рождество байрами арафасида ўелининг оёғидан гипсни олган кундан бошланган.

— Раҳмдил Парвардигорим, у жуда кичик, Сен эса буюксан! — шивирлади Инга. — У жуда ожиз, Сен эса қудратлисан! Ундан марҳаматингни аяма. Ёлвораман, унинг яна юришига имкон бергин, Парвардигорим!

Тўсатдан Туло оёғига совуқ томчи тушганини ҳис қилди, кейин яна... кейин яна. Ойиси йиғларди. Унинг кўз ёшлари баҳорги сумалақдан томаётган томчидай синган оёғига тушарди.

— Ойижон, мен сизнинг кўз ёшларингизни сезяпман. Энди эса қўлларингиз тафтини сезиб турибман. Илтимос, йиғламанг!

Ёғли банка полга тушиб кетди. Инга оқариб кетган юзини қўли билан бекитиб, ҳаяжонланиб сўради:

— Ростданми, Туло, ростданми? Худога шукур!

— Ростдан! Қаранг, мен ҳатто бармоқларимни қимирлата оламан!

Инга энгашиб, ўелининг тиззасидан ўпди.

— Яқинда сен юриб кетасан, илгаригидай чопқиллаб кетасан. Мен сенга айтгандим-ку!

Кейинроқ, у Тулога таом олиб келганда, ўелининг ғайриоддий юз қиёфасига кўзи тушди. Патнисни ўғли олдида кўяр экан, Инга сўради:

— Нима бўлди, ўғлим?

— Ойижон, Парвардигордан мадад сўраган вақтингизда Унинг илгижонгизни эшитишига ишонганмидингиз?

— Албатта. Парвардигор ҳамманинг ноласини эшитади, овозини чиқариб айтса ҳам, ичида айтса ҳам.

— У қачондир сизга жавоб берганми?!

— Ҳар доим. Бугун жавоб берганини, кўрдинг-ку?!

— У ҳар доим истагингизни бажо қиладими?

— Уфф... йўқ.

— Демак, у Сизга ҳар сафар жавоб бермайди, — хавотир ила сўзлади Туло.

Инга зўрма-зўраки кулди.

— Мен ҳар доим жавоб оламан, фақат биз ожиз банда-

лар Парвардигорнинг мақсад-муддаосини ҳар доим тушунавермаймиз, баъзан У «йўқ» жавобини беради.

Ўша кундан кейин Туло оёғини ҳаракатлантиришни тинмай машқ қилди, бироқ ҳар гал юришга чоғланганда ўринга йиқилди. Инга ўғлининг тушқунликка тушишига йўл қўймади. Агар сабр-бардош билан интилса мақсадига эришишини уқтиришдан чарчамади: эртага бугундан яхшироқ бўлади. Парвардигор қачондир илтижоларингни эшитгади. Фақат кутишинг, ингилишдан чарчамаслигинг ва ишонинг керак.

Тулони тўрт нафар киши кўргани келди. Биринчи бўлиб мулойим табиатли, сочларига оқ оралаган, олтин кўзойнак таққан, бундан 15 йил муқаддам Инга ва Педарни никоҳлаб қўйган руҳоний Бьорк ташриф буюрди. Эрно Бьоркнинг кичкина черкови гарибона кўринишда эди, у доим хайр-эҳсон пулларини миҳ ёки бўёқ сотиб олгандан кўра камбағалларга улашган маъқул, дея таъкидларди. Бир кун ваъз айтганда шундай деганди: агар черков катта, безатилган бўлса, Парвардигорнинг меҳроби эмас, балки одамлар кириб-чиқадиган жойдир.

Руҳоний Бьорк Тулога «Саам халқининг тарихи» китобини келтирди, бола уни уч кеча-кундуз ўқиди. Туло ўн саккиз аср илгари римлик тарихчи Тацит фен қабиласи ҳақида ёзганини, норвегиялик викинг Оттар 892 йилда самлар шимол бугуларини қўлга ўргатган халқ деб айтганини ўқиганда ҳайратга тушди.

Бахтсиз воқеадан кейин Тулонинг биринчи марта нимадир ёзгиси келди. Ҳатто у саам халқининг бой мероси тўғрисида дoston ёзишни бошлади. Руҳоний Бьоркнинг чуқур ўйлаб болага қилган совғаси, ҳар қандай таскиндан кўра кўпроқ ижобий таъсир қилди.

Бир неча кундан кейин Варно амаки ўғли Эррки билан биргаликда келди. Тўғри, Инганинг қайноғаси деярли ҳар кун келар ва қандай ёрдам кераклигини сўрарди. Туло ва Эррки эса камандга варракнинг думини боғлашни маслаҳат бериб асаббузарлик қилингандан кейин биринчи бор учрашишаётганди.

Эшик олдида турган Варно ва Инга Тулога яқинлашаётган Эрркига ташвишланиб қараб туришди. Ниҳоят, у гўлдиради:

– Ишонаман, сен яқинда юриб кетасан, амакивачча.

У Туло оёқлари устига жигарранг қоғозга ўралган нарсани қўйиб, ортига чекинди. Бола қоғозни шошилмасдан очди ва ичидаги яшил муқовали қалин китобни қўлига олди.

– Бу кундалик дафтар, – тушунтирди Эррки. – Унга кундалик ҳаётингда рўй берадиган воқеаларни ёзишинг мумкин. Қара, варақнинг икки томонини ҳисобласанг мингдан зиёд саҳифаси бор.

Туло китобни варақлаб чиқди ва амакиваччасига раҳмат айтди. У бу китоб эмас, бухгалтерлар журнали эканини айтиб, Варно амакиси ва Эрркининг туйғуларини яксон қилишни истамади. Қариндошлари кетгач, у ойисига бу тушунмовчилик ҳақида гапирди ва Маттислар хонадонида бахтсиз ҳодисадан кейин биринчи марта кулгу садоси янгради. Инга ўғлига кесатиб: «Энди биз ҳар бир буғу қанча йўсун ейишини ва бутун подадан қанча фойда олишимиз мумкинлигини ёзсак бўлади», деганча қотиб-қотиб кулди.

Баҳор кириб келиши билан боланинг ташвишлари ҳам ошди. Чунки Тулони онаси қанчалик қўллаб-қувватламасин, у ҳали бирор қадам ташлай олмасди. Шунга қарамай ойиси чердақдан топиб олиб тушган ҳассани қўлига тутишни истамасди. У фақат кексалар ҳассага таяниб юради, деб айтишини қўймасди.

Тўртинчи бўлиб Тулони кўргани ўқитувчиси Аррол Нобис келди. Қўлтиғига газета қистириб олган Аррол Инга билан саломлашди, ичкарига таклиф этилганига қарамай хонага кирмади. Аксинча, уни Туло кўриши учун Ингадан эшикдаги буғу терисидан қилинган пардани суриб қўйишини илтимос қилди.

Аррол газетани олиб ёзди, иккала қўлида ушлаб баланд кўтарди.

– Туло Маттис, – тантанали оҳангда сўз бошлади у, – биласанми, бу нима?

– Газета, – ичкаридан жавоб келди.

– У нима деб номланади?

– «Сабмелас».

– Тўғри. Бу янги сони. Балки сенга кўринмаётгандир, унинг ўнг томонида икки устунли яхши мақола бор.

Ўртага сукунат чўкди.

— Бу мақола иқтидорли одам томонидан ёзилган.

Яна ўртага сукунат чўқди.

— Сен бу муаллифнинг адабий услубини холисона баҳолай оласан. Бу варрақларга шайдо одам ҳақидаги ажойиб мақола, — дея ўқитувчи бир оз жим қолди ва кулиб қўшиб қўйди. — Мен бу мақолани муаллифнинг рухсатисиз муҳарририятга жўнатишга журъат қилдим.

Инга гапнинг маъносини тушунгач, кўзларини катта очди ва юзини мувозанат сақлаш учун кўлларини ёзганча хонадан юриб чиқиб келаётган ўғли томонга бурди. Туло ўқитувчига яқинлашди, йиқилиб кетмаслик учун унинг елкаларидан ушлади.

Аррол Нобис суюкли ўқувчисини бир қўли билан кучиб, иккинчи қўли билан Ингага илтифот қилиб, деди:

— Ҳурматли хоним, сизга янги пайдо бўлган Лазарни таништиришга рухсат этгайсиз!

Ўша кечқурун Туло умри қайта изга туша бошлаганига ишонч ҳосил қилгач, яшил китобга дастлабки ёзувларини битди. Вақт ўтиши билан бу китоб унинг қадрли кундалик дафтарига айланди.

ОЛТИНЧИ БОБ

Хотиралар.

Улар юлдузларга ўхшайди. Улар доим биз билан, эрта-ю кеч мурожаат қилишимизни, эслашимизни зор-зор кутишади.

Туло «юлдузли дарахт»га суянганча шимол ёғдусига қараб алла оҳангига мос хуштак чалар экан, ўзининг қисқа умридаги ёрқин хотираларни эсга олди. Унга самовий кучлар ҳам узоқ вақт ёрдам бермади, ҳозир Туло Аррол Нобиснинг кўлидан газетани олиб, ўзининг биринчи мақоласини гурурланиб ўқигандан кейин ўтган кунларни бирин-кетин эслади. Охирги тўққиз ойда рўй берган аянчли воқеалар ва оғриқ чидаб бўлмас даражага етганда Туло қалбини чуллаган оғир туйғуларга бўй бермади, аксинча тафаккурда қатъият вужудга келди.

Яшил китоб! Албатта, амакиваччаси Эркки чизиқли варақлари пўлат ҳалқага мустаҳкамланган қалин яшил китобни совға қилган кундан бошлаб, Туло унга бухгалтерларга ўхшаб кундалик воқеаларни ёза бошлади. Айни дамда

Туло негадир кундалигини ўқигиси ва ўтган воқеаларни бир-бир эслашни истаб қолди. Шу боис у уйига шошилди. Кундалигини бир бошдан варақлар экан, у айрим саналардаги ёзувларни диққат билан ўқиди.

16 март

Бугун қувончили кун. Доктор Мални тиззамни кўриб, онамга Инари касалхонасидаги жарроҳларга пул бериш учун буғуларимизни сотишга ҳожат йўқлигини айтди. Унинг фикрича, мен яна юра бошлайман, фақат бир оз оқсоқланишим мумкин экан. У кетгач, ойим тиззамни силади ва Парвардигорга ҳамдасано ўқиди. Мен ҳам ойимга қўшилиб илтижо қилдим.

25 март

Бугун эрталаб ойим кундалик ёзаётганимни кўриб, жигмага тегди. Қачондир у менинг ёзганларим одамлар онгига сингиб, дунё аҳли ўқишини айтганди. Албатта, ўшанда у менинг бухгалтерлар китобидаги ижодимни эмас, бутунлай бошқа нарсани назарда тутганди. Ўйлашимча, жаноб Нобис ҳам газетада чоп этилган мақола мени ижодга даъват этмаётганидан хафа бўляпти. Мен яқинда иккисини ҳам ҳайрон қолдираман.

2 апрель

Ойим яна бир неча соатга қаёққадир кетди. Билмадим, ойим ҳар гал қайтганда қандайдир қути олиб келади ва уни нимагадир чердакка яшириб қўйяпти. У Яаана билан менинг чердакка чиқишимни ман қилди. Мен ойимдан нима иш қилаётганини сўрасам, кулиб гапни бошқа ёққа буради.

7 апрель

Жаноб Нобис менга донишмандларнинг ҳикматлари тўпланган китобни бериб юборибди. У тўққизинчи саҳифадаги Сенеканинг қуйидаги сўзларини қизил қаламда доирага олибди: «Мени дунёда ҳеч нарса ўзининг бахтсизликларига қарши мардона курашаётган одамларчалик ҳайратга сола олмайди». Мен Сенекани билан суҳбат қурсам яхши бўларди, афсуски, у аллақачон вафот этган.

11 апрель

Бугун кўрғонда анъанавий буғу билан чанғи учуш пойгаси ўтказилди. Пойгада шарманда бўлганимни дадам кўрмаганидан қувондим. Аввалига буғумиз яхши чопди, мен кучли учликда эдим, аммо охирги муюлишда синган оёғим қайрилиб кетиб йиқилдим. Бу ҳақда ҳали ойимга айтмадим, лекин чанғиларимни кўздан йироқроққа бекитиб қўйдим.

14 апрель

Мен бу сўзларни «юлдузли дарахти»миз ёнидаги ўтлоқда ўтириб ёзгман. Айтишларича, бу дарахт сеҳрли кучга эга бўлиб, ўз ҳаётини ўзгартиришни истаган ҳар бир одамга ёрдам беради. Мен кўпинча дарахт пўстлоғини силаб нажот сўрайман, ҳозирча ҳеч нарса юз бергани йўқ. Ойим дарахтнинг сеҳри ўзига-ўзи ёрдам беришга тайёр одамларгагина таъсир қилади, дейди.

18 апрель

Варно амаким ва ойим узоқ суҳбатлашди. Суҳбат мазмунини эшитдим. Амаким бу ёзда подамизни тоққа олиб кетади, ойим унга хизматлари учун туғилажак буғу болаларидан учдан бирини беради. Ойим бу қарорининг сабабини айтмади, менимча, у ҳам кичкина қизи, ҳам ёрдамга муҳтож ўғли, ҳам буғу подасини элай олмаслигига тан берган бўлса керак. Бугун мен дадамни жуда соғиндим.

23 апрель

Бугун эрталаб «юлдузли дарахт»гача югуриб бориб келдим. Эртага икки марта, индинга уч марта югуриб бориб келишим керак. Шунда оёқларим илгаригидай бақувват бўлади. Ойим соғайишим учун ҳеч нарсани аямаяпти, унинг ҳаракатларини зое кетказмаслигим шарт. Мен унга дадамдай ёрдам беришни истайман. Мен ошладаги яғона эркакман. Энди уйдаги эркаклар вазифасини зиммамга олишим зарур.

2 май

Чивинлар тумани пайдо бўлди. Буғуларни шимолдаги яйловга кўчириш бошланди. Варно амаки Кала лақабли қари бугуни чанага қўшишимизга, учта бугуни сўйиб ейишимиз учун

қолдирди. У Никкадан бошиқа итларимизни олиб кетди. Улар кетгач, ойим узоқ йиғлади, биз ҳам. Биз биринчи марта ёзда подамизни тоғдаги яйловга ўзимиз олиб бора олмадик.

19 май

Мен омборхонамиздан эски варрагимни топиб олдим ва уни ўтлоққа чиқиб учирдим. У илгаригидан ёмон учмади. Дадам ясаб берган ғалтакдан чилвирни (ипни) бўшатиб, қизил варракнинг учишини кўриб мазза қилдим. Варрагим роса баландга учди, баъзан базўр кўринди. Қизиқ, варракни қанча баландликка учириш мумкин экан? Яна тиззам оғриди, лекин мен ҳали қойшлатиб бажарадиган ишларим борлигидан хурсанд бўлдим.

27 май

Ёзги кўчиш даври. Ҳар йил ёзда тоғ ён бағрига тиклайдиган палаткамизни Калвалидан 20 километр узоқликдаги катта автомобиль йўли ёқасига қурдик. Энди билсак, ойим баҳор бўйи тўплаган қутилар ичига қўрғонимиз аҳли тайёрлаган ёдгорликлар солинган экан. Ойим уларни йўловчи ва сайёҳларга сотиш учун тўплабди.

Тахта тоқчаларга суякдан ясалган қошиқ, камар, жундан тўқилган қалпоқ ва ёғочдан ясалган юзлаб митти ҳайвон қўғирчоқларни териб қўйдик. Қайтганимиздан сўнг ойим сотилган нарсаларнинг эгаларига ярим пулини тарқатди. Сотилмаганларини эгаларига қайтариб берди.

Ойимнинг айтишича, агар биз ишни шундай давом эттирсак, икки йилдан кейин университетда ўқишим учун етарли пул тўплашимиз мумкин экан. Балки «юлдузли дарахт» тагида қилган илтижоларим ижобат бўлаётгандир.

6 июнь

Савдо-сотиғимиз авжида. Бугун Варангар ярим оролига кетаётган балиқчилар тўхташди ва улар биздан кофе сўрашди. Ойим дарҳол кострюлкада кофе тайёрлади. Энди биз ёдгорликлар билан бирга кофе ҳам сотаямиз. Кейин сайёҳлар кетаётган автобус тўхтади, айрим йўловчилар бизни палатка ёнида суратга туширишди. Ҳар бир суратга тушишимиз учун ойим улардан беш маркадан олди. Бизга ойим қайта-қайта

такрорлайди: Парвардигордан мехр-шафқат сўраб, қатъият билан ишласак барча орзуларимиз рўёбга чиқади.

13 июнь

Кейинги кунларда ойим кўп йўталапти. Менимча, у жуда кўп ишляпти. Ҳозир қуёш ботмайдиган вақт, йўлдан машиналар физ-физ ўтиб туради, ойим йўловчи харидорларни ўтказиб юбормаслик учун деярли ухламайди. Мен синглим Яаана билан ойимга қарашаямиз, аммо у харидорларга ўзи хизмат кўрсатишни маъқул кўради. Бугун ойим шунчалик чарчадики, синглимга кечлик овқат тайёрлашга рухсат берди. Яаана улғайганда кимгадир яхши умрийўлдош бўлади.

27 июнь

Савдо-сотиғимиз авжйда, лекин ойим касал. У жуда озиб кетди, кўзлари киртайиб қолди, йўталганда ранги кўкаряпти. Ҳозир у илгаригига нисбатан кўпроқ йўталапти. Дам олишини айтсам, гапимга қулоқ солмайди. Агар унга нимадир бўлса, кўрғонга қайтишимиз керак, чунки атрофда ҳеч ким йўқ. Энди билсам, оилада эркак бўлиш осон эмас экан.

30 сентябрь

Ойим вафот этди. Мен бу сўзларни шу бугунгача ёза олмадим. У иккинчи август кuni кечаси ухлаб ётган вақтда дунёдан ўтди. Кечқурун у менга, синглимга ёдгорликларни сотишини айтди ва дам олишга ётди. Кейинроқ унинг мени чақираётганини эшитдим, дарҳол палаткага югурдим. Ойим қўлимни ушлаб, юрагининг устига босди. Сўнгра мени ўзига тортиб, юзимдан ўпди ва деди: «Туло, мен сени яхши кўраман, синглингнинг ғамхўри бўл, унутма, сенинг тақдиринг Калвалидан ташқарида ҳал бўлади. Осмонга қара. Ўғлим, юксакликка интил. Парвардигор ва «юлдузли дарахт» сенга ёрдам беради». Кейин ухлаб қолди. Биз эрталаб уйқудан турган вақтимизда, ойимнинг вафот этганини билдик.

Кейинги воқеаларни эслай олмайман, дафн маросими бўлди, ойимни дадамнинг қабри ёнига қўйдик. Варно амаки ва унинг хотини Стин бизни уйига олиб кетишини айтишди. Мен ва Яаана уйимизда қолиб, иккаламиз яшашни маъқул кўрдик.

Туло чарчаб, яшил китобни нари сурди. Бугун у энг ёрқин шимол ёғдусини кўрди ва хаёлан кейинги ойларда бўлиб ўтган воқеаларга қайтди. Аммо эртага нима бўлади, индинчи? Келажак ўн тўрт ёшли ўсмир ва унинг синглисига нима тақдим этаркин?

У туриб, эшикни очди ва қоронгиликка қаради. Фарбдан келадиган наст қора булутлар осмон ёғдусини бекитди. Тундрада яна шамол турди, осмондан қор ёға бошлади.

Туло ойисининг суратини яна бир бор силаб, ўринга ётди.

ЕГТИНЧИ БОБ

Шимол ёғдуси ноқулай об-ҳавонинг даракчиси экан, ўша кундан буён Калвалида бўрон тинмайди, қор ҳам бўралаб ёғмоқда, баъзан бугун қиш давомида бунча кўп қор ёққан эмас.

Бўрон бошланганига икки кун бўлганда Туло дадаси бир неча йил муқаддам буғу пойгасида мукофотга олган радиони кўйди. Кўрғондан эллик километр жанубда жойлашган Инари радиостанцияси Сибелиус симфониясини бераётган экан. Бурагичини айлантириб, бошқа тўлқинни излади ва хабарларни тинглади: «... кўпгина симёғочлар йиқилган, Инари ва Ивало кўрғонлари атрофида бир метрдан ортиқ қалин қор ёғди, совуқ ҳаво сақланиб турибди. Биз вилоятларда, айниқса шимолдаги узоқ кўрғонларда истиқомат қилаётган аҳолидан уйларида чикмаслигини сўраймиз. Метеорология хизмати кейинги ўн йилда рўй бермаган қалин қор ёғишини, довул кўтарилишини башорат қилмоқда».

Туло шошилиб кийинди, Калани чанага қўшди ва дўконга жўнади. Икки соатлардан кейин битта кичкина халтада ун ва учта шам билан уйга дийдираб қайтиб келди. Ла Виинг дўкони хавотирда яшаётган кўрғон аҳли билан тўла эди, улар бир-бирларини итаришиб, туртишиб мавжуд озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олишаётганди. Юртдошларининг дўкондаги бу ҳаракати Тулога кузги кўчиш вақтида кўрада чор-ночор чопаетган буғуларни эслатди.

Айвон олдида Туло чанадан тушаётган вақтда дўконда бўлиб қайтган Варно амаки ҳам етиб келди. Ўчоқ қарши-сида ястаниб ўтирган чайир буғучи бирмунча муддат инда-

май кофени қултумлаб ичди, кейин қўлини Тулонинг елкасига қўйиб деди:

— Холанг иккалангдан хавотир оляпти. У ҳеч бўлмаса бўрон тингунча бизникига қўчиб ўтишларингни сўраяпти. Мен сени қўндиришга ваъда бердим, ҳолбуки бу гапларни сенга айтиш шамолга айтиш билан бараварлигини билсам ҳам.

Туло норозилигини билдириб, бошини чайқади.

— Амаки, биз ўзимизни эглаймиз.

— Бунчалик катта кетма, жиян. Бу бўрон жуда хавфли. Сендай вақтимдаги бир воқеани эслайман, у вақтда бўрон бундай кучли эмасди.

— Кучли эмасди?

Варно мушги билан столни урди, чашкадаги кофе чайқалди.

— Мен сенинг гапларимни тушунмаслигингни билгандим. Сен қанча кўп китоб варақлаган бўлсанг ҳам шу ноёб китобларингни яна ўқиб, бу замонавий тараққиёт саам халқини ожиз ва ночор одамларга айлангирганини, ота-боболаридай қийин шароитларда яшаш учун курашга ҳозир эмаслигини билиб олишингга тўғри келади.

Варно керосин плита ёнига келиб, нафратланиб уни кўрсатди.

— Бу мосламада нима қиласизлар?

— Биз унда овқат тайёрлаймиз, чой қайнатамиз, ёнида исинамиз, — деди секин Туло. — Варно амаки, сизнинг уйингизда ҳам шундай керосин плита бор.

— Керосинларинг тамом бўлса бу темир ялмоғизни нима билан «боқасизлар», совуқдан қандай сақланасизлар? Ўчоқда олов ёқасизларми? Тайёрлаган ўтинларинг икки кунга ҳам етмайди.

— Б-билмайман, — ҳаяжонланиб кетган Туло бир оз дуқланди. — Мен ҳам бундай бўронни кўрмаганман.

— Бу сўзларни ҳозир Калвалидаги истаган уйда эшитиш мумкин, — қаттиқроқ гапирди Варно ва стол ёнига келиб, қўлини чўзганча чироқни ёқди. — Электр симлари узилиб, бир бўлак шу шиша уйлариингни ёритмай қолса, нима қиласизлар?

— Унда биз шам ёқамиз, — Яаананинг ингичка овози эшитилди.

– Шамларинг ёниб тугаганда-чи? Дўконда бошқа шам қолмаган.

– Унда биз керосин лампани ёқамиз, – ишонч билан жавоб қайтарди Яаана.

Варно кескин ҳаракат қилиб чиरोқни ўчирди.

– Йўқ, лампани ёқолмайсизлар. Озгина керосинларинг плитани ёқиш учун керак. Йўқса, на фақат совуқда қола-сизлар, балки қайнатилган эмас, дудланган гўшт ейсизлар.

– Бизнинг дудланган гўштимиз йўқ.

– Нимага?

– Чунки биз тузланган буғу гўштидан бошқа ҳамма нар-сани Ла Вииг дўконидан оламиз, амаки сизга ўхшаб... – Туло қолганини айтмади.

– Аммо дўкон бўм-бўш, жиян. Буни сен ўз кўзларинг билан кўрдинг. Одамлар ҳали чанада учиш мумкин бўлгани учун барчаси дўконга ёпирилишди ва ҳамма нарсани сотиб олишди. Энди дўконда на керосин, на озиқ-овқат бор, жанубдан маҳсулот олиб келадиган юк машиналари бундай об-ҳавода бизгача етиб келолмайди. Биз ночормиз – келувчи-лар тарк этган ҳайвонот боғидаги жонзотлардай ночормиз.

Ака ва сингил гапнинг давомини эшитиш учун ҳурмат сақлаб жим туришди.

– Биз тузоққа тушдик. Бу ачинарли аҳволимиз учун ўзимиздан бошқа ҳеч кимни айблай олмаймиз. Биз аждодларимизнинг урф-одатларидан ўз ихтиёримиз билан воз кечдик, улар шу заминда ўзларининг топқирликлари ва мардликлари билан минг-минг йиллар бемалол яшашганди. Биз ўзимизга ярамас ялқовликни мерос қилиб олдик. Бундан эллик, ҳатто йигирма беш йил муқаддам ҳар бир оилада буғу подаси бор эди, саамликлар ягона Парвардигорга ва ўз яқинларига қаттиқ ишонишарди. Энди бутун ўлкада бир-иккита буғу подаси қолди, одамлар эса руда конларида, фабрика ёки электростанцияларда ишлашяпти. Биз ягона бойлигимиз – буғуларимизни, муқаддас мустақиллигимизни ва ўзимизнинг кучимизга бўлган ишончимизни мана шу электр чиरोқларга, мусиқа қутиларига... иссиқ ёстиқларга алмашдик.

Варно турди ва қўлларини чўнтақларига солди.

– Қачонлардир атрофимизни баланд тўсиқлар билан ўра-

шади, буғуларимизнинг ҳаммасини отиб ташлашади ва бизни унутишади, худди америкалик ҳиндуларни ва уларнинг бизонларини эсдан чиқаришгандай, — у қутилмаганда эгилиб кичик жиянининг юзидан ўтди. — Кечир, жимитвой, мен сени кўрқитмоқчи эмасдим. Холангнинг айтишича, мен тилимни тийиб тура олмас эканман. Мен эртага келиб аҳволларингдан хабар оламан. Сабр-бардошли бўлинглар!

Яаана ва Туло амакисини чанагача кузатиб чиқишди, иккаласи ҳам изғириндан юзини пана қилиш учун бошларини эгиб олишганди. Варно чанага ўтириб, жиловни кўлга олгач, қаттиқ шамолда овозимни эшитмасдан қолмасин дея Яаана унга яқинлашиб қичқирди:

— Варно амаки, биз нима қила оламиз?

Варно жун кўлқоп кийган қўли билан қизчанинг қор босган рўмолини силади ва юзини ўзига қаратди.

— Ибодат қилинглар! — дея шивирлади.

САККИЗИНЧИ БОБ

Бўрон бошланганига уч кун бўлганда Туло улкан варрак ясашга киришди.

Яаана тургач, у толнинг узун новдаларини кесиб келди, пўстлоқларини тозалади, иккитасини кесиштириб, ўртасини буғу пайдан тайёрланган чилвир билан мустаҳкам қилиб боғлади. Кейин новда учларини туташтириб, мустаҳкам қилиб боғлаб чиқди. Тайёр бўлган тўртбурчак ром устига пахта ипдан тўқилган қип-қизил эски чойшабни қошлаб, чеккаларини новдаларга ўраб чилвир билан мустаҳкамлади.

— Эҳтимол, бу дунёдаги энг катта варрак бўлса керак! — деди ҳаяжонланиб Яаана.

Акаси ўрнидан турди ва ўзи ясаган варракка фахрланиб қаради.

— Йўқ, бундан йигирма барабар катта варраклар ҳам ясашган, — деди у.

— Сен буни нима қилмоқчисан?

— Мен ойим сўраган ишни бажармоқчиман.

— Туло, ойим вафот этган-ку!

— Бу кеча ойимни тушимда кўрдим. Ойимни тушимда эмас, ўнгимда кўргандай бўлдим. Уйғониб кетгач, шу ҳақда ўйлаб, эргалабгача ухлай олмадим.

– Тушингни айтиб бер.

– Тушимда «юлдузли дарахт» ёнидаги ўтлоқда катта қизил рангли варрак учираётган эканман. Қуёш чарақлаб турибди, қаттиқ шамол турди ва варрак баландга кўтарилди, ҳатто кўринмай кетди. Кейин кимнингдир кулгусини эшитдим, орқамга қарасам дарахт шохида ойим ўтирибди. «Осмонга қара, – деди у. – Юксакликка интил!» Мен ойимга варрак учираётганим ёқаётгани учун чилвирни ўрамдан бўшата бошладим.

– Қанийди, мен ҳам ойимни тушимда кўрсам!

Туло қўлини кўтарди.

– Шошмасанг-чи, ҳали ҳаммасини айтганим йўқ. Шу пайт момақалдироқ гулдиреди, чақмоқлар чақнади, атроф қоронғилашди ва қор ёға бошлади. Мен варракни ерга тушириш учун чилвирни тортиб ўрашга киришдим. Чилвирни қанча тортиб ўрасам ҳам варрак кўринмасди. Кўрқиб кетдим. Чилвир узилиб кетса нима бўлади дея, кўрққанимдан йиғлаб юбордим. Бирдан ҳаммаёқ кундузгидай ёришди, ўгирилиб ойимга қарадим. У йўқ эди... Лекин «юлдузли дарахт» худди ўт кетгандай ёрқин нур таратарди.

– Бу жуда ғамгин ва ажойиб туш экан, Туло.

– Яаана, мен ойим ва «юлдузли дарахт» тасодифан тушимга кирмаганига ишонаман. Улар менга нима ҳақда хабар бермоқчи бўлганини тушундим. Бунга кейин биласан, ҳозирча ҳеч нарса сўрама. Биз Ла Вииг дўқонида қолган барча чилвир ва арқонни тезроқ сотиб олишимиз керак.

– Варракка боғлаш учунми?

– Ҳа. Кетдик, дўқонга борамиз.

Ла Вииг дўқонининг йўлаги қалин қор билан қопланганди. Туло ва Яаана қор кечиб, эшикка яқинлашди ва уни очишди, қор бўлаклари хона ичкарасига сочилди.

– Тентак болалар, тезроқ эшикни ёпинглар. Кўрмаяписизларми, ичкарини қорга тўлдирдиларинг.

Ла Виигнинг чийиллаган овози унинг ташқи қиёфаси ва феълига мос эди. У қирқ йилдирки, Калвалидаги шу озиқ-овқат ва хўжалик дўқонида қўшнилари билан ҳам алоқа қилмасдан якка ўзи яшайди. Унинг ойнаси синган кўзойнаги ажин босган пешонасига тушган оқ оралаган сариқ сочини босиб турарди. Болалар пештахта ёнига келгунча у

ишини давом эттирди, қоғоз қутидан консерваларни олиб ҳисоб-китоб дафтарига қайд этиб қўйди.

– Жаноб Ла Вииг, менинг амаким сизнинг дўконингиз бўшаб қолди дегандилар, – ҳайратланди Туло. – Пештах-таларингиз ҳар хил маҳсулотга тўла-ку?

Ла Вииг асабий йўталди ва оғзининг четини ёғ билан мойлади.

– У нимани ҳам биларди! Мен бу маҳсулотларни ғамлаб қўйиб, дўкон орқасидаги омборимда сақлаётгандим. О, мен билардим... эртами-кеч қор бўрони туришини билардим, ўшанда бу маҳсулотлар чаққон сотилишини сезгандим. Одам келажакни кўриши керак. Ёмон кунларга тайёргарлик кўриб қўйсанг, панд емайсан. Энди улар узоқни кўра олмаган-ликлари учун тўлов беришади, ҳа, тўлов беришади. Маҳсулотлар нархини икки баравар ошираман. Талаб таклифни бошқаради, ана шунақа гаплар.

Ла Вииг қўлларини ишқалаб, хи-хилаб кулиб қизил қалами билан дафтарисидаги рўйхатга белги қўярди. Шу дамда у харидорларни ҳам унутганди. Яаана ҳам акаси ортидан чилвир ўрами ва арқон тўплами турган пештахта томонга борди. Иккаласи барча арқон ва чилвирни касса ёнига ташиб келтиришди.

Ниҳоят, Ла Вииг бошини кўтариб болаларга қаради ва норози оҳангда уларни жеркиди.

– Эй болалар, қандай шумликни бошляяпсизлар?

– Биз арқонларни сотиб олмоқчимиз, – жўр бўлиб жавоб беришди болалар.

– Нимага? Бунча кўп арқонни нима қиласизлар?

Тулонинг ранги оқариб кетди. У бунчалик катта харид сотувчининг қизиқишини оширишини олдиндан ўйлаб, жавобини тайёрлаб қўйиши кераклигини ҳис қилди. Яаана жонига оро кириб, уялиб суҳбатга аралашди:

– Мен келгуси ёзда сотиш учун жемпер, рўмол ва камар тўқимоқчиман, биз уларни автомобиль йўли ёқасига палатка қуриб сотмоқчимиз.

– Сизлар яна йўл ёқасига бормоқчимисизлар? – ишонмасдан сўради Ла Вииг. – Ойингларсиз?

– Ҳа.

– Қанақа аҳмоқлик! Ҳамма нарсаларингни йўқотасанлар. Тижорат ва молияда нимани ҳам билардинглар? Айтганча, бу менинг ташвишим эмас. Чердагимда яна арқон ва

буғу пайдан тайёрланган чилвир бор. Балки уларни ҳам сотиб оларсизлар? Агар ҳаммасини олсанглар, нархини кўтармайман.

Туло жавоб бермай бир оз жим турди, у оилавий жамғарманинг ярмисини олиб келганди. Ниҳоят, у розилик билдирди.

Ака-сингил дўкондан олиб келган ип, чилвир ва арқонни варрак ёнига тахлашди ва дам олиш учун ўчоқ қарши-сига ўтиришди, унга охириги ўтин бўлагини ташлашди.

— Туло, сен ҳаммасини айтиб беришга ваъда бергандинг, сабрим чидамаяпти. Илтимос, айтақол, варракнинг кўрган тушинга қандай алоқаси бор. Ҳайронман, шундай бўронда чиройли варрагингни нега учирмоқчисан?

Туло сингисининг беозор кўкимтир кўзларига қаради ва гапни бошлаш учун унга тушунарли жумлаларни танлади.

— Яқинда бизнинг керосинимиз ҳам, шамимиз ҳам тугайди. Варно амакимнинг айтишича, эртами-кечми электр симлари қор оғирлигидан узилади. Биз қоронғиликда, қаттиқ совуқда узоқ яшай олмаймиз. Ишончим комил, ҳамон ойим бизнинг аҳволимизни кузатиб турганга ўхшайди...

— Қандай қилиб?

— Кеча ойим тушимга кирган вақтда катта, мустаҳкам, худди шу рангдаги варракни осмонга учуришимни маслаҳат берди.

— Нима учун, Туло? Қандай қилиб варрак бизга ёрдам бериши мумкин?

Туло ўрнидан турди ва варракдаги матога тикилган тўртбурчак чўнтакни кўрсатди.

— Бу варрак бизнинг тўримиз бўлади. Эртага биз варракни учуриб осмондан юлдуз овлаймиз, юлдуз тутмагунимизча... Бизга баҳор келгунича ёруғлик ва иссиқлик билан таъминлайдиган юлдузни тутишимиз керак.

Калвали аҳолиси хавотир ичида ухлаётган вақтда, Туло ва Яаана бутун тун бўйи арқон-чилвирларни бир-бирига боғлашди, кейин уни думалоқ қилиб ўрашди.

ТЎҚҚИЗИНЧИ БОБ

Бўрон бошланганига тўрт кун бўлганда, эрталабдан болалар варракни ўтлоққа олиб чиқишди ва қалин қорга бир томонини тикиб қўйишди. Варракнинг узун думи шамолда силкиниб, шитирлади.

Аввалроқ Туло чилвир ўрамини думалатиб, «юлдузли дарахт» тагига ташлаб кетганди. Дарахт тагида шамол кучлироқ эсгани учун қор кам эди. Туло чўкка тушиб, ўрамдан чилвирнинг учини топди ва уни варракка маҳкам қилиб боғлади. У тутуннинг яхши боғланганига ишонч ҳосил қилгач, синглисига имлади. Яаана керосин чироқни олиб, бир оз четроққа чекинди.

Шу пайт бирдан бўрон кўтарилиди, катта қор тозалагич машинадай юмшоқ қорни супуриб кетди. Туло варракнинг ўртасидан ушлаб бутун кучи билан кўкка қараб учирди. Варрак оқ қайиннинг хазон баргидай уча бошлади. Кўп ўтмай унинг узун оппоқ думи элас-элас кўринди.

Туло варрак чилвирини аста-секин бўшата бошлади. Чилвирни қўлқоп кийиб маҳкам ушлаб олганди, лекин ҳар гал чиқиб кетадиган даражада силкинганда ҳаяжондан юраги дук-дук урарди. Яаана чилвир думалоғини айлантириб ака-сига ёрдам берар, думалоқ борган сайин кичрайиб борарди. Оёқларини кенг ёзиб, қорга тираб олган Туло чилвирни бўшатарди. Негадир, варрак ҳаво оқимларини писанд қилмай тобора юқорига кўтариларди.

Яаана икки соатлар ўтгач, акасининг ёнига келиб унинг қўлидан ушлади, чўчиб кетган Тулонинг жонида жон қолмади. Шундай ҳам унинг арқонни ушлаб толиққанидан қўллари қалтирарди, мушаклари зирқираб оғрирди, исталган вақтда синган оёғи томонга йиқилиши мумкин эди. Синглиси ўн мартача кичрайиб қолган чилвир думалоғига ишора қилганда, у чор-ночор елка қисди. Туло тажрибали балиқчидай (ҳақиқатан ҳам у балиқ овлашни қойиллатарди) чилвирни силкитиб бўшатарди, ҳолбуки бундай ҳаракатни бажаришга узоқ дош беролмаслигини тушунарди. У шу пайтда чилвир думалоғи тугаган тақдирда нима қилиши ҳақида ўйларди. Ё чилвирни узилиб кетгунча маҳкам ушлаб туради, ё чилвир билан бирга ҳавога кўтарилиб кетади, ёки варрагидан умидини узиб, чилвирни қўйиб юборади.

Боланинг кафлари ҳар кечкурун кровати ёнида ибодат қиладиган вақтдагидай чилвирни ушлаганча бирлашди. У она-сининг овозини эслаганча, илтижо қила бошлади: «Ёлвораман, бизга ёрдам беринг! Ёлвораман, бизга ёрдам беринг!»

Ҳаяжонланаётган Яаананинг юзи оқариб кетди. Туло, чилвир думалоғи тугаётганини сизди. Бирдан чилвирдан тортиш кучи йўқолди, кейин шалвираб қолди. Туло ҳаво оқимига тушиб қолди, дея чилвирни тортди, у яна таранглашди. Энди у чилвирни куч билан тортиб кўрди.

— Нима бўлди, Туло?

— Билмайман, — жавоб берди у. — Варрак бошқа кўтарилмаяпти, ерга қайтиб ҳам тушмаяпти. Афсус, варрагимни бошқа кўрмасам керак! Чилвирни қанча тортмай, менга бўйсунмаяпти. Ҳаво оқимига тушган бўлса керак, чилвирни қаттиқ тортсам узилиб кетади деб кўрқяпман. Бу ҳолат менинг кечаги тушимга ўхшаб кетяпти!

Туло ўйлаб-ўйлаб, қатъий қарорга келди. У чилвирни қаттиқ тортиб, уч метрча йиғиштирди. Яна қаттиқроқ тортди, бу сафар катта куч сарфламади. Кўлларини алмаштирганча чилвирни тортишда давом этди. Кўп ўтмай оёқлари тагидаги чилвир уюмга айланди.

— Туло, қара, кўкда ёғдуни кўряпман, — дея қичқирди Яаана. — Ёғдуни кўряпман. Бизнинг варрагимизга қандайдир ёрқин нарса илиниб қолибди. Бу юлдуз! Туло торт, тезроқ торт!

Варрак тушган сайин чор-атроф ойдинлашиб борарди, гўё дарахтнинг сояси хурсандчилигидан ерда ўйноқларди. Ҳатто бу ердан юз метрча узоқликда бўлган уйлари ҳам аниқ кўзга ташланди. Чилвирни маҳкам ушлаб тортаётган Туло варрагига илинган нарса бошига тушиб кетишидан хавфсираб, ўзини дарахт панасига олди. Кейин эҳтиётлик билан варрагини дарахт шохларига қўндирди. Дарахтнинг чайир новдаларига илгари бойқушлар ҳам аҳён-аҳёнда қўнарди, ҳозир эса унда коинот меҳмони ялтирарди.

— У кичкина ва думалоқ экан, — деди ҳаяжонланиб Яаана. — Бу ҳақиқий юлдуз, тўғрими, Туло? Мен «Алифбе» китобимдагидай ёки черковдагидай юлдузнинг бешта қирраси бўлса керак деб ўйлардим.

— Эҳтимол, юлдузлар ҳам одамларга, буғуларга ёки дарахтларга ўхшар, — деди ҳали нима бўлганини чуқур англаб етмаган Туло. — Тушунмаяпман. Қара, дарахт ичдан тутаб кетаётганга ўхшаяпти, аммо ёниб кетмаяпти. Мен бу ишни қандай амалга оширганимизга ишонгим келмаяпти!

Туло дарахт новдаларига осилиб чиқиб, чилвирни кесди ва шохларига илиниб қолган варракни силкитиб ерга туширди. У ҳозир қўлини узатса шохдаги юлдузга етарди. Бола юлдуз тафтини сезиб турарди, унинг кўзлари яшил, кўкимтир, оппоқ бўлиб товланаётган нурдан қамашди. Туло қўлини чўзиб юлдузни ушлаб кўргиси келди, аммо бунга журъат қила олмади.

Туло ерга қайтиб тушганда, юлдуз тилла ранг, кумуш ранг нур таратиб товланарди. Яаана кувонганидан қарсак чалди.

— Энди бизнинг ҳақиқий юлдузли дарахтимиз бор, — деди ҳаяжонланиб у. — Бутун дунёдаги ягона юлдузли дарахт!

Туло бошини ирғаб тасдиқлади ва ҳаяжонини яшира олмай деди:

— Худди кечаги тушимдагидай дарахт новдалари ойдin нурда товланаяпти.

ЎНИНЧИ БОБ

— Туло, уйғон, уйғон! — дея Варно жиянининг елкасидан ушлаб аста силкитди.

Ниҳоят, чарчаб ухлаб қолган Туло кўзини очди, кроватнинг орқа қисмига боғлаб қўйилган арқонни пайпаслаб топиб, бир неча марта тортиди.

— Амаки, чироқ ўчиб қолганми?

Қоронғилиқдан Варнонинг вайсаган овози эшитилди.

— Мен айтганимдай, ё электр симлари узилган, ёки симёғочлар қулаб тушган. Аммо буни айтгани келганим йўқ.

— Нима бўлди, амаки?

— Сен нима бўлганини сўраяпсанми? Яқинда охир замон бўлади, агар ухлаб ётаверсанг, сен буни сезмайсан ҳам. Эҳтимол, охир замон бошлангандир. Тезроқ кийиниб, орқамдан юр.

Варно орқадаги эшик лўкидонини пайпаслаб топиб, сураётган вақтда Туло уйқусираб унинг ёнига келди. Эшик

очилганда Тулонинг нигоҳи ёрқин нурга тушди. У кўзларини нурга ўргатиш учун бир неча бор юмиб, очди.

— Амаки, одамлар бизнинг ўтлоғимизда нима қилиб юришибди, — деди у.

— Нима, кўр бўлиб қолдингми? Дарахтингнинг юқорисига қара!

— Кўриб турибман. Бу бизнинг юлдузимиз.

— Бизнинг юлдузимиз дегин, — киноя аралаш гўлдирди Варно.

— Худди шундай, — хотиржам жавоб берди бола. — Кеча кечкурун биз уни ушлаб олдик.

— Юлдузни ушлаб олдик дегин?..

Варно чўкка тушиб, жиянининг ёруғдан ялтираётган юзига тикилди. Ҳеч нарсани тушуна олмай бошини чайқадди, кейин туриб хонада юрди, овоздан уйғониб кетган Яананинг кровати ёнига бориб ўтирди.

— Илтимос, қайси бирингдир, юлдузни қандай ушлаб олганларингни гапириб беринглар.

Болалар бир-бирига гал бермай шошиб-пишиб гапиришаётган вақтда Варно бошини у ёқдан - бу ёққа чайқадди. Унинг тобора жаҳли чиқарди. Бақиринишга чоғланиб оғзини очарди-ю, кейин индамасдан гапнинг қолганини тинглади. Ниҳоят, болалар гапиришдан тўхтаганда у сўради:

— Варракларинг қаерда?

— Омборда, — жавоб қайтарди Туло.

Варно ташқарига чиқди. Беш дақиқача йўқ бўлиб, қайтиб келганда унинг овози майинлашганди, ўзини тутиши ҳам бошқача эди.

— Бу қимматбаҳо овларингни нима қилмоқчисизлар? — сўради у.

— Биз уни олиб келиб ўчоғимизга қўймоқчимиз, ҳам ёруғлик таратади, ҳам баҳоргача уйимизни иситади. Амаки, энди сиз биз билан фахрланасизми? Ахир, юлдуз тутиш ҳазилакам иш эмас-ку?! — деди гурурланиб Туло.

— Сен тушуниб бўлмайдиган сўзларни гапирясан. Бу мумкин эмас. Кўз кўриб, қулоқ эшитмаган воқеа! Нима ҳам дея олардим. Олис кўрғонда ҳақиқий мўъжиза рўй беришини ким ҳам ўйлабди дейсан. Барибир ҳеч нарса тушунмадим, ҳеч нарсага тушунмаяпман...

Калвалининг оддий одамлари мўъжиза рўй бергани тўғрисидаги хабарни эшитишиб, бирдай хурсанд бўлишарди. Бир кекса онахон ўз мамнуниятини тиз чўкканча ибодат қилиб ифода этди, ёш келин-куёв қувонганларидан қўшиқ айтиб юборишди, болалар байрам кунларигадай биргаликда ўйнашди, рақсга тушишди. Барча бир дам ўз қайғу-ғамларини унутиб, руҳоний Бьорк томонидан «Парвардигор томонидан бизга жўнатилган ёғду», деб номланган мўъжизани олқишлашарди.

Бир неча соатдан кейин Калвали аҳолиси уй-уйига тарқалди, Яаана яна қаттиқ ухлаб қолди, Туло эса яшил кундалик дафтарига кейинги кунларда юз берган воқеаларни ёзди. Кейин бирдан ўзида ўтлоққа чиқиш эҳтиёжини сизди. Тезгина кийиниб, уйдан чиқди.

Ўтлоқ бир оз баландликда бўлгани учун кейинги кунларда тинмаётган қаттиқ шамол қорни учуриб кетганди. Дарахт атрофидаги муз иссиқдан эриб, кулранг-сарик лишайниклар кўришиб қолганди. Туло оқсоқланиб дарахт ёнига борди ва иссиқни сезиш учун қўлларини юлдуз томон чўзди. Онда-сонда ёғаётган қор учкунлари юлдуз иссиғида эриб, унинг кафтларига томчилади.

— Салом, Туло!

Бола ҳайрон қолди, ўтлоқда кимдир қолган бўлса керак, дея орқасига ўтирилди. Аммо у ҳеч кимни кўрмади.

— Салом, Туло! — яна ўша жарангдор овоз такрорланди.
— Чўчима, тепангга қара.

Туло дарахт новдасини ушлаб, юлдузга тикилди.

— Сен гапиришни биласанми? — тугилиб гўлдиради у.

— Албатта, биламан.

— Сен менинг исмимни ҳам биласанми?

— Мен сен ҳақда кўп нарсани биламан, йигитча.

— Сен қандай сўзляяпсан? Оғзингни кўрмаяпман-ку.

Юқоридаги ёрқин шардан кумуш учкунлар сочилди ва улар аста-секин ерга тушди.

— Сен мени ердаги мавжудотларга ўхшатяпсан. Ҳолбуки, мен улар қаторига кирмайман. Овозим мен таратаётган нур ва иссиқликнинг бир қисми, холос.

— Сен мени кўра оласанми?

— Жуда ҳам аниқ. Чунки сенда мавжуд сезгилар менда ҳам бор. Бу табиий ҳол, биз бир хил моддалардан вужудга келган-

миз. Кайфиятим ҳам ўзгариб туради. Гоҳ йиглайман, гоҳ куламан... Менинг ҳаётимда ҳам яхши-ёмон кунлар бўлади.

– Сенинг номинг ҳам борми?

– Турган гап. Дунёга келган кунимдан бошлаб, мени Акабар деб аташади. Қани, ҳисоблайин-чи, бу Ер ҳисоби бўйича тахминан юз минг йил илгари рўй берган.

Энди Туло ўзини эркин сезарди, коинот меҳмони билан сузлашиш кундалик оддий суҳбатга айланганди. У жилмайиб, ўйноқи оҳангда нотаниш исмни такрорлади:

– Акабар-р-р! Акабар-р-р! Дунёга келганингга кўп йил бўлибди, нега бунча кичкинасан?

Акабар қизғиш рангга кирди.

– Кичкиналигимнинг сабаби мен ёш юлдузман. Бир неча миллиард йил ўтгач, сиз ерликлар Капелла, Поллукс, Арктур ёки Вега деб атайдиган юлдузлардай катта бўламан. Аммо шуни сенга таъкидлашни истардим, на менинг ёшлигим, на менинг кичкиналигим зиммамга юклатилган мажбуриятимни бажаришга тўсқинлик қила олмайди.

– Ҳамма юлдузлар гаплашадими?

– Ҳа, сон-саноқсиз турли тилларда. Аммо катта юлдузлар бир-бирларидан шунчалик узоққи, уларда суҳбатлашиш имконияти кам пайдо бўлади. Ёлғизлик – уларнинг катталиги учун аталган тўлов. Менга ўхшаш кичик юлдузлар ўз истагига қараб бемалол ҳаракатланишади. Баъзан сен бизнинг ҳаракатимизни осмонда кўргансан. Бизга имконият беришса бас, кимгадир ёрдам беришга шошиламиз. Шунинг учун мен бу ерга келдим...

– Сен айтмоқчисанки, бу ерга менга ёрдам бериш учун келгансан? – ҳаяжонланиб сўради Туло.

– Ҳа.

– Демак, сен менинг варрагимга келиб ўзинг илингансан?

– Албатта. Агар ўзим хоҳламаганимда, ер юзидаги барча арқон ва чилвирларни улаганингда ҳам варрагинг менинг яқинимга кўтарила олмасди. Бу билан мен сенинг варракни бошқариш маҳоратингни камситмоқчи эмасман. Сен варракни ажойиб учирасан!

Туло қувонганидан сакради ва мувозанатини йўқотиб йиқилишига сал қолди.

– Раҳмат, Акабар, раҳмат сенга! Қандай яхши бўлди. Шундай оғир кунларда бизнинг уйимизни ёритиш ва иситиш учун жуда узоқ масофани босиб, ўз вақтида етиб келдинг.

Юлдуз оч кўкимтир тусда товланди. Гўё Акабар чуқур ўйга толганди.

– Йигитча, мен бу ерга бошқа ишни бажаргани келганман, – дея тилга кирди у. – Агар сен сўрасанг айтаётган бу ишларингни ҳам бажараман. Аслида, менда сенинг ўчоғингдаги ўткинчи нур ва иссиқликдан жуда ҳам қимматли совғам бор.

Туло нур таратаётган шарни ҳар томондан кўриш мақсадида дарахт атрофида секин айланди.

– Совға? Мен уни кўрмаяман.

Юлдузли дарахт қаттиқ кулгудан силкиниб кетди.

– Менинг совғам зарқоғозга ўралиб, қизил лента билан боғланган эмас. Бир оз сабр қил, мен тушунтиришга уришиб кўраман. Сенга мактаб ўқув қўлланмаларидан маълумки, Ер чексиз Галактикадаги – Сомон йўлидаги кичик сайёралардан бири, холос. Аммо коинотда миллиардлаб Галактика бор. Улар ҳақда ўйласам менинг ҳам хаёлларим чувалади. Фақат бизнинг Галактикамизда юз миллиардлаб юлдуз ва ҳаёт мавжуд бўлган юз миллионлаб сайёра бор.

– Мен бу ҳақда билмасдим, – дея гапни бўлди Туло.

– Сен қайдан ҳам билардинг? Ерликлар ҳали кўп нарсани ўрганишлари керак. Лекин бизга номаълум сабабларга кўра коинотдаги барча сайёралардан фарқли ўлароқ, ёлғиз Ердаги мавжудотларга ўзига хос илтифот – эркин танлаш ҳуқуқи берилган. Фақат шу ерда, қандай оғир ҳолатга тушмагин, ўз тақдирингни ўзинг танлаш ҳуқуқига эгасан. Сен меҳрибонлик ёки ёвузликдан, мардлик ёки кўрқоқликдан, камбағаллик ёки бойишдан, ялқовлик ёки меҳнатсеварликдан... бирини танлай оласан, қолаверса, ғам-азобларга чидашинг ёки кўрсатган жасоратинг учун мукофот кутишинг мумкин. Ерда Одам ато ва Момо ҳаво давридан буён бундай ҳуқуқ берилмаган одам бўлган эмас.

– Мен Одам ато ва Момо ҳаво ҳақида китобларда ўқиганман.

Акабар нурлари тез-тез ўзгарди.

– Улар танлаш ҳуқуқидан янглиш фойдаланган кундан

бошлаб, биз сизнинг ҳаракатингизни катта қизиқиш ва ҳавотир билан кузатиб келамиз. Одатда инсонга танлаш ҳуқуқи кўндаланг бўлганда, негадир нотўғрисиани танлайди. Албатта, ўтган минг йилликларда ўзига берилган илтифотдан унумли фойдаланганлар ҳам бўлди, аммо кўпчилик ўз куч-қувватини беҳуда нарсаларга сарфлайди, ҳаёт лаззатидан баҳра олишга ҳам улгурмайди. Афсуслар бўлсинки, одамлар қандай яшаш кераклигини билишмайди. Лекин улар ҳар куни оз-оздан ўлишни қойиллатишади. Туло, сен ҳам улардан қолишмайсан.

— Мен?

— Ҳа, айнан сен ҳам! Эслаб кўр, сен шу йилнинг ўзида қанча журъатсизлик қилдинг, айт-чи, ёки мен янглишяпманми?

— Сенинг берадиган совғанг мени ўзгартиради. Мени қандай яшашим кераклигини ўргатади.

— Агар сен ўзинг ўзгаришни истамасанг, менинг совғам ҳам ёрдам бера олмайди.

— Сен худди ойимга ўхшаб гапиряпсан.

— Мен сени худди ойингдай яхши биламан. Ахир, мен сенинг йўлчи юлдузингман, туғилган кунингдан бошлаб кузатиб келяпман. Сен билан бирга куюндим, биринчи муваффақиятларингга эришган вақтларингда сен билан бирга қувондим. Кейин бахтсизлик рўй берди, сен ҳам кўпчилик одамлар каби келажагингдан воз кечдинг. Одатда кўпчилик одамлар ҳаёт аямаган вақтда шундай йўлни танлашади. Менинг совғам сенга ва ўзлари истаган чўққига чиқа олмаган ёки сандиқларини жавоҳирга тўлдиришга қурблари келмаётгани учун умрини беҳуда совураётган барча кишиларга мўлжалланган.

Акабарнинг сўзлари Тулони сергаклантирди. Чунки у айнаи дамгача юлдузнинг кичкина уйига ёруелик ва иссиқлик беришини истаётганди, холос. У секингина сўради, сўзларини ўзи ҳам аранг эшитди.

— Акабар, сен илгари ҳам Ерга тушганмисан?

Юлдуз тин олди, қизғиш нурлар таратди.

— Акабар, эшитяпсанми?

— Ҳа, гапларингни эшитдим. Мен бу саволга жавоб бериш, бермаслик тўғрисида ўйлаяпман. Яна шуниси борки,

бизнинг суҳбатимизни кимга айтсанг ҳам барибир ишонмайди.

— Нега, менинг синглим бу суҳбатимизни эшитган захоти ишонади.

— Туло, синглинг мени эшита олмайди. Юлдузнинг сўзларини фақат ўз паноҳидаги одамгина эшитади.

— Барибир, айтақол, — қатъий сўради Туло. — Сен илгари ҳам Ерда бўлганмисан?

Юлдузнинг нурлари бир оз камайди. Акабар жавоб бераётганда, боланинг англашича, унинг овози мағрур жангларга.

— Ҳа, бир гал жуда муҳим вазифани бажариш учун Ерга тушганман. Кўп йиллар муқаддам менга эски уй ортидаги кичик горни топиш вазифаси юкланди. Эслашимча, бу жой ўттиз икки градус шимолий кенглик билан ўттиз беш градус шарқий узунлик кесишган нуқтада эди. Кейин мен бошқа юлдузларга тақиқланган ишни бажаришга киришдим: шу гордан минг метрча узоқликда етти кеча-кундуз қимир этмай нур таратдим. Бу жуда мушкул вазифа эди, аммо мен урдасидан чиқдим.

— Бу воқеага кўп бўлганми? — титроқ овоз билан сўради Туло.

— Ер ҳисоби бўйича икки минг йил бўлиб қолди.

— Ўша жой қандай номланишини эслай оласанми?

— Мен у жойни ҳеч қачон унутмайман. Сизнинг қўрғонингиздай кичик қўрғон эди, фақат у сахро ўртасида жойлашганди. Одамлар у жойни Вифлеем деб аташарди.

ЎН БИРИНЧИ БОБ

Яаана тун бўйи ухلامасдан кундалик дафтарига хотираларини ёзган ҳорғин акасининг гўштли гуммани еб тугатишини сабрсизлик билан кутди.

— Туло, бу кеча кўзимга уйқу келмади, — деди ниҳоят у. — Тун бўйи юлдузимиз ҳақида ўйладим. Ўзинг ўйлаб кўр, бутун Калвали бўйича фақат бизнинг уйимиз, ёруғ ва иссиқ бўлиши адолатданми?

— Бу жуда кичкина юлдуз, — деб жавоб қайтарди Туло. — У қўрғондаги барча уйни бирдай исита олмайди. Бундан

ташқари, ўтинимиз тугади, шам ва керосинимиз бир неча кунга етади, холос.

– Ҳозир кўпгина оилалар шам ва керосин ёқишмаяпти, ярамас Ла Вийг маҳсулот нархларини шу даражада кўтарганки, сотиб олишга қурблари келмаяпти. Уларнинг аҳволи нима бўлади?

Туло гапни эшитмаганга олиб, эшик томонга йўналди.

– Варно амаки келганда айтиб қўй, мен ўтлоқдаман. Биз Акабарни уйга олиб келишимиз лозим.

– Кимни?

– Юлдузни!

– Сен уни Ака... Акабар деб айтдинг. Юлдузнинг номини қаяқдан биласан? Ёки шундай деб ном қўйдингми?

Туло синглисининг саволига жавоб бермай, эшикни ёпди ва коинот меҳмони чарақлаётган катта дарахт томонга йўл олди.

– Салом, йигитча! Сенинг эзгу ниятларингга соя тушган кўринади. Нимадир бўлдимми?

– Салом, Акабар! Барчаси синглим туфайли. Сени уйимизда сақлашга интиляётганим учун мени худбинга чиқариб қўйди. Синглимнинг фикрича, қўрғонимизда сенга биздан ҳам муҳтожлар бор экан.

– Шунга хомушмисан? Унинг гапи тўғри ёки бу ҳақиқатни билганинг учун виждонинг қийналяптими? Бу ёруғ оламда бизга қалбимиздаги виждондай одил ҳакам йўқ.

Бир оз тин олиб, Акабар давом этди:

– Айтганча, нега шеър ва ҳикоялар ёзмай қўйдинг, дурустгина ижод қилаётган эдинг. Нима учун иқтидорингни хароб қилишинг керак?

Туло юлдузга қарамаслик учун бошини қуйи солди. У оёғи билан қорни текислади, елкасини қисди, кейин алам билан жавоб қайтарди:

– Ижодим кимга керак? Ногирон бўлсам, тўлиқ маълумот ололмадим, энди ҳеч қачон университетга киришим учун пулим бўлмайди. Мен ёзаётган нарсалар ҳеч кимга керак эмас. Умуман, дунёда ким ҳам саамлик шоирларга эътибор берарди? Биз ойим билан ҳақиқатан рўёбга чиқиши мумкин бўлган жуда яхши режалар тузгандик.

Акабар газабланганини кўрсатиш мақсадида қизил учкунлар сочди.

– Ҳақиқат ҳеч қачон «жуда яхши» бўлмайди! Бу минг йиллардан буён сайёранинг турли бурчакларида кун кўра-ётган бечора одамларга хос гап. Сўзларингни тинглаб, сенга нисбатан ҳам ўзимда ачиниш туйғусини ҳис қилдим. Сизларнинг бахтингиз шундаки, ердагиларнинг ҳаммаси ҳам омадсизликлар олдида бўйин эгмайди, йўқса одамзод қирилиб кетган бўларди. Хўп майли, сен ўз қарзингни қандай узмоқчисан?

Акабарнинг жумбоқли кескин саволига Туло дарҳол жавоб қайтарди:

– Қайси қарзим? Мен ҳатто Ла Виигдан қарздор эмасман.

– Йўқ, йигитча, қарздорсан! Сен Яратгандан танлаш ҳуқуқи билан бирга энг қимматбаҳо неъмат – ҳаёт учқунини ҳам олгансан. Шу боис бошингга қандай савдо тушмасин, дунёдан кетар чоғингача бутун иқтидорингни бу оламни бир оз бўлса ҳам гўзалроқ қилишга сарфлашинг шарт. Миллиардлаб одамлар бу мажбуриятларини бажара олишмади, аксинча, умрларини беҳуда совуришди. Билиб қўй, сен бутун куч-иқтидорингни сарфлаб қарзингни узсанг...

– Шундай қилсам нима бўлади, Акабар? – ўзини туталамай гапни бўлди Туло.

– Агар қарзингни узсанг, ҳар куни одамларга меҳрингни берсанг, сенинг Ер шаринг ажиб уйғунлик, фаровонлик ва муҳаббатга тўла бошлайди. Сени эса Мангулик салтанатида битмас-туганмас хурсандчилик кутади.

Туло хўмрайди.

– Мен ҳеч қачон Мангулик салтанати ҳақида эшитмаган эканман.

– Бу гапларни эшитмаганингни биламан. Чунки коинот билим даражаси билан олиб қарасак, ерликлар ҳали чақалоқлик даврида. Йигитча, бошингни кўтар! Осмонга қара!

Осмонда бирдан кейинги ҳафтада кўринмаётган юлдузлар чарақларди. Туло гапнинг давомини эшитиш учун юлдузларга қаради.

– Биздан чапроқдаги ёрқин юлдузни кўряпсанми? У – Луи Пастер. Мактаб дарсликларида Пастер ҳақида ёзишганми?

– Ҳа.

– Сал ўнгроқдаги юлдузни кўряпсанми?

– Ҳа.
– У – Сенека. Сен бу буюк римлик ҳақида биласанми?
– Албатта. Мен унинг ҳикматларини ўқиганман.
– Ишқилиб, ўқиганларинг беҳуда кетмасин. Энди уйинг томонга қара. Печка трубаси тўғрисидаги юлдузга кўзинг тушдими?

– Ҳа.
– У – Галилей, ёнидагиси эса – Бенжамин Франклин.
– У ҳам варрак учирган.
– Бир кун варрак учираман деб ҳалок бўлишига оз қолган. Лекин билиб қўй, у юксакликка бошқа буюк иши учун кўтарилди.

– Акабар, сен айтмоқчисанки, агар мен Парвардигордан олган иқтидоримни олам гўзал бўлиши учун бахшида этсам, Мангулик салтанатида ёрқин юлдузга айланаман, тўғрими?

– Биз минг йиллардан буён шу оддий ҳақиқатни одамларга етказиш учун ҳаракат қиляпмиз. Афсуски, улғайган сайин яшашдан мақсадим қолмади, умрим мазмунсиз ўтмоқда, деб ўзини ишонтирадиган, тушкунликка тушадиган одамлар кўпроқ туғилмоқда. Улар учун бизнинг гўзаллик ва уйғунликка йўғрилган ажойиб коинотимиз тасодиф, холос. Шу боис ҳал қилувчи дамларда уларга жасорат етишмаганига ажабланмасак бўлади.

– Гапларингга қойилман! – дея жавоб қилди Туло ва хурсандчилигидан жуда баланд сакради, ҳатто дарахтнинг пастки новдасига бошини уриб олди. Кейин тиззасининг оғриғига ҳам эътибор қилмай дарахт атрофида айланиб чопа бошлади. Гоҳо-гоҳо тўхтаб, юлдузларга ишора қилиб, уларнинг номини сўради. Ҳар гал Акабар ерда қачонлардир хурмат билан жаранглаган сўзларни айтди:

– Жанна д'Арк... Томас Эдисон... Маҳатма Ганди... Шекспир... Марко Поло... Инга Маттис...

– Ким? – Туло юлдузни кўрсатганча бир зум қотиб қолди.

– Сен кўрсатиб турган юлдуз Инга Маттис – ойинг. Нега бунча ҳайрон қоляпсан, Туло?

– Менинг ойим? Ахир, у сен санаган бошқа одамлардай машҳур бўлмаган, қандай қилиб...

– Қадрли дўстим! – ёрқинроқ нур таратди Акабар. – Сен менинг гапларимни кунт билан тингламаган кўрина-

сан. Ердаги мажбуриятингни бажаришинг учун албатта дохий, бадавлат ёки машхур бўлишинг шарт эмас. Бунинг учун қўлингдан келадиган ишни умринг бўйи яхшироқ бажаришга интилсанг кифоя. Агар болға ушлашни билсанг, темирчи бўл. Агар кетмонни яхши ишлатсанг, деҳқончилик қил. Агар сувда яхши сузсанг, балиқчиликни танла. Агар қўлларинг қаламни соғинса, ёз!

Туло уялиб ўтирмай, йиглаб юборди. У қўлларини олисда порлаётган юлдузга чўзганча, юзидан кўз ёшлари оқди.

— Ойижон... ойижон!

— Агар диққат билан ойинг юлдузи ёнига қарасанг, данданг юлдузини ҳам кўрасан. Ўз аҳволларига ачинишга бир дақиқа ҳам олгин вақтларини сарфламай яшаган бу ҳақгўй ва меҳнатсевар одамлар хизматлари туфайли сайёрангиздаги ҳаёт бир қадар яхшиланди.

Туло тақдирнинг бундай оғир зарбасини кўтара олмасди. У тиз чўкиб юлдуздан сўради:

— Мен қандай қилиб бу оламни бир қадар яхшилаш олардим? Ҳатто яшашим учун бор кучим билан ҳаракат қилаётган бўлсам!

— Сенга омад кулиб боққан, — дея унинг кўнглини кўтаришга уринди Акабар.

Туло бошини қуйи солди.

— Энди сен менинг устимдан куляпсан.

— Йўқ, сенинг устингдан кулмаятман, менинг ёш шоирим! Агар бошқа муҳитда туғилганингда ўзингнинг иқтидоринг билан кучли ва топқир бўлишга имконият топа олмасдинг. Яшаш учун кураш — одамнинг ўз иқтидорини тўлиқ намойиш этиши учун ягона восита. Айт, данданг вафот этганда ойинг барча ишга қўл силтадимми? Йўқ! Сен ойингдан ўрнак олиш ўрнига менга омад кулиб боқмади деб, тушкунликка тушдинг...

— Нима қилай, баъзан чор-ночор қоламан. Аслида жуда интиламан, лекин ҳаётда рўшнолик йўқдай туюлади. Ахир, мен бошқа одамлардай дадил юра олмайман.

Акабарнинг овози момақалдиरोқдай гумбурлади:

— Осмонда шундай юлдузлар ҳам бор. Масалан, кар Бетховен... кўр Мильтон... ва Линкольн, улар сендан ҳам бешбаттар қашшоқликда яшаган. Туло, эшитяпсанми? Бошга

тушган мусибат — бу қарғиш эмас, аксинча марҳамат. Осмондаги ёрқин юлдузларнинг ҳаммаси ана шундай азоб-укубат синовларидан шараф билан ўтишган. Сен менга умрида ҳеч қачон азоб чекмаган одамни кўрсат, мен сенга дунёдаги энг бахтсиз одамни кўрсатаман.

Юлдузнинг нури тўқ кўк тусга кирди. Акабарнинг овози майинлашди.

— Туло, биз ўз муваффақиятсизликларига баҳона излашни афзал биладиган дунёда яшайпмиз. Ахир, курашни давом эттиришдан кўра барига қўл силтаган енгилроқ-да. Мен сенинг ана шундай ноумидлик йўлини танлашингга қараб тура олмайман. Мен бу ерга сенинг у дунёда умид билан яшашингга, ҳаётдаги ўз мажбуриятингни фахр ва шараф билан бажаришингга ёрдам бергани келганман. Сен бу вазифани бажарасан, агар сўзларимга қулоқ солсанг ва берадиган совғамдан тўғри фойдалана олишни билсанг.

— Совға бермоқчи эдинг. Бу ҳақда унутаёзибман.

— Туло, менинг совғам жуда оддий ва кичик, унинг ҳақиқий қимматини дунёдаги кам сонли одамларгина тушуна оладилар. Мен бу хулосаларни бир неча йил муқаддам ҳаётда йўлчи юлдузларини тополмай бешиқдан қабрга шахдам қадамлар билан бораётган одамлар тўдасига қараб туриб, хавотирланганимдан тўплай бошлагандим. Сизнинг буюк файласуф ва донишмандларингизнинг ҳикматлари авлодлар учун сақлаб қолинмади. Мен бу хатони тўғрилаш учун Ерда яшаган буюк кишиларнинг ҳикматларини тўплашга ҳаракат қилдим. Минг йиллар ўтиб бу ҳикматлардан ажойиб хулосаларни кашф этдим.

Туло жимгина гапнинг давомини тинглади.

— Мен англадимки, қитъалар ва юз йилликлар ажратмасин, буюк донишмандлар ва меҳнатсевар инсонлар барча одамларга хос бўлмаган қонун-қоидалар асосида яшаган экан. Мен уларнинг яхши яшаш сирлари ва нуқтаи назарларини тўпладим ҳамда уни «Умиднома» деб номладим.

— «Умиднома»! Бу нима ҳақда, Акабар?

— Кечирасан, Туло, мен доим Сенека ва Цицерон гаплаган тилга қизиқиб келганман. «Умиднома» — лотинча «креденд» сўзининг таржимаси. «Креденд» лотинчада «умид номаси» маъносини англатади, одамлар бу номага қатъий амал қилганлар.

– «Умиднома», – такрорлади Туло, – нақадар сирли жаранглияпти.

– Худди шундай, – тасдиқлади Акабар. – Фақат бу сўз кейинги асрларда сайёрада кам қўлланилди. Аммо унинг мўъжиза кўрсатиши, Туло, бу сенинг ва... барча одамларнинг ўзига боғлиқ. «Умиднома» ҳар бирингизнинг қалбингизда яхши сифатларнинг уйғонишига ёрдам берадиган калитдир. Агар икки шартимни бажаришга ваъда берсанг, мен уни сенга совға қиламан.

– Барча шартларингни бажараман, Акабар!

– Шоншима, сўзларимни эшит. Биринчидан, сен холис ниятли йигитча бўлганинг учун ҳозир кўрғон оқсоқоли ҳузурига бориб, мени Калвали халқига кўпроқ фойда келтирадиган истаган жойга қўйишлари мумкинлигини айтасан. Фақат қуёш қайтиб келишидан олдин мени дарахтдаги шу жойимга қайтаришса, қарорига сўзсиз бўйсунинггни таъкидлайсан. Мен сенинг варрагинг ёрдамида яна осмонга кўтариламан. Туло, Ерга ўтган галги ташрифимдан фарқли ўлароқ, бу сафар сенинг ёрдамингсиз кўкка кўтарилмаман. Сен бу ишни мен учун ва ўзинг учун бажаришинг керак.

Туло дарахт поясига яқин бўлгани учун унинг розилик билдириб, бош ирғагани деярли сезилмади.

– Ёш дўстим, имоним комил, сен менинг истакларимни бажаришинг учун ўзингда мардлик ва меҳрибонлик топа оласан. Ахир, бу йўл тўғрилигини қалбан сезиб турибсан. Энди иккинчи масалага ўтамиз. Сен кундалик дафтар тутгансан, шундайми? Бахтсиз тасодифдан кейин тузала бошлаган вақтингда сенга совға қилинган яшил китобга кундалик хотираларингни ёзиб боряпсан.

– Қандай қилиб... Ҳа-я, эсимдан чиқибди. Сен мен тўғримда ҳамма нарсани биласан-ку.

– Эртага, оқсоқол билан учрашиб қайтганингдан кейин ўзинг билан яшил китобни олиб кел. Кундалик дафтарингга тўлиқ ёзиб олишинг учун мен сенга «Умиднома»ни айтиб тураман. У катта эмас, мени олиб кетишга келишгунча ёзишга улгурамиз. Кейинчалик мен осмонга кўтарилгач, «Умиднома»ни бутун дунёга тарқатиш йўлини ўйлайсан, чунки бошқа одамлар ҳам унга амал қилиб тинч ва беками-қўст умр кечиришлари керак. Сен шунга розимсан?

– Розиман, Акабар! Сен айтган ишларни бажараман.
– Демак, ҳаммаси ҳал. Энди бир оз дам олай. Мен ҳаётимда бунчалик кўп гапирмаганман, эҳтимол қувватим даражаси жуда пасайиб кетгандир. Мен эртага сен билан суҳбатлашиш учун қувват тўплашим зарур. Хайр, Туло! Мен сени яхши кўраман, йигитча.

– Мен ҳам сени яхши кўраман, Акабар.

Юлдузли дарахт ёруғи Тулонинг йўлини уйигача ёритиб турди. Йигитча уйга кириб Яаанага юлдузни қўргон аҳлига бериш тўғрисидаги қарорини айтди. Кейин ошхонадаги стол атрофига ўтириб, эртанги учрашувга тайёргарлик кўра бошлади. Кундалик дафтарини очиб, Акабар билан бўлган суҳбатнинг ҳар бир сўзини қолдирмасдан ёзишга киришди.

17 декабрдаги ёзувда шундай сўзлар ёзилганди:

Энди мен осмонда нима учун бунча кўп юлдузлар борлигини тушундим.

Парвардигор буюк донишмандлик билан ҳар биримизнинг ҳаётимиздан огоҳ бўлиб туришлари учун алоҳида-алоҳида юлдузларни белгилаб қўйган экан. Агар одамлар бу сирни билшса эди, ҳеч қачон ҳаётдан умидларини узишмасди ва сўнги сонияларигача ўзларини якка сезишмасди.

Бугун мен кўп нарсаларни тушундим, аммо бир нарса сирлигича қолди. Нима учун Ерда яшаётган миллиардлаб одамлар ичидан менгина бундан икки минг йил илгари Вифлеемдаги кичкина ғор қаршисида порлаб турган юлдуз назарига тушдим?

Нима учун?

ЎН ИККИНЧИ БОБ

Калвали қўргони кенгаши раиси Тинту Ван Грибин кутилмаган меҳмонларни деворларига чиройли гулқоғоз қопланган катта хонага таклиф қилди. Хонани 8 та шам, 3 та керосин лампа ёритиб турарди, бурчакдаги ўчоқда ўтин чарсилларди.

Ҳоким (Ван Грибин бу унвонни ўзига норасмий равишда ўзлаштириб олган) хомсемиз гавдасини баъзўр йиғиб тўқилган креслога чўқди ва ака-сингил Туло ҳамда Яаанага жилмайиб қўйди.

— Менинг қадрдонларим, уялманглар. Ўйлаб кўринг-а, мен хусусий юлдузига эга одамларни қабул қиляпман. Ҳайратда қолдирадиган воқеада ўзи! Қанийди, сиз билан астойдил суҳбат қурсам, афсуски ярим соатдан кейин шу ерда Кенгаш мажлиси бошланади. Биз об-ҳавонинг ноқулай келиши муносабати билан чора-тадбирлар белгилашимиз лозим. Электр симларини қор қоплади, одамларнинг уйларида озиқ-овқат, керосин ва шам кам қолди. Жуда даҳшатли офат! Аммо тушкунликка тушманглар, биз чорасини топамиз. Энди болалар айтингларчи, ўтлоғингизда қимматбаҳо хазина кутиб турган вақтда, сизлар бу ерда нима қилиб юрибсизлар?

Туло ўтирган креслосига ёпилган катта айиқ терисини силаб, аста сўз бошлади:

— Жаноб, биз юлдузимизни кўрғон аҳолисига тақдим этмоқчимиз. Токи ҳар бир одам унинг ёруғидан баҳраманд бўлсин.

— Нима?! — ҳаяжонланди Ван Грибин. — Ўз кулоқларимга ишонмаяпман. Сиз бебаҳо юлдузингизни бутун кўрғон манфаати йўлига ҳадя этмоқчимисиз?

Ака-сингил гапларини тасдиқлашди.

— Бу ажойиб қарор! Ростки, бу юлдузнинг кўрғонимизда пайдо бўлишига тенг келадиган мўъжиза! Сизнингча, биз юлдузни қаерга жойлаштиришимиз керак.

Туло елка қисди.

— Жаноб, буни биз билмаймиз. Буни сизнинг ҳукмингизга ҳавола этамиз.

— Йўқ, фақат буни эмас, бундай муҳим масалани ҳал этишга ваколатли эмасман... тўхтанглар, — деб Ван Грибиннинг чехраси ёришди. — Ҳозир Кенгаш аъзолари тўпланишади. Улар бу масалани ҳал этишсин. Бу расмий жиҳатдан ҳам, ҳуқуқий жиҳатдан ҳам тўғри. Ҳа, бу масалани Кенгаш ҳал қилсин. Тўғриси, мен ҳозиргача сизнинг бундай олийжаноб саховатингизга ишонмай турибман.

Кўрғон Кенгашининг бошқа аъзолари дўкон эгаси Фини Ла Вииг, руҳоний Эрно Бьорк, ўқитувчи Аррол Нобис ва Калвалидаги ягона доктор Хьорта Мални эди.

Кенгаш аъзолари катта стол атрофида ўтиргач (Туло ва Яаана ҳам бир чеккага жойлашишди), Ван Грибин йиғил-

ганларга икки ёш иштирокчининг Калвали халқига қилган бебаҳо совғаси тўғрисида гапирди.

Унинг баёноти гулдурос қарсақлар билан кутиб олинди. Ван Грибин столни чертиб жимликни сақлашларини сўради ва жиддий қиёфада деди:

— Энди ҳурматли Кенгаш аъзолари, юлдузни энг мувофиқ жойга қўйиш бўйича таклиф киритишларингизни сўрайман. Жаноб, руҳоний Бьорк, сиз музокарани бошлаб берасизми?

Руҳоний турди, худди черковдаги минбар ортида тургандай қўлларини кўтарди ва кенгаш қатнашчиларига мурожаат қилди.

— Қадрдонларим, биз бугун Ер юзида амалга оширилган энг улуғ саховатга гувоҳ бўлиб турибмиз. Бу мулоҳим болаларнинг ота-оналарини яхши билардик ва қадрлардик. Бугун болалар ўз хоҳишлари билан бу ерга келишиб, ўзларининг бебаҳо хазинасини бизга тақдим этишмоқда. Эвазига мукофот ёки тўлов сўрашаётгани йўқ. Айтиш мумкин-ки, бу олий тоифадаги меҳрибонлик ва муҳаббатдир.

Яана Туло томонга сурилди. Йигитча елкасини қисиб, руҳонийнинг гапларига диққат билан қулоқ солди.

— Нокамтарлик бўлса ҳам айтаман, бу ердаги мен билан қўшиб ҳисоблаганда беш одам, Калвали аҳолисига хизмат қилаяпти. Лекин Кенгаш аъзоларига ҳурматимни сақлаган ҳолда шунга таъкидлайман, менимча, юлдузни қаерга жойлаштиришни унинг эгалари — Туло ва Яана Маттислар ҳал этгани мақсадга мувофиқдир.

Ла Вииг бу гапни эшитиб хўмрайди, ўзича гўлдираб қўйди, бошқалар руҳоний Бьорк сўзини давом эттираётгани учун ҳурмат сақлаб жим ўтиришди.

— Аввал Кенгаш ҳар бир аъзосининг юлдузни энг мувофиқ жойга қўйиш тўғрисидаги фикр ва асосларини тингласак. Кейин болалар якуний хулосаларини айтишсин.

— Бу таклифларни қўлаб-қувватлайман, — деди дарҳол Аррол Нобис.

Ла Вииг ўз навбатини кутмасдан шитоб билан ўрнидан турди. Болаларга қараб, масхараомиз тиржайди, унинг саргайган олд тишлари ҳам кўринди. Кейин у чийиллоқ ва ёқимсиз овози билан дўконнинг қўрғон ҳаётидаги аҳамияти

тўғрисида, қоронғида савдо-сотик қилиб бўлмаслиги ҳақида гапирди. Сўнгра озгин мушти билан столни уриб ҳамманинг эътиборини тортди ва узундан-узоқ нутқини куйидаги талаб билан якунлади:

— Юлдуз менинг дўконимни ёритиши керак, йўқса Калвали аҳолисининг ҳалокати муқаррардир.

Аррол Нобис тамоман ўзгача оҳангда сўзлади. У хотиржам билим олишнинг аҳамияти тўғрисида гапирди, ўкув жараёнида бой берилган вақтни кейин ҳеч нарса билан қоплаб бўлмаслигини эринмай тушунтирди, болалар қоронғида ўқиётган олмасликларини айтди.

— Мен юлдузни ўзимга, Калвалининг келгуси фуқаролари учун сўрайман, — дея хулоса қилди у. — Ҳозир болаларимизга қимматбаҳо зиё, билим зиёси бериш бизнинг қўлимизда.

Доктор Мални равон нутқ сўзлай олмаса ҳам унинг кичкина клиникаси кўрғон аҳолиси шифо топаётган ягона маскан эканлигини таъкидлади. У клиникасида ҳаёти сақлаб қолинган одамларни, кейинги йилда шу ерда туғилган болаларни бир-бир санади. Ҳатто унинг клиникасида Тулонинг тиззаси операция қилинганини эслатди.

— Яқинда бизнинг клиникамизга зулмат чўкади, — дея ўз нутқини якунлади у. — Шу вақтда кимгадир менинг ёрдамим керак бўлса, у одам учун клиникада юлдуз ёғдусининг мавжудлиги ҳаёт-мамот масаласидай муҳимдир.

Музокара якунида сўзлаган руҳоний Бьорк Яратганнинг ўзи Тулонинг варрагида кичкина юлдуз жўнатиб мўъжиза кўрсатганини гапирди. Кейин черков қийин дамларда одамларга паноҳ бўлиши лозимлигини, шундай зарур вақтда унинг совуқ ва қоронғи эканлигини, чунки у бор-йўғи шам ва керосинларни ҳожатмандларга тарқатиб берганини таъкидлади. Руҳоний чуқур нафас олиб, Туло ва Яаанага қараб, деди:

— Мен сиздан ўтиниб сўрайман, Парвардигорнинг мўъжизасини унинг уйига — черковга жойлаштиринглар.

Энди барчанинг нигоҳи болаларга қадалди. Бир қарорга келмаган Туло йиғламоқдан бери бўлиб турган синглисига қаради. Яаана лабларини қимтиб, чор-ночор шивирлади:

— Мен нима қилишни билмайман.

Бамайлихотир ўтирган Ван Грибин Туло ва Яаана қать-

ий қарорга келолмаганлигини англагач, тундлашди. Ниҳоят, у столни қаттиқ чертиб ўз фикрини баён қилди:

— Ҳайлашимча, жавобни топдим. Менинг узоқ йиллик раислик тажрибам ва билимим бу масалада ягона ечим борлигидан дарак бермоқда. Зеро, болалар ҳеч бирингизга рад жавобини айтишни истамаётган экан, менинг таклифим шу... у бир оз тин олиб давом этди, — юлдузни тенг тўрт бўлакка бўлиб барчангизнинг талабингизни қондириш лозим. Шу тариқа қоронғи кунларда бизнинг мактабимиз, клиникамиз, черковимиз, дўконимиз тепша-тенг ёруғликка эга бўлишади. Ҳар бири камроқ, лекин тенг. Ҳозир бориб юлдузни дарахтдан олиб тушишларига бошчилик қиламиз, кейин болға ва бўлгичларни ишга солаемиз. Биз битта юлдуздан тўртта юлдуз яратаемиз!

Ҳоким креслога чўкди ва нафасини ростлади:

— Йўқ! — қаттиқ қичқирди Туло. — Ҳеч қачон! Юлдузни майдалаш мумкин эмас, кейин у қандай қилиб осмонга чиқади, ўз жойини эгаллайди? Мен кутб тунлари тутагач, варрагим ёрдамида юлдузни осмонга чиқариб қўйишим керак. Юлдуз бизнинг мулкимиз эмас, у биздай янашга, улғайишга тўла ҳақлидир.

Ван Грибин лабларини сўлжайтириб кинояга ўтди:

— Юлдуз атиги нур таратадиган бир бўлак тош. Сен бўлса у ҳақда тирик одамдай гапираяпсан. Йигитча, эртақ китобларни кўпроқ ўқиб қўйибсан.

Аччиғи чиққан Ла Винг ўрнидан турди ва илдам қадамлар билан қўрқиб кетган болалар ёнига келди. У айбдорларни топгандай, узун кўрсаткич бармоғини болалар томонга йўналтирди.

— Сенлар кўпчиликка нафи тегадиган юлдузни, ўзларингнинг уйинг деб атаётган капаларингга олиб кирмоқчимисанлар, қандай худбинлик! — дўкон эгаси ҳоким томон бурилди. — Нима учун биз ўзимизнинг қимматли вақтимизни шу калтабин етимчалар билан суҳбатта сарфляяпмиз. Ахир, гап бутун кўрғон аҳлига тегишли бўлган мулк ҳақида кетяпти.

— Юлдуз бизники! — қичқирди Туло.

— Йўқ, — яна кескин гапирди Ла Винг ва Аррол Нобис томонга қаради. — Сизнинг ҳурматли ўқитувчингиз мактабда “Хусусий мулкни мажбурий равишда мусодара қилиш” тўғрисида гапирмаганми?

Икки маъсум бола бошларини бир хил тебратишди.

— Ҳа! “Хусусий мулкни мажбурий равишда мусодара қилиш” ҳуқуқи ҳукуматга берилган. Шу боис ҳукумат тўлов бериб исталган хусусий мулкни умумхалқ фойдаси учун ундириши мумкин. Мен Кенгаш юлдузни умумхалқ мулки деб эълон қилишини сўрайман ва...

— Нима учун юлдузни бошқача тақсимлаш мумкин эмас? — деган ингичка овоз дўкончининг баландпарвоз нутқини тўхтатди. Ҳамма Яаана томонга қаради. Қизча уялибгина кулиб, фикрини давом эттирди: — Қуёш қайта чиққунича ҳар бирингиз юлдузни икки ҳафтадан сақласангиз бўлмай-дими? Навбатни эса чўп тортиш билан аниқлаш мумкин.

Бир неча муддат хонага жимлик чўкди, сукунатни фақат ўтиннинг чарсиллаб ёниши бузарди. Кейин руҳоний кўлларини қовуштириб, хириллаган овозда деди:

— Болалар ҳақиқатни гапирадилар! Биз яна болалар Парвардигор фаришгалари каби одамларни меҳрга, раҳмдилликка, умид билан яшашга чорлашга гувоҳ бўлиб турибмиз. Мен Яаана Маттиснинг таклифини қабул қилишга овоз бераман, унинг шу ёшдаги оқилона фикри ҳар қанча таҳсинга лойиқ.

Таклиф бир овоздан маъқулланди. Кўпчиликнинг хоҳишига акси ўлароқ, қуръага кўра биринчи бўлиш Ла Виига насиб этди. Юлдуз аввал икки ҳафта давомида дўконни ёритади, кейин мактабга, сўнгра клиникага ва ниҳоят черковга кўчирилади. Кенгаш аъзолари эртага бўладиган юлдузни янги жойга кўчириш тadbирини атрофлича муҳокама қилишди.

Туло ва Яаана уйларига тушкун кайфиятда қайтишди. Улар ҳатто юлдузли дарахт ва ўтлоқ томонга нигоҳ ташлашга ўзларида журъат топа олишмади.

Кўнгли қаттиқ ўксиганига қарамай, Туло кун тафсилотини ўзининг яшил китобига бир бошдан ёзиб қўйди.

ЎН УЧИНЧИ БОБ

Бўрон саккизинчи кун тинди ва кўкдаги ҳилол эрта турган барча калвалиликларни муборақбод этди. Лекин шу муносабат билан қўрғонда тантана бошланмади. Чунки қор уюмлари остидан қиш пайтидаги ягона озуқалари — лисайникларни тополмаган буғуларнинг тенг ярми очликдан қирилганди.

Туло уйқудан уйғониши билан яшил китобини олиб, ўтлоқ томонга шошди. Акабар йигитча дарахтнинг қалин пояси қаршисига келиб тўхтамагунча жим турди.

— Очиғини айтишим керак, жуда маъюссан, чамамда “Умиднома”нинг ердаги биринчи нусхасини ёзишга тайёр эмассан. Мен минг йиллик меҳнатларим қоғоз юзига кўча-ётган вақтда сени руҳлангиришини кутаёттандим. Ҳозир бундай бўлишига ишонмай турибман.

Туло яшил китобни дарахт ёнига қўйди.

— Бугун сени олиб кетгани келишади, Акабар, — деди хафа бўлиб у.

— Мен буни олдиндан кўра билишим керак эди. Лекин шундай паст баландликда бўлажак воқеаларни олдиндан кўриш қийин. Демак, сен ваъдангда турдинг. Берган биринчи ваъдангни бажардинг!

Туло бошини қимирлатди.

— Сен навбатма-навбат икки ҳафтадан дўконни, мактабни, клиникани ва черковни ёритасан. Кейин мен сени варрагимда осмонга қайтараман.

— Жуда яхши! Қийин муаммони мулоҳаза юритиб, оқилона ҳал этибсизлар.

— Буни Яаана ўйлаб топди. Улар сени тўрт бўлакка ажратишмоқчи эди.

— Менинг ҳаётимни сақлаб қолганларингиз учун иккалангизга ҳам раҳмат. Етар бас, энди ҳам чекма. Барибир, биз ҳар куни учрашамиз.

— Энди менинг қўлимдан ҳеч нарса келмайди, Акабар. Албатта, биз тўғри йўл тутдик, аммо менга сендан ажралиш жуда ҳам оғир! Аввал дадам, кейин ойим... Энди сен. Мен сенинг ҳар доим ёнимда бўлишингни истайман, чунки энг яқин дўстимга айланиб қолдинг. Энди ёруғлик ва иссиқлик берасанми, йўқми, бу аҳамиятсиз. Берадиган совғангдан ҳам воз кечардим, фақат сен ёнимда бўлсанг бас!

Юлдузнинг нури тўқ қизил рангга кирди.

— Илтимос, ёш дўстим, йиғлама!

Мен сенинг савобли ишни амалга оширганинг билан фахрланаман. Бу сайёрада холис ниятда иш қилиш қийин. Одамлар очкўзликлари туфайли кўп янглишади, ўзларининг келажагини бир ҳовуч чангга алмашишади. Сен ўз ваъ-

дангни бажардинг, энди мен ҳам ваъдамни бажарайин. Сен “Умиднома”ни ёзиб олишга тайёрмисан?

Туло бошини қимирлатди ва яшил китобнинг ёзилмаган варағини очди. У қалга камзулининг ички чўнтагидан қалам олди, бошини кўтариб сўради:

— Акабар, агар мен сенинг қонун-қоидаларинг асосида яшасам бадавлат ва машҳур бўламанми?

Баландликдаги юлдуздан ҳар хил рангдаги учкунлар сачради.

— Йигитча, сен биринчи навбатда шу нарсани ёдда тутишинг керак: Машҳурлик ва бойлик шамолдай ўткинчи, улар ҳам изсиз йўқолади. Унугма, ҳаётдан нимани кутсанг, қандай мақсадга эришишни истасанг кунларни санамай астойдил ишлашинг зарур ва қўлга киритган муваффақиятингни сақлаб қолиш учун эса ундан ҳам кўпроқ меҳнат қилишинг даркор. Агар инсон самарасиз фалсафий тошдан воз кечмас экан ҳеч қачон бахтли бўла олмайди.

— Мен фалсафий тош ҳақида ўқимаганман, — ажабланиб тан олди Туло.

Юлдуз учкун сочишдан тўхтади.

— Одамлар фалсафий тош деганда оддий металлларни, масалан мис ва қўрғошинни кумуш ёки олтинга айлантира оладиган сеҳрли моддани тушунишади. Одамлар шундай фалсафий тошга эга бўлсам, бахт ва бойлик ўзи оқиб келаверади, деб ишонишади. Қандайин кўрлик! Пул одамни бахтли қила олади, деган тушунча Ердаги турмуш тарзига қачондир сингдирилган энг катта ёлғондир. Иккинчи катта хато шундай ифодаланади: Машҳурлик ва муваффақият учун ҳамма нарсанинг баҳридан ўт.

— Акабар, ўша... фалсафий тош қаерда?

— Фалсафий тош ҳеч қачон бўлган эмас! — юлдуз шу даражада учкунладики, ҳатто дарахт силкиниб кетди. — Табиатнинг азалий қонунларини бузиш эвазига яхши ҳаётга эришиб бўлмайди. Бу қонунларни бузган одам жазоланади... жуда ҳам қаттиқ. Қани энди ишга киришамиз.

Туло дарахт танасига суяниб, яшил китобини очди.

— Мен тайёрман, — деди у.

— Бу яшил китобга “Умиднома”нинг ёзилишида рамзийлик мужассам. Балки сен буни билмассан, қўлингдаги

“Муҳим қайдлар китоби” деб номланади ва унга тижоратдаги қирим-чиқимлар ҳисоботи ёзилади, менинг хулосаларим ҳам охир-оқибатда инсоният ҳаётининг мувозанатини белгилашда қўлланма сифатида асқотиши мумкин. Сенинг кундалигинг уни сақлайдиган жойга...

Ўтлоқ ортидаги қоронғиликда тўсатдан учта керосин лампа милтиллади. Йигитча кундалик дафтарини ёпди ва хавфсираб ўрнидан турди.

— Йўғ-е! Акабар, улар сени олиб кетишгани келишди, биз ҳали ёзишни бошламагандик. Энди нима қиламиз?

— Мушкулотга дуч келган одам қандай йўл тутса, сен ҳам шундай иш қил, — деди хотиржам юлдуз. — Маҳкам бўл. Биз ҳали кўп вақт бирга бўламиз ва сен менинг совғамни албатта оласан. Мен сен билан фахрланаман. Энди ўзингни вазмин тут.

Туло жавоб беришга ҳам улгурмади, унинг олдида арқон ўрамини ушлаган Варно амакиси пайдо бўлди. Амакиси норози қиёфада эди, ҳатто жаҳли чиққанди. Варнонинг ортида қўрғон Кенгашининг тўрт аъзоси ва жилмайиб турган ҳоким кўринди.

Варно Тулонинг елкасига қўлини қўйди. У хўмрайди, кейин бармоғи билан боланинг елкасини нуқиб, секин деди:

— Улар сенинг юлдузни олиб кетишга рухсат берганингни айтишди, бу гап тўғрими?

— Тўғри, Варно амаки.

— Сен бу қарорга ўз ихтиёринг билан келдингми? Ёки бизнинг ҳурматли ҳокимимиз... сенга тазйиқ ўтказдимиз?

— Биз Яаана билан агар юлдузимиз ўзгаларга ёрдам берса, уни ўз уйимизда сақлашга ҳаққимиз йўқ, деган қарорга келдик.

Варно кенг елкасини қисди.

— Нима ҳам дердим, бу сенинг ишинг. Унда бошладик. Синглингни дарахтдан четроққа олиб ўт, биз юлдузни оламиз.

— Амаки илтимос, эҳтиёт бўлинглар.

Варно истехзоли кулди.

— Ўзимни эҳтиёт қилайми ёки сенинг қимматли юлдузингни?

Ака-сингил ҳоким ва ўқитувчи дарахт тагига тўртта буғу қўшилган чанани етаклаб келганда ҳаяжонланиб кетишди.

Туло ўзига суянган синглисининг ичдан эзилаётганини титраётган гавдасидан сезиб турарди.

Варно дарахтга тирмашиб чиқди, юлдузни арқон билан ўраб маҳкам қилиб боелади. У тўртта тугун тугди. Кейин арқоннинг иккинчи учини юқоридаги айри орасидан пастга ташлади. Хуллас, аввал юлдузни кўтариб, кейин оҳиста чанага тушириш учун ҳамма нарса тайёр эди.

Ниҳоят, Варно ҳоким томонга ишора қилди. Кўрғон Кенгалининг тўрт аъзоси биргаллашиб арқонни тортишди. Ўз юкидан халос бўлган новда оҳиста тебранди. Шохлар орасида кўтарилаётган юлдуз товланиб тўқ кўк осмонга сингиб кетгандай туюлди.

— Арчанинг катта ўйинчоғига ўхшайди, — дея хўрсинди Яана.

Барча жимгина шамолда силкиниб рангларини ўзгартираётган юлдузни томоша қиларди. Кумуш ранг, қизил ранг, олтин ранг... Туло чана устига тушаётган Акабарга қараб, мушгларини тугди.

Тўсатдан ўтлоқ узра Варнонинг хавотирли овози янгради:

— Тезроқ, тезроқ! Арқон узиляпти! Юлдузни тезроқ туширинглар!

Арқонни ушлаб турганлар бу ишни бажаришда имиллашди. Юлдуз катта новдадан ерга қулаб тушди, сув томчиларини сачратиб ўтлоқда думалаб кетди.

Ўтлоқни зулмат қоплади.

— Варно амаки! — қичқириб юборди Туло ва туртиниб, юлдуз қулаган томонга чопди. — Сиз уни ўлдирдингиз! Акабар энди ҳеч қачон нур сочмайди, у ўлди!

У чоғиб бориб лишайниклар орасида ҳали совумаган юлдуздан қолган модда устига кўкраги билан ўзини ташлади.

— Акабар, мен нақадар афсусдаман! Сен осмонингда қолишинг керак эди. Менга ёрдам бериш учун келиб, ўзинг ўлдинг. Кечир мени!

Аррол Нобис биринчи бўлиб жимликни бузди.

— Очкўзлик туфайли бу фожиа юз берди, — дея тўнғиллади у Ла Виинг томонга ғазаб билан кўз қирини ташлаб.

— Бу очкўзлик эмас, аҳмоқлик, — дея зарда билан жавоб қайтарди Ла Винг арқон ўрамасини кўрсатиб.

Рухоний Бьорк қўлларини кўкка чўзиб, баланд овозда деди:

— Парвардигор кудратини кўрсатиб огоҳлангирди. Бу бизни хушёр торттириши лозим, агар инсоният табиат ишига аралашверса бундан ҳам даҳшатли фожиалар юз бериши мумкин. Бизнинг автомобиль йўлларимиз Парвардигорнинг ўрмонларини булғамоқда, бизнинг шахталаримиз унинг тоғларини кемирмоқда, бизнинг заводларимиз унинг ҳавосини ифлос қилмоқда. Бу юлдуз ҳам бошқа юлдузлар каби Парвардигор ридосининг безаги эди. Биз ўзимизнинг тубан мақсадларимизни деб, юлдузни Ерда сақлаб туришга ҳаққимиз йўқ эди. Парвардигор гуноҳимизни ўзинг кечир!

— Ё раббий, — деди ғамгин хўрсиниб ҳоким. — Энди ҳеч қандай сўз бу мўъжизавий юлдузни ҳаётга қайтара олмайди. Уй-уйимизга тарқалайлик, ибодат қилайлик, токи бундай фожиалар бошқа юз бермасин.

Одамлар тарқалгач, Варно совуган юлдуз атрофида тиз чўкиб турган жиянлари олдига келди.

— Болаларим, энди ҳеч нарса қўлимиздан келмайди. Кечиринглар, уйларингга олиб бориб қўяй.

Варно Яаананинг қўлидан ушлаб етаклади. Туло оқсоқланганча дарахт ёнига бориб, кундалик дафттарини олди. Кейин юлдуздан қолган куйган модда томонга ўтиб, уни кафти билан авайлаб силади.

— Илтимос, мени кечир, Акабар. Эсингдами, мен сенга ёругинг ва иссигинг бўлмаса ҳам ёнингга турсам бас, дегандим. Энди истагим рўёбга чиқди — мен сен билан бирга бўлишни истаيمان!

“Юлдузли дарахт” шамолда тебранди.

ЎН ТЎРТИНЧИ БОБ

Кўрғон ҳокими Ван Грибин юмшоқ ўрнида хуррак отаётган вақтда, Кенгашнинг бошқа аъзолари турли сабабларга кўра ухлай олишмаётганди.

Тасодифий омадсизликдан ҳафсаласи пир бўлиб қайтган Ла Вииг захираси тугаётгани учун дўконига иккита кичкина шам ёқиб, қоронғи бурчақда бўш пештахтани уриб дарғазаб ўтирарди. Энди у баҳор келгунча олмоқчи бўлган мўмай пулидан умидини узиши мумкин. Шу боис у пешонасини консерва қўйилган пештахтага уриб, кўрғон ҳокимидан бошлаб Туло Матгисгача лаънатларди.

Хьорта Мални ўз клиникасида ётган иккита бемор аҳволини кўрди, уларга биттадан кўшимча кўрпа бериб, иккала керосин лампани ҳам ўчирди. Агар қутилмаган ҳодиса юз бермаса, керосин яна тўрт кунга етиши мумкин. Тўсатдан операция қилишига тўғри келса, керосин захираси тезда тугайди.

Аррол Нобис совуқ синф хонасидаги стол атрофига ўтириб, ёниб тугаётган шам ёруғида сариқ дафтарига кичкина юлдузчалар чизарди. Ушаридиз аҳволда эди. Яқинда расман мактабни ёпишлари ҳеч гап эмас, Калвалидаги ўқитувчиға ўтилган дарслар учун пул тўлаш одат тусига кирганди. “Бу қиш менинг умримдаги энг совуғи бўлса керак”, - дея ўйларди у.

Эрно Бьорк қоронғи черков меҳробидаги курсида ўтириб, кейинги кунларда юз берган ғайриоддий воқеаларни эста олди. Охириги марта Ер юзида қачон мўъжиза рўй берганди? Энди улар ўзларида юз берган мўъжизани ўзгаларга қандай исботлаши мумкин? Ҳеч ким оддий ўқимаган буғучиларнинг гапларига ишонмайди, улар ҳам саамликлар одатига кўра нота ниш одамларга кўнгил очишавермайди. Уларнинг ихтиёрида юлдуздан бир бўлак куйган модда қолди. Руҳоний Бьорк афсусланиб бошини чайқади ва ибодатга киришди: Парвардигорим ўзинг сабр-бардош бер, ўзинг англа!..

Олдда турган умуммуаммони ечиш ғояси биринчи бўлиб Ла Виинг хаёлига келди. У кеч бўлишига ва изғирин эсиб туришига қарамай чанасига икки буғуни кўшиб, Маттислар уйига отланди.

— Туринглар, болалар, — деди дўкон эгаси йиғлаб-йиғлаб ухлаб қолган ака-сингилни уялмай-нетмай уйғотиб. — Мен қийин аҳволдан қутулиш йўлини топдим. Ҳа, менинг топқирлигим туфайли, қалбларимизда умид пайдо бўлади!

Туло ва Яаана кўзларини уқалаб туришди ва кроватларига ўтиришиб гапнинг давомини кутишди.

— Сизлар янги юлдузни туғиб олиш учун варрагингларни яна учирингларинг керак! Бир гал бунинг уддасидан чиқдиларинг, энди бу иш осонроқ кўчади. Энг муҳими, етарлича чилвирларинг бор. Ҳамма арқон-чилвирларимни кўтара сотиб олиб жуда тўғри иш қилган экансизлар, йўқса ҳозир учраган каллаварам осмондан юлдуз овлаётган бўларди. Болакай, фақат сентина кўрғонни кутқариб қолишинг мумкин.

Бошқа юлдузни тутиб баҳоргача менга берсанг, катта мукофот оласан. Айтганча, ойинг университетга кириб ўқишингни истарди, тўғрими? Менга юлдузни тутиб бер, сенга қишда тушган фойдамдан бераман, бу университетда бир йил ўқишингга бемалол егади. Бу таклифимга нима дейсан?

Туло нима дейишини билмай бошини чайқади. У ҳали уйқусираётганди.

— Бошқа юлдуз дейсизми, жаноб Ла Виинг? Билмадим... билмадим.

— Унда яхшилаб ўйлаб кўр. Бу машҳур бўлишинг учун бир имконият, эҳтимол охириги имконият. Аммо вақт кутиб турмайди. Ҳозир тун ярмидан оғди, кун ярмигача жавобингни айт, тушундингми?

Эрталаб, болалар ҳали ўринларида ётган вақтда, эшик яна тақиллади. Яаана туриб эшикни очди ва остонада руҳоний Бьоркни кўрди.

Туло кофе тайёрлади. Руҳоний кофени бир неча бор хўшлаб, асабий ҳолатда атрофга назар ташлади ва деди:

— Болаларим, мен оғир жудолик муносабати билан иккалангизга чуқур ҳамдардлик изҳор этгани келдим. Биз биламиз: Парвардигор беради ва у хоҳлаган дам қайтариб олади. Бу мўъжизанинг Ерда қисқа муддат бўлиши сирлигича қолди, биз сабабини кўз олдимизга келтира олмаймиз. Мен Парвардигордан бунинг сабабини ўзи англатишин сўраб ибодат қилдим, ўйлашимча, у жавоб берди. Туло ва Яаана, варракни яна осмонга учиринглар, агар бошқа юлдуз тутиб олсаларинг, илтимос, тўғри черковга олиб келинглар, токи у келувчиларга таскин берсин, қалбларига мардлик бағишласин. Мен ҳар куни ибодат қилиб, сизларни Парвардигорнинг ўзи паноҳида асрашини сўрайман.

Бир соат ўтар-ўтмас эшикни доктор Мални тақиллатди. У ҳам чуқур ҳамдардлик изҳор қилди ва Тулодан мулоҳим оҳангга тиззасининг ҳолатини суришгирди. Кейин жиддий қиёфада унга мурожаат қилди:

— Ўғлим, менинг клиникам кўп йиллардан бери Калвали аҳлига хизмат кўрсатиб келади. Ҳолбуки, кўп ҳолларда меҳнат ҳақимни ҳам тўлиқ ололмайман. Ҳозир керосин ва ўтиним тугаб қолди. Агар сенга ўхшаб ким биландир бахтсиз ҳодиса содир бўлса, уни қоронғида операция қилиш

мумкин эмас. Менимча, сен ўзингнинг ажойиб варрагингни яна осмонга учирishing керак. Иккинчи марта мўъжиза рўй беришига тилакдошман, борди-ю яна юлдуз тутиб олсанг, уни тўғри клиникага олиб кел. Нурлари беморларнинг ўксиган кўнгилларига таскин беради.

Туло ажабланиб кулди.

— Аммо руҳоний Бьорк ҳали...

— Руҳоний бу ерга келиб, сента шундай гапларни айтдимми?

— Ҳа. Жаноб Ла Вииг ҳам.

Доктор Малнининг юзи оқарди, эшик томон юрар экан деди:

— Бу ҳақда ўйламаган эканман. Шунга қарамай такрорлайман: агар яна варрагингни учирсанг, менинг клиникам эсингдан чиқмасин.

Аррол Нобис куннинг ярмига яқин келди. Унинг тун бўйи ухламагани юзи бўз рангга кирганидан сезилиб турарди.

— Туло, мен дарҳол мақсадга кўчаман, — деди у. — Агар сен ўтган сафаргидай уриниб кўрсанг, янги юлдузни тутишинг мумкин. Шу боис менинг мактабим ва ўқувчи дўстларинг ҳурмати ҳаққи яна варрагингни учирishing керак.

Туло ўз фикрини айтмоқчи бўлганди, ёш ўқитувчи худди дарс ўтаётган вақтидагидай қўлини кўтариб жимлик сақлашга чақирди.

— Сен болалар учун янги юлдузни тутишинг лозим. Мен сени келгуси йилда университетга қабул қилишлари учун қўлимдан келган барча ишни зиммамга оламан. Университетда танишларим бор, уларни ишга соламан. Ўзим сени кириш имтиҳонларига тайёрлайман.

Ўқитувчи болалар бир сўз айтгунча, қандай шошиб келган бўлса шундай шошиб кетди.

Кун ярмидан кейин уларникига Варно амакиси келди. Унинг қўлидаги керосин чироқ ўйга толган юзини ёритиб турарди, Варно эшик олдида тўхтаб, зим-зиё ўтлоқ томонни кўрсатиб деди:

— Сен бугун “юлдузли дарахт” олдига бормадингми, жиян?

— Йўқ. Нима эди.

Варно сирли жилмайди.

— Болалар, иссиқроқ кийиниб мен билан юринглар.

Амакиси керосин чироқ билан болаларнинг йўлини ёри-тиб олдда борарди. Дарахтга қирқ метрча қолганда, керо-син чироқни юқори кўтариб, хитоб қилди:

— Қаранглар! Қаранглар ва ҳайрон қолинглар!

Дарахт атрофига қўрғонликларнинг буғулар подаси тўпланганди. Улар керосин чироқ ёруғига ҳам эътибор бер-май юлдуздан қолган куйган моддага қараганча, тек тури-шарди.

— Эшитяпсанми, Туло, — дея шивирлади Яаана. — Буғу-лар ҳар доимгидай хириллашмаяпти, пишқиришмаяпти. Фақат шамолнинг чийиллаган овози келаяпти.

Варно елкасини қисди ва бошини чайқади.

— Сен бизнинг мўъжиза яратувчимизсан. Балки бунинг сабабини биларсан. Мен бир умр буғу боққан бўлсам ҳам уларнинг бундай ҳолатга тушганини олдин кўрган эмасман. Буғулар бу ерга ҳалок бўлган юлдузни хотирлаш учун тўпла-нишгани шундоқ кўриниб турибди. Афсуски, буғулар ҳалок бўлган шеригига ҳам эътибор беришмайди. Уларнинг қимир-ламай туришига қара! Ҳозир бўри буғуларга ҳужум қилса, ишончим комил, ҳеч қайсиси унга эътибор бермаган бўлар-ди. Тўғриси, буғуларнинг бу ҳолатини, кейинги ҳафтада юз берган воқеаларни изоҳлашга ақлим етмайди. Агар буғу-лар юлдуздан қолган куйган моддага интилаётган экан, уни кўмиб ташлаганимиз маъқул.

— Йўқ! — дея хитоб қилди ака-сингил.

Туло буғуларни оралаб, “юлдузли дарахт”га яқинлашди. Аста эгилиб, юлдуздан қолган куйган моддани силади. Кейин тиз чўкиб, иккала кафтини унинг устига қўйганча хаёлга чўмди. Варнонинг “Туло!” деган чақиригигина хаёлини бўлди. У оқсоқлаганча изига қайтди.

— Нима қиламиз? — сўради буғучи. — Ахир, бу сенинг... сенинг юлдузинг эди.

Тулонинг овози дадил ва ишончга йўғрилган ҳолда жа-ранглади:

— Энди мен нима қилишни биламан. Шимол буғулари — ақли жониворлар. Ишончим комил, буғулар бу ерга элчи бўлиб келишган, мен уларнинг нима демоқчи эканликла-рини тушундим.

— Илгимос, Туло! — дея минғирлади Варно. — Бундай телба топағонликларингни қўй. Сенинг бошинг эртақ ва Рождество байрами тарихига оид китоблардаги воқеаларга тўлган кўринади. Шимол буғуси ҳам оддий бир жонивор.

Туло осмонда чарақлаётган юлдузларга қараб, такрорлади:

— Мен нима қилишни биламан!

— Марҳамат қилиб, бизга ҳам айт.

— Мен яна варрагимни учирмоқчиман. Агар Парвардигор марҳаматини дариг тугмаса, биз янги юлдузни тутамиз, у Калвали узра нурларини сочади.

ЎН БЕШИНЧИ БОБ

Варно, Туло ва Яананинг ўтлоққа қадам қўйишини кўрғон аҳолиси катта хурсандчилик ҳамда ҳайқириқлар билан олқишлашди.

— Ўтлоғимизга киришгани учун одамлардан ҳақ олсак бўлармиди, — дея вайсади Варно. У тузатилган варракни қаттиқ тутиб турарди. Бўрон бўлгани учун Варно варракни ўтлоққа ўзи олиб чиқди.

Ван Грибин тўртгала Кенгаш аъзоси ҳамроҳлигида уларга яқинлашди. У ҳамма эшитсин дея қаттиқ гапирди:

— Ўғлоним! Бугун Калвали аҳолиси хотирасида абадий қоладиган кундир. Биз сенинг хайрли ишингта муваффақият тилаймиз ва мардлингни олдида бошимизни эгамиз. Кенгаш аъзолари менинг бу фикримга қўшиладилар...

— Туло! — бўғиқ овозда қичқирди Варно. — Илгимос, тезроқ бўл! Бу қизил ҳайвонни ушлаб туришга кучим қолмаяпти. Учиб кетай деяпти, сал эҳтиётсизлик қилсам мени ҳам учириб кетади.

Варно варракни боши узра кўтарди, унинг тебранишидан мувозанатини сақлай олмасди. Ниҳоят, кучли шамолдан “юлдузли дарахт”нинг шохлари силкинди. Туло қичқирди. “Қўйиб юборинг!” Варно нафасини ичига ютиб, варракни юқорига силтаб итарди. Варрак тезда баландлади.

Туло бармоқлари орасидан вишиллаб тортилаётган чилвирни бор кучи билан ушлашга ҳаракат қиларди. Кўп ўтмай ишқаланишдан ҳосил бўлган иссиқлик кафтларини иситди, кейин чилвирнинг чарм қўлқопини қийиб ташлаётган-

нини кўрди. У бошини кўтарди, нигоҳи сузиб келаётган қор булутлари орасига сингиб бораётган варракнинг оқ думларини аранг илғади.

Машаққатли кутиш онларининг уч соатдан зиёдроқ вақти ўтди. Кўрғон аҳли хавотирланиб гапиришарди, айримлари эса уй-уйига тарқалишди. Совуқ бўлишига қарамасдан Тулонинг юзини тер қолади, томоғи эса бир неча кундан буён сув ичмасдан қотирилган буғу гўштини тановул қилгандай қуруқлашиб борарди. Туло кўлларини кўтариб чилвирни ушлаб тураверганидан елкаси қотди, синган тиззаси санчиди, кўлқоплари орасида қон сизиб чиқди, бўрондан кўзлари ёшланди. У чилвирни кўйиб юбориб, шундай азобукубатдан қутулгиси келарди, ammo бундай қилиб бўлмаслигини тушунарди. Ахир, у Акабар ва ойиси хотираси олдида, бутун кўрғон аҳли олдида бурчли эди.

Қанчадир муддат ўтгач, биринчи сафаргидай чилвирдан тортиш кучи йўқолди ва ўрам ҳам айланишдан тўхтади.

— Нима бўлди, Туло? Биз нимадир тутдикми?

— Билмайман, Яаана, — дея чуқур нафас олди у. — Шундай бўлишдан умидворман. Энди чилвирни тортишни бошлайман.

Туло чилвирни тортар экан, ҳеч қандай қаршилиқ сезмади. У кўлларини алмашгириб чилвирни тортарди, оёқлари ёнида пайдо бўлаётган уюм тобора катталашарди. Ҳар нарсага қизиқаверадиган айрим одамлар унинг ёнига тўпланишди.

— Мен уни кўраяпман!

Халойиқ ичида янграган аёл овози барчани сергаклантирди.

— Мен ҳам кўраяпман! — хитоб қилди Яаана. — Ёғду яқинлашяпти. Туло, биз ниятимизга етдик. Биз янги юлдузни тутдик!

Одамлар ғимирлаб қолди: айримлар кўзларига ёш олди, бошқалари қувонганидан жилмайди, баъзилари ёш қаҳрамонни аввалроқ табриклаш учун олдга интилишди.

— Орқага чекининглар! — хайқирди Варно ва кўлларини кўтариб жиянини ҳимоя қилди. Унинг атрофида ўралашманглар ва эҳтиёт бўлинглар. Агар тепадаги нарса тушиб кетса, кимнингдир бошига етади. Илтимос, орқага тисланинглар.

Варракка илинган юлдуз тобора пастларди ва унинг тўқ сариқ ранги зим-зиё осмонга ўзгача чирой бағишларди. Юлдузли дарахтнинг тарвақайлаб кетган шохига варракни мохирона қўндирган жиянига қараб, Варнонинг ажин босган юзидан ёш ўрмалади. Ниҳоят, Туло тутиб олган юлдузини яқинда Акабар нур сочиб турган мустаҳкам шохга жойлашгирди.

Ўтлоқдаги тантана ниҳоясига етди, ҳамма уй-уйига тарқалди. Яаана ухлашга ётди, Туло эса сездирмасдан ўтлоққа қайтди. У шундай ҳаяжонланган эдики, барибир ухлай олмасди. Туло юлдузли дарахтга тирмашиб чиқиб, пастроқдаги новдага ўтирди, бу ердан қўлини чўзса юлдузга етарди. Бу юлдуз Акабардан кичикроқ бўлиб, сариқ ва қизғиш рангда товланарди. Йигитча титраётган қўлини чўзиб, бармоқларининг учи билан юлдузнинг силлиқ юзасини силади.

— Қандай чиройлисан! — бир оз тин олди у. — Менинг илтижоларимга жавоб берганинг учун раҳмат!

— Мен шундай қилганимдан хурсандман.

Овоздан чўчиб кетган Туло тисланди, ёнидаги новдага қаттиқ ёпишиб, ерга йиқилишдан сақланиб қолди.

— Яна битта гапирадиган юлдуз? Бундай бўлиши мумкин эмас.

— Йигитча, биз ҳаммамиз гапиришни биламиз. Ёки сен Акабар айтган сўзларни унутдингми? Чўчитиб юборган бўлсам кечирасан, мен сени юлдузлар билан суҳбатлашишга кўникиб қолгансан, деб ўйлагандим.

— Сен Акабарга нима бўлганини биласанми?

— Ҳа, биламан.

— Акабар ҳалок бўлди, — шивирлади у. — Дарахт остидаги унинг жасадини кўряпсанми?

— У бу ерга келмаслиги керак эди. Биз унга бу ташрифи Вифлеемда маҳорат билан бажарган вазифасидан оғир эканлиги тўғрисида огоҳлантиргандик. Барибир, у қароридан қайтмади. Акабар, Ердаги вазифаларни бажариб бўлганимдан кейин яна осмонга қўтарилишимга Туло ёрдам беради деб, қаттиқ ишонарди. Туло, у сенинг йўлчи юлдузинг бўлгани учун туғилган кунингдан бошлаб кузатиб келарди. Кўпчилигимизнинг ўзимизга тегишли Ерда шундай одамларимиз бор, биз улар тўғрисида қайғураемиз, сездир-

масдан ёрдам берамиз. Мен сизлар Родезия деб атайдиган жойда яшаётган ажойиб қизчага ғамхўрлик қиламан. Ижодий муваффақиятларингни кузатганда, Акабар буюк одам бўлиб етишишинга ишонганди. Аммо кейин бахтсиз ҳодисани бошдан кечирдинг, сен ўзинга ишонмай қўйдинг. Сенинг умидсиз аҳволингга қараб, Акабар жуда қаттиқ хафа бўлди, уни илгари бундай ҳолатда кўрмагандим. У тинимсиз сени некбин бўлишга ундаб кўрди, лекин қалбинг жудолик қайғуси ва ўз-ўзинга ачиниш туйғуси билан тўлганди. Ниҳоят, у сени қутқаришнинг йўли ягона — Ерга тушиб ўзинг билан гаплашиш кераклигини англади.

Туло бошини эгди.

— Акабар мен учун ўзининг қимматли ҳаётини қурбон қилди. У кўпчилик билмайдиган олис кичик кўрғондаги нотаваон бир одам учун ўзининг азиз ҳаётини бахшида этди.

— Қадрдон ёш дўстим, сен қаттиқ янглишяпсан. Парвардигор Ерда ҳеч қандай нотаваон мавжудот яратган эмас, унинг назари тушмайдиган кичик кўрғон ҳам йўқ. Бундан ташқари, Акабар учун қайғурмасанг ҳам бўлади. Чунки у ўлмаган!

— Аммо мен унинг ҳалок бўлганини ўз кўзим билан кўрдим-ку. Қара, дарахт тагида унинг жасади ётибди!

— Такрорлайман, Акабар ўлгани йўқ. Эҳтимол, бу куйган модда унинг жасадидир. Аммо Акабар ҳам қачондир сени Мангулик салтанатига чақиришганда мурдангни ташлаб кетганингдай у ҳам жасадини қолдириб кетган. У ҳозир қаердадир юксакда... Ишончим комил, ҳозир у бизни кузатиб турибди, сўзларимизни ҳам тинглаяпти. Албатта, энди у ҳаётини қайтадан бошлаши керак, тахминан эллик минг йиллар ўтгандан кейин аввалгидай яна учади. Бу унчалик катта муддат эмас.

Туло кўзларини катта очиб, юлдузли осмонга қаради.

— Бу мен шу вақтгача эшитган хушxabарлар орасида энг ажойиби. Акабар тирик! Мен уни яна кўргим келаяпти!

— Йигитча, сен уни албатта кўрасан.

— Менга шундай ажойиб янгилик айтганинг учун сенга раҳмат... — у пастки лабини тишлаб жим қолди.

— Менинг номим Лирра.

— Лирра? Сенинг овозинг Акабар овозидан фарқ қиляпти, худди сен...

– Ҳа, мен аёлман!

– Ростданми?

– Бўлиши мумкин эмасми? – сўради юлдуз. – Нега сен осмон жисмларининг ҳаммаси эркак жинсига тегишли бўлади деб ўйлайсан?

– Лирра – жуда яхши ном. Сен гўзал экансан.

Юлдуз тўқ қизил рангда товланди.

– Раҳмат, Туло! Самимий мақтов мустаҳкам дўстликни бошлаш учун яхши асосдир.

Ўйигитча бир муддат жим турди, кейин эҳтиёткорлик билан сўради.

– Лирра, агар Акабарнинг бу ёққа келиши хавф-хатарли эканлигини билган бўлсаларинг, нега сен ҳам келдинг? Ёки сен учун бу ёққа келиш хатарли эмасми?

Юлдуздан жавоб бўлмади.

– Лирра юлдузи, нега сен ҳам келдинг? – астойдил сўради Туло. – Нега сен ҳам варрагим билан тутиб олишимга имкон бердинг?

Лирра ёрқин нур таратди.

– Мен келишим керак эди. Акабар билан узоқ муддат дўст бўлганмиз. У ўзи севган шу кичик сайёрада ажиб ўйгунлик ва меҳр-муҳаббат тантана қилишини орзиқиб кутарди. Аввалига мен унинг бу фикр-мулоҳазаларига қўшилмадим. Вақти-вақти билан унга танлаш ҳуқуқини суиистеъмол қилган ерликларнинг ҳар куни содир этадиган ваҳший жиноятларини кўрсатиб турдим. Акабар менинг таъналаримга жавобан сизнинг буюк қаҳрамонларингиз, файласуфларингиз, авлиё ва пайғамбарларингиз, ёзувчи ва кашфиётчиларингиз ҳаёти тўғрисида сўзлаб берарди. Кейин у мени Ер атрофи бўйлаб саёҳатга олиб чиқди, битта умидбахш сўз ва оддий ёрдамга муҳтож миллионлаб одамларни кўрсатди. Улар ўзларининг ва болаларининг ҳаётларини яхшилаш учун курашардилар. Охири Акабар мени ўзининг фикр-мулоҳазаларига ишонтирди. Агар унинг гапларини айтадиган бўлсам, Акабар сен – Туло Маттиснинг қачондир инсоният умид юлдузига айланишинингта ишонарди.

– Умид юлдузи! Бир куни оғим қўлёмаларимни кўрган-да бу ҳақда гапирганди. Бунга эришиш мумкинми, Лирра юлдузи?! Акабар келгунча подамизда мақсадсиз чопаётган

бугудан фарқим йўқ эди. У менга кўп нарсани ўргатди, сўзлари қалбимга ишонч-умид бағишлади, аммо Ерга қулаб тушган кун менинг барча орзу-умидларим сўнди.

Тулонинг тавба-тазаррусини тўхтатиш учун Лирра гапни бошқа ёққа бурди.

— Йигитча, сен мени нима қилмоқчисан? Ўйлашимча, сен мени шу ажойиб дарахтда қолдириб, ўтлоқни ёритиб туришимга йўл қўймасанг керак?

Туло қўлини пешонасига қўйиб, оғир хўрсинди.

— Мен нима қилишни билмайман, Лирра, — жавоб берди у. — Чор-ночор қолган қўрғонимиз аҳолисига ёрдам бериш учун янги юлдуз тутишни ўйлагандим холос. Ҳамма ҳар ёқдан келиб маслаҳат беришяпти, бошим ҳам айланиб кетди. Лекин шу нарса аниқ: сени жойдан-жойга кўчиришларига йўл қўймайман. Куёш қайтиб келгунича, ўзинг қаерни хоҳласанг ўша жойда қолсан. Кейин варрагим сени осмонга кўтаради, афсуски, Акабар бу ниятига ета олмади.

— Сен нимани хоҳласанг, мен шуни қиламан, — деди Лирра. — Агар менга танлаш имкониятини берсанг, мактабни танлаган бўлардим. Мен болаларни яхши кўраман. Ахир, ҳар бир туғилган бола — Парвардигорнинг ерликларга мурожаати. Бундай қарорга келишимга тафаккурим эмас, эҳтимол аёллик меҳр-муҳаббатим туртки бергандир. Мен Қалвали болалари таълим олаётган синфхонани ёритсам ўзимни бахтиёр сезардим.

Туло ғамгин кулди.

— Ишқилиб, сендан ҳам ажралиб қолмасам бўлди, — шивирлади у.

— Йигитча, ҳеч нарса беиз йўқолмайди. Қачондир сен ота-онанг ва Акабар билан учрашсан, ўшанда менинг сўзларимни тушунасан. Ҳатто Акабар совғаси ҳам йўқолгани йўқ. Сен менинг нега келганимни сўрагандинг? Мен бу ёққа Акабар хотирасини ёд этиш, унинг Ер билан боғлиқ орзуларини рўёбга чиқариш ва сенга ёрдам бериш учун тушдим. Яна сенга Акабар совғасини ҳам олиб келганман.

— “Умиднома” ними? Наҳот, “Умиднома” ни олиб келган бўлсанг?!

— Мен Акабарга ҳикматли сўзларни тўплашга ёрдам бергандим. Кейин у бу ҳикматларни ўзининг ажойиб ишига

мухтасар қилиб жамлади. У ёзган “Умиднома”ни мен ёддан биламан. Ўтган ҳафтада бу жойда рўй берган ҳодисани кўргач, Ерга тушиб сен билан учрашиш лозимлигини тушундим.

– Демак, менда яна имконият бор! Лирра юлдузи, сенга нима дейишни ҳам билмайман? Раҳмат сенга, жуда катта раҳмат!

– Туло, шошма... Биз яна битта муҳим масалани муҳокама қилишимиз зарур. Акабар ҳаққўй, адолатли, билимдон, имонли ва мард битта одам дунёни ўзгартиришига ишонарди. Илгари ҳам шундай бўлган. У сенга “Умиднома”ни ёздирмоқчи эди. Лекин ёдингда тут: у сенинг “Умиднома”ни бошқаларга ҳам етказишингни истарди. Айтчи, сен бу вазифани қандай бажармоқчисан?

Туло кўзларини юмиб, ўйга толди.

– Сўз... – мингиллади у. – Одамлар онгига сингиб кетган... сенинг тақдиринг Калвали худудидан ташқарида ҳал бўлади... умид юлдузи... осмонга қара... юксакликка интил...

– Ўзингча нималар деяпсан?

– Мен бу вазифани бажаришининг йўлини топаман, Лирра юлдузи. Сенга ваъда бераман! Албатта, ишончли йўлини топаман.

– Майли, ўз ихтиёрингча иш тут. Эртага яшил китобинг-ни олиб кел, мен сенга “Умиднома”ни сўзма-сўз ёздираман. Кейин ўқитувчингга бориб, Қуёш қайтиб келгунича мени синфхонасида сақлаши мумкинлигини айтгасан. Агар у менинг хизматимдан воз кечса, сен айтган истаган жойга боришга тайёрман. Хайрли тун, менинг ёш дўстим!

Туло эрталаб уйғониши билан шошиб кўчага чиқди. Бир соат ўтар-ўтмас фазовий мурожаат ерлик номачи томонидан ёзиб олинди.

ЎН ОЛТИНЧИ БОБ

Умиднома

Оломоннинг олтин ва шуҳрат учун уюштираётган беҳосият пойгасига қўшилма. Юз бурган вақтинг, очкўзлик ва шуҳратпарастлик касалининг аякчи тўх-тўполонига эътибор

берма. Муваффақиятсизлик ва омадсизликка учрасанг кўз ёш тўкма. Ёлканга тушган оғир юкни иргитиб ташлаб, кўнглинг хотиржам бўлгунча дам ол. Дунёда ҳамини ўзингга хос яша. “Ҳозир” — ўйлаб улгурмасингдан ортда қолади, чунки сенинг ҳаётинг нари борса икки мангулик ўртасидаги оний лаҳзадир. Довюракликни одат қил. Сенга ўзингдан бошқа ҳеч ким, ҳеч нарса кўпроқ зиён-заҳмат етказа олмайди. Ўзингга ваҳима бўлиб туюлган ишларга кириш ва ғалабаларингдан мағрурлан. Куч-қувватингни эзгу мақсадга йўналтир. Ҳамма жойда бўлиш — бу ҳеч жойда бўлмаслик билан тенг. Энг катта бойлигинг бўлган вақтингни қадрла. Мақсадингга танқидий ёндош. Бирор мақсадга эришишдан аввал шундай мақсадга эришган одамлар аҳволига қара, улар бахтлими? Яқинларингга меҳр-муруват кўрсат. Ёлғиз қолганингда яқинларинг қадрли билганини эслаб тур. Амалга оширмайдиган ниятларингни чеккага суриб, жуда арзимас бўлиб кўринган кундалик юмушларингни охирига етказ. Ҳамма буюк ишлар қаттиқ меҳнат ва ишонч эвазига амалга оширилган. Бардошли бўл. Парвардигор ҳеч бир илтижони рад этмайди, аксар одам ижобатни зор кутмайди. Керак пайт қатъият кўрсат. Нима эксанг, яхшими-ёмонми шуни ўрасан. Ночор аҳволда қолганингда ҳеч кимни айблама, сен шу кўйга танлаш ҳуқуқингни суиистеъмола қилганинг учун тушгансан. Фақирликда бўлса ҳам ҳалола кун кечир, қабрингга олтин орқалаб кетишни кўзлагандан кўра бошқа муҳимроқ иш билан шуғуллан. Ҳеч қачон ярим йўлда тўхтама. Ташвиш ва хавотир — умр занглари, кечаги юкингни бугунгисига қўшсанг кўтариш қийин кечади. Ўзингни аяма ва омад юз ўзирганда руҳингни туширма. Агар эҳтиёж сезмасанг омадсизликка учрамайсан. Ўзгалардан яшашни ўрган. Кимки ўзидан-ўзи ўрганса, бу ялқовликдан бошқа нарса эмас. Ақл билан иш юрит. Виждонингни қийнама. Ўзингни чор-атрофда ҳасадгўйлар қараб турган майдонда билиб, мақсад сари интил. Мақтовга берилма. Агар ўзингдан ғурурлана бошласанг, ўтган умрингга синчиклаб қара, понугингни пасайтириб қўядиган сабаблар борлигини кўрасан. Оқилона фикр юрит. Тушун, одамлар тенг қилиб яратилган, чунки табиатда мувозанат бор, ўз иқтидори билан туғилмаган одам ҳали дунёга келмаган. Ҳар кун астойдил ишла, гўё бугун сенинг охириг кунинг, одамларга ширин муомала қил, гўё улар шу кечада вафот этиша-

дигандай. Ҳаммани бирдай сев, ҳатто сенга рўйхуш бер-майдиگانларни ҳам, негаки нафрат сен ўзингга раво кўрмайдиган ортиқча дабдабазликдир. Доим ўзингнинг ёрдамингга муҳтож одамларни қидир. Унутма, ким бир қўли билан берса икки қўли билан олади. Кулиб-қувнаб юр. Энг муҳим ҳақиқат шу: бахтли бўлиш учун кўп нарса керак эмас. Осмонга қара, юксакликка интил. Ҳар бир ишингни Парвардигор иродаси билан амалга ошир, кетар бўлсанг, лабларингда табассум ва кўнглинг хотиржам мангулик сари йўл ол. Кетганингдан сўнг одамлар сен келган вақтингдагига нисбатан гўзалроқ дунёни мерос қолдирганинг тўғрисида гапирсинлар.

ЎН ЕТТИНЧИ БОБ

Яаана акасининг қўлидан жиловни юлқиб олиб, уни бор кучи билан тортиб чанани тўхтатди.

— Сенга нима бўлди, Туло?

— Ҳе-еч нарса. Нима учун сўраяпсан?

— Мен биз мактабга бориб, жаноб Нобисга юлдузни олиб келиши мумкинлигини айтиш учун кетаяпмиз, деб ўйлагандим.

— Тўғри, шу мақсадда кетаяпмиз.

— Туло! — хитоб қилди у ва бошини асабий чайқади. — Биз мактабдан ўтиб кетдик. Сен касал бўлиб қолмадингми? Уйдан чиққанимиздан буён бир оғиз ҳам гап айтганинг йўқ.

— Кечир, Яаана, — жавоб берди ғалати товушда Туло. — Мен кўп нарсалар ҳақда ўйладим. Қачондир сен мени тушунасан...

Йиғигча жиловни сингисининг қўлидан олиб, буғуни орқага қараб бурди. Буғу бўйнидаги кўнғироқчанинг жаранглашини эшитиб бир неча кучук чана ортидан эргашди.

Улар Аррол Нобисни бўм-бўш синфхонадан топиди.

— Жаноб, биз янги юлдузимизни синф хонасини ёриштиш учун бермоқчимиз, — дея остонадаёқ бидирлади Яаана.

Ёш ўқитувчининг юзи худди тарсаки туширилгандек улар томонга бирдан қайрилди. Бир оз ҳайронликдан кейин у туриб болаларни кучоқлади.

— Иккалангизга ҳам раҳмат! Бу олийжаноб таклифингиздан ғоят миннатдорман. Сиздай олийҳиммат одамлар яшаётгани учун Қалвали ноқулай иқлим шароити ва унум-

сиз тупроқда жойлашганига қарамай гўзал масканлигича қолаверади.

Ўқитувчи ўз жойига бориб ўтирди ва бошини куйи солди. Бўғиқ овозда секин гап бошлади.

— Биз ҳиммат кўрсатсак боймиз, зиқналик қилсак қашшоқмиз. Сизнинг уйингизга бориб, Тулога юлдуз эвазига университетга киришига ёрдам беришимни айтганимдан буён, уялиб юрибман. Мен сизлардан ҳеч нарсани таъма қилмасдан аввал бошданоқ ёрдам беришим лозим эди. Бунинг ўрнига мен худбинлик қилиб, берадиган ёрдамим учун сизлардан бебаҳо мукофот сўрадим.

Туло ва Яаана ўқитувчисининг бундай тушкун ҳолатда ҳеч қачон кўришмаганди. Йигитча ўқитувчисини қўлини ушлаб, секин деди:

— Жаноб, биз Сизнинг мени имтиҳонларга тайёрлашингиз ҳақида ўйлаганимиз ҳам йўқ. Болалар ўқишларини давом эттиришларини жуда истаганимиз учун юлдузимизни мактабга беришга қарор қилдик, холос. Энди мен учун университетга кириш, кирмаслик ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас.

Аррол Нобис Тулони ўзига тортиб, қаттиқ кучоқлади. Кейин ўқитувчи ўзининг энг яхши ўқувчисининг елкасидан туғиб, кўзларига тикилди.

— Сенинг иссиғинг жуда баланд, кўзларинг ҳам қизариб кетибди. Туло, саломатлигинг жойидами?

— Ҳа, фақат бир оз чарчадим. Жаноб, Сиз бизнинг юлдузимизни олинг.

Ўқитувчи жилмайди ва бошини чайқади.

Йўқ, ололмайман. Агар истасанг мен сенинг университетга киришингга ёрдам бераман. Юлдуз масаласига келсак, уни черковга жойлаштиришни таклиф қиламан. Чунки Калвалида юлдузга черковдан бошқа муносиб жойни топиб бўлмайди. Парвардигорнинг иродаси билан варрақда аввал биринчи, энди иккинчи юлдуз тушди. Нимаики Парвардигорга тегишли бўлса, Унга ҳаммасини қайтариш зарур. Менинг ўқувчиларим ҳеч нарса йўқотишмайди, баҳорда қолдирилган дарсларни қоплаб оламиз. Болалар ҳамма нарсага кўникишади, фақат уларга меҳр кўрсатмасанг бунга чидашлари қийин, бизнинг меҳримиз мўл, халқимиз бир-бирларига меҳрли бўлишгани учун яшаб келишяпти.

Болалар чанага ўтиришди. Туло эшик олдида турган ўқитувчига ўтирилиб қаради.

— Нимаки Парвардигорга тегишли бўлса, Унга ҳаммасини қайтариш зарур!

Аррол Нобис бошини эгиб, қўлини силкиб хайрлашди.

Руҳоний Бьорк черковнинг олдинги қаторидаги курсида ёлғиз ўтирарди. Меҳроб ёнидаги шам ёниб тугаётганди.

— Менинг қадрли болажонларим, сизларни кўрганимдан хурсандман. Мен Парвардигорга гуноҳимни кечиришини сўраб шунчалик кўп ибодат қилдимки, қанча вақт ўтганини ҳам билмайман.

— Қайси гуноҳингиз? — ҳайрон қолиб сўради Яаана.

— Мен арзимас манфаатни кўзлаб, ўз умримни бағишлаган тоат-ибодатларимга зид иш қилдим, — деди ғамгин руҳоний. — Бор керосин ва шамларимни эҳтиёжманд одамларга улашганим Парвардигорнинг иродасига мос эди, лекин бир муддат зулматда қолишдан чўчидим, гарчанд черков юз йиллаб қилинган қувғинлардан омон қолган. Мен сизнинг олдингизга юлдузни сўраб бордим, зеро юлдузга эҳтиёжманд одамлар кўп эди. Қариган чоғимда худбинлашиб кетганимдан афсусланаёяман.

Болалар бу сўзлардан хулоса чиқаришиб, руҳоний Бьорк улардан нимага келганликларини суришгирмасдан черковдан секингина чиқиб кетишди.

Доктор Мални ҳам юлдузни олишга рози бўлмади. У кўрғон ҳоқими эрталаб керосин берганини, бу ёнилғи захираси клиникани камида бир ҳафта ёритиш ва иситишга етишини айтди. Мални болаларга олижаноб таклифи учун миннатдорлик билдирди. Кейин Ла Виигта нисбатан хусумати бўлмаса ҳам унчалик ёқтирмаслигини, лекин унинг дўкони кўрғон ҳаётида муҳим ўрин эгаллаши тўғрисида гапирди.

— Жаноб Ла Вииг, биз янги юлдузимизни сизнинг дўконингизга бермоқчимиз, — деди Туло ичкарига кириб. — Сиз уни Қуёш қайтиб келгунча ўзингизда сақлашингиз мумкин.

Ла Вииг ҳингир-ҳингир кулавергач, йўтали кўзгалиб қолди. У йўталиб бўлгач, пештахта ёнидан чиқиб Тулонинг елкасини қоқиб қўйди.

— Жуда оқилона қарор! Ҳа, бу жуда оқилона ва сизлар учун жуда фойдали. Мен сизларга берган ваъдамни бажара-

ман. Туло менга ишонавер, лекин сен шундай қарорга келганингдан афсусланмаяпсанми?

— Жаноб, — деди Яаана ва дўкончи яхшироқ кўриши учун оёғи учида турди. — Бизга сизнинг пулингиз керак эмас. Кўргон аҳли қоронғида савдо қилишга қийналиб қолмасликлари учун биз сизга юлдузни текинга бераяпмиз.

Ла Вииг лабларидан кулгу йўқолди ва ишонқирамай Яаанага яқинлашди. Қизча ўзи истамаган ҳолда акасига суянди.

— Нима дединг? Сизларга пул керак эмасми, юлдузни берганларинг учун ҳеч нарса олмайсанларми? Тушунмадим. Нимага, нимага?

— Биз... биз аввалига юлдузни мактабга бермоқчи бўлган эдик, — минғирлади Туло кўзларини ерга қадаб.

— Бу аҳмоқона иш бўларди, — деди дарҳол Ла Вииг. — Нобис сизларга юлдуз учун сариқ чақа ҳам бера олмасди.

— Бизга ҳеч нарса керак эмас. Жаноб Нобис бизга миннатдорлик билдириб, юлдузни черковга беришимизни сўради. Руҳоний Бьорк ўз илтимосидан шундай афсусланаётган эканки, ҳатто бизнинг нима мақсадда келганимизни ҳам суришгирмади. Кейин биз клиникага йўл олдик.

— Нима Мални ҳам юлдузни олмадимми? — деди ҳайрон қолиб дўкончи. — Шунинг учун менинг олдимга келдиларингми?

— Ҳа-а.

Ла Вииг пештахтага суянди ва бошини чайқади.

— Юлдузларингда бир гап борга ўхшайди. Сизлар мендан ниманидир яширяпсизлар?

— Юлдузимиз ёмон эмас, жуда чиройли.

— Ҳм, билмадим... билмадим. Албатта, менинг юлдузни олгим келиб турибди, лекин нега бошқалар уни олмади экан-а? Тўғри, Нобис, руҳоний Бьорк ва доктор Мални жуда ақлли одамлар эмас, бироқ уларни аҳмоқ ҳам деб бўлмайди. Ҳар қалай, менга ортиқча ташвиш керак эмас. Қаёқдан биламан, эҳтимол бу нарса портлаб кетиб дўконимни ёндириб юборар? Ахир, биз юлдузлар ҳақида кўп нарса билмаймиз-ку?

— Улар бизни билгандан жуда кам нарса.

— Нима дединг, йигитча? Яна қайтарчи.

Туло индамай шифтга қаради.

Аччиқланган Ла Вииг пештахтани қаттиқ муштлади, ҳатто эски касса аппаратининг тортмаси сурилиб кетди. У тортмани шарақлатиб ёпди ва болалар томонга бурилди.

— Етар бас, мен бундай таваккал қила олмайман. Балки бу юлдуз мени умрим бўйи тўплаган мол-мулкимдан жудо этар ва қариган чоғимда қашшоққа айланиб қоларман. Менга сенларнинг юлдузинг керак эмас. Энди жўнанглар ва бошқа кўзимга кўринманглар!

Туло ва Яаана йўл бўйи қўшиқ айтиб, шод кайфиятда уйга қайтишди. Ухлаш олдидан улар кўпгирилмаган нон ва аччиқ кофени тановул қилишиб, стол атрофида узоқ ўтиришди. Маслаҳатлашишгач, улар юлдузни ўз уйимизга олиб келиб ўрнатишимиз ҳам адолатсизлик бўлади, деган қарорга келишди. Шундай қилиб, коинот меҳмони кейинги икки ой ичида юлдузли дарахтда қолиб, Калвали аҳолисига ёғдуси ва иссиқлигини таратди. Шамол тиниши билан болалар ўтлоққа чиқиб ўйнашарди. Аррол Нобис дарахтнинг ёруғ ва иссиқ остига ўқувчиларини тўплаб, дарсларини ўтди. Худди шу ерда руҳоний Бьорк якшанба ваъзларини ўқиди. Ҳатто Ла Вииг чанасига кундалик маҳсулотларни юклаб келиб, дарахтдан узоқ бўлмаган жойда савдо-сотик қилди.

Кейин... ажойиб бир кунда узоқда Қуёшнинг заррин нурлари кўринди, Туло Лирра юлдузига берган ваъдасини бажариш лозимлигини тушунди.

Албатта, Тулодан юлдузни улкан варрагига мустаҳкам қилиб боғлаб осмонга кўтариш катта меҳнат талаб этмасди. Лекин “Умиднома”ни бутун инсониятга тарқатиш эса, бу умуман бошқа масала. Тўғри, Туло ўғитларни ҳар кун ёдларди, шу дамда у бу ваъдасини бажариши учун битта йўл борлигини англади.

Бунинг учун у аввало қўрғон аҳлига коинот меҳмони томонидан ўзига тақдим этилган қимматли совға тўғрисида сўзлаб бериши керак. Улар вақти келиб, ўзларининг имконият даражаларида Акабар “Умиднома”сини бутун дунёга тарқатишади.

ЎН САККИЗИНЧИ БОБ

Лирра Ерга тушган унутилмас кундагидай Калвали аҳолиси юлдузнинг осмонга кўтарилишини томоша қилиш

учун яна ўтлоққа чиқишди. Фақат бу сафар улар хурсанд эмасди, худди черковдаги дафн маросимидагидай қўллари қовуштириб жим туришарди.

Туло бир ўрам чилвирни олиб юлдузли дарахт новдаларига осилганча кўтарилиб, Лирра юлдузига яқинлашди.

– Хафа бўлма, – хайрихоҳона шивирлади юлдуз. – Биз сен билан яна учрашамиз.

– Биладан, – шивирлаб жавоб берди Туло.

– Туло, гапиришинг ҳам, кўринишинг ҳам ғалати, гўё сен карахт аҳволдасан. Бу ишнинг уддасидан чиқишингга ишонасанми? Худди касалга ўхшайсан.

– Лирра юлдузи, менинг аҳволим яхши. Бехуда ташвишланаяпсан.

– Ундай бўлса жилмай. Худди дунё қулаб кетаётгандай ўзингни ғамгин тутма.

Туло индамай бошини ирғади. Юлдузни чилвир билан бир неча бор ўраб, мустаҳкам қилиб тугун тугди.

– “Умиднома”ни одамларга қандай етказиш тўғрисида ўйлаб кўрдингми? – сўради Лирра.

– Ишон Лирра юлдузи, менинг аниқ режам бор.

– Мен сенга ишонаман. Айниқса ҳозир, чунки энди мен сени жуда яхши биладан. Мен бу ерга сенга ўргатиш учун келгандим. Бунинг ўрнига ўзим сендан, одамлардан кўп нарса ўргандим. Акабар ҳақ экан. Ерликлар, сенинг ойинг ҳам таъкидлаганидай, умид юлдузларига муҳтож эканлар холос. Учрашгунча хайр! Мен сени яхши кўраман, Туло!

– Мен ҳам сени яхши кўраман, Лирра юлдузи!

Туло чилвир учларини амакисига ташлади. Варно чилвир учларини варракнинг ёғочларига қаттиқ боғлади, Йигитча юлдузни силади ва новдаларга осилиб ерга тушди.

Чилвир учлари варракка яхши боғланганига ишонч ҳосил қилгач, Туло деди:

– Варно амаки, агар менга бирор нарса бўлса, синглим Яанага ғамхўрлик қилинг.

Варно ҳайрон бўлиб хиянига қаради.

– Шубҳасиз! Биз сизларнинг уйимизга кўчиб ўтишларингизни кутаяпмиз-ку. Шунда биз бир оила бўлиб яшардик. Нега сен ҳозир бу ҳақда гапиряпсан?

– Шундай ўзим, бир айтдим-қўйдим.

— Жиян, агар кайфиятинг бўлмаса бу ишни кечга қолдирайлик.

Туло ишчан кайфиятда чилвирни тортиб бўшатиб, катта ўрам ёнида турган Яаанага яқинлашди. У синглисининг елкасидан ушлаб, бағрига босди.

— Яаана, сен менинг яшил китобим қаерда туришини биласан-а?

— Ҳа. У катта шкаф ичида туради. Нима эди?

— Ваъда бер, агар менга бирор нарса бўлса, китобни жаноб Нобисга топширасан. У китобни ўқиб кўргач, нима қилиш кераклигини тушунади.

— Ҳа, аммо...

Туло жилмайиб, синглисининг бурнидан ўтди. Кейин у шошилганча шимолнинг майин шамолидан тебранаётган дарахт ёнига келди. Чилвирни тортиб, варрак томонга юзланди. Бармоқлари орасидан сирғалиб ўтаётган чилвирда қийилган жойини кўриб қолди. Дарҳол ёнидан пичоғини чиқариб, қийилган жойни қирқиб ташлади ва чилвир учларини мустаҳкам қилиб боғлади. Энди у варракни учуришга тайёр эди.

Варно чилвир дарахт новдаларига ўралиб қолмаслигига ишонч ҳосил қилгач, варракни боши узра кўтарди. У бутун кучини тўплаб, варракни ушлаб турарди. Ниҳоят, Туло ишора қилди, Варно бутун кучи билан варракни юқорига итариб юборди. Шамол оқими варракни янада кўтарди. Халойиқ енгил нафас олди. Шу он Варно дарахтдаги юлдуз томонга қаради. Ҳар томонидан боғланган чилвирлар тортилиб, юлдузни новдалар орасидан тортиб олди. Юлдуз соат каппиридай тебраниб, нурларини таратганча варрак ортидан кўкка парвоз қилди...

Ҳамма кўтарилиб бораётган юлдуздан кўзини узмасди. Халойиқ варрак чилвирини ушлаб турган одамни тамоман унутганди.

Туло эса ёнидан пичоғини олди. Ўрам томондаги чилвирни қаттиқ тортиб, билагига бир неча бор айлангирди. Кейин пичоғи билан қаттиқ силтаб ўрам томондаги чилвирни қирқиб юборди.

Яаана биринчи бўлиб, нима ҳодиса юз бераётганини кўрди.

— Туло! Туло, акажон! — дея қичқирганча амакиси ёнига чошиб бориб, унинг кўкрагини муштлади. — Варно ама-

ки, уни тўхтатинг! Уни қутқаринг! Илтимос, бирор чорасини топинг.

Варно қизалоқни бағрига босганча ўзининг сеvimли юлдузи ва варраги ортидан осмонга кўтарилиб бораётган жиянига ноилож қараб қолди.

Қўп ўтмай тонг ҳам ёришиб, кўтарилаётган юлдуз тамоман кўринмай қолди. Калвали аҳолиси юз берган воқеадан ҳайратланиб, кўкдаги ёрқин юлдузларга қарай-қарай уйларига тарқалишди.

ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ БОБ

Чуқур қайғуга ботган Яаана Туло осмонга учиб кетган куннинг эртасигаёқ унинг яшил китобини Аррол Нобисга элтиб берди. Лекин Нобис икки ой ўтгандан кейингина китобни варақлади.

Кундаликка болаларча соддадиллик билан ёзилган ақлни шоширувчи ва одамни эсанкиратадиган воқеалар тафсилоти ёш ўқитувчи олдига мушкул вазифани қўйди. У бир ўзи бу вазифани уддалай олмаслигига кўзи етгач, ҳокимдан қўрғон Кенгашининг навбатдан ташқари мажлисини чақиришни сўради. Келгуси кун Кенгаш аъзолари ҳайратомуз жимликда Туло ёзувларини ва “Умиднома”ни тинглашди.

Одатдагидай Ла Вииг биринчи бўлиб гапирди:

— Агар ақл билан иш юритсак, тарғиботни талаб даражасида амалга оширсак, бизнинг қўрғонимиз на фақат бутун Финляндия, балки бутун Еврўпо сайёҳларининг энг сеvimли масканига айланади. Инаридаги музей, Каригас-ния яқинидаги олгин конлари, Танодаги бугу овлари, Вартхуздаги қадимий қалъа ҳам бизнинг Калвалимиз соясида қолиб, сайёҳлар эътиборини тортолмайди. Юлдуздан қолган модда ва ажойиб дарахтимизга қўл теккизиш, Туло яшаган уйни ўз кўзлари билан кўриш учун ҳали Калвалига бутун дунёдан минглаб, юз минглаб сайёҳлар келишади, уларга хизмат кўрсатиш учун бу ерда кўплаб меҳмонхоналар, дўконлар, ҳатто аэропорт қурилади. Биз томонга пул дарё бўлиб оқади. Биргина ёдгорликлар ишлаб чиқаришни йўлга қўйсак, миллионлаб фойда қилишимиз мумкин.

— Биз ўтлоққа Лурдадагидай улкан дахма қурамиз, — деб хитоб қилди руҳоний Бьорк.

— Кўрғонимиз пойтахтимиз шимолидаги энг катта ша-
харга айлангунча кенгаяди, — тантанали эълон қилди Ван
Грибин.

Хатто Аррол Нобис жим туrolмади:

— Ўлкамиздаги энг яхши мактаб бизнинг мактаб бўлади.

Ниҳоят, ҳоким орзу-ниятлар парвозини тўхтатди. У Кен-
гаш аъзоларига Калвалидан ташқаридаги бирорта одам ҳам
кўрғонда юз берган ғайриоддий ва мўъжизавий воқеаларни
билмаслигини эслатди. Кейин у “Калвали мўъжизаси” тўғри-
сида бугун дунёга хабар тарқатиш режаси ишлаб чиқилма-
са, барча умидлар пучга чиқишини айтди.

Руҳоний Бьорк ҳокимни қўлаб-қувватлади:

— Зеро, Туло ўзининг қимматли ҳаётини эзгу ниятлар
йўлида бахшида этди. Диний ўхшатмам учун мени кечира-
сизлар, юртдошимиз томонидан қилинган буюк қурбон-
лик Акабар “Умиднома”сидаги самимий меҳр-муҳаббат ва
ўтитларни бугун дунёга етказишимизга чорловчи даъват-
дир! Бундан икки минг йил муқаддам Акабар ёғдусида
Вифлеем яқинидаги горда туғилган чақалоқ кейинчалик
улғайиб ўз жасадини қурбон этишдан мақсади одамларга
Парвардигор салтанати на фақат кўкда, балки юракларда
ҳам эканлигини билдириш эмасмиди?!

Узоқ мунозаралардан кейин Аррол Нобис кўрғон ҳисо-
бидан Хельсинкига жўнатиладиган бўлди. У “Калвали мўъжи-
заси” тўғрисида пойтахтдаги асосий газета-журнал ва ра-
диостанцияларга сўзлаб бериши, уларнинг бу ҳақда хабар
тарқатишига эришиши керак эди. Ла Виининг хорижий
журналистлар келгунча Калвали номини ўзгартириш тўғри-
сидаги таклифи бир овоздан қўлаб-қувватланишига қара-
май Ван Грибин бу масала юзасидан ҳуқуқий меъёрларни
ўрганиб чиқмагунча кечиктиришга келишиб олинди.

Уч ҳафтадан кейин Аррол Нобис пойтахтдан тушкун
кайфиятда қайтиб келди. Энг обрўли “Санамат” газетаси-
нинг муҳаррири унинг гапларини диққат билан тинглади,
кейин қимматли вақтини олгани учун ўқитувчини койи-
ди, бу болаларча ўйлаб топилган уйдирмалар содда ўқув-
чиларни ҳам ишонтира олмаслигини айтди. Яшил кито-
бдаги ёзувлар ҳаёлий ниятлар маҳсулидан бошқа нарса эмас.
Юлдузлар ҳам Ерга тушадими? Юлдузлар гапирадими?..

Эҳтимол, йўқ нарсаларни кўрадиган касалликка чалинган бўлсангиз керак, дея ўқитувчининг устидан кулди.

“Ууси Суоми” мухбири эса Арролга бу сайёҳ ва ер сотиб олувчиларни гундрага жалб этишнинг энг яхши усули эканлигини таъкидлади. Мухбир ўқитувчига Калвали оқсоқолларига топқирликларидан ҳайратга тушганини айтиб кўйишини сўради. Шунингдек, у бундай ёлгонни ўйлаб топганларга шерик бўлиб, газета обрўсига пугур етказишни истамаслигини айтди.

Радионинг бигта мухбири юлдуз қолдиғи, юлдузли дарахт ва кўрғонни тарғибот қилишга тайёр эканлигини билдирди, фақат бунинг учун ҳақ берилса. Ўқитувчини Туло кундалигидан парча ўқишга радиога таклиф этди, агар у кўрғондан сотиладиган жойлардан маълум фойизини бериб туришини кафолатласа.

Хуллас, ўқитувчининг сўзларига ҳеч ким ишонмади, яшил китобдаги ёзувлар иқтидорли боланинг замонавий эртаги сифатида баҳоланди.

Ҳоким ва Кенгаш аъзолари Аррол Нобиснинг ҳисоботини руҳий азобда жим тинглашди. Ўқитувчи сўзини тугатгач, ҳоким йиғилганлардан воқеаларнинг бундай кескин ўзгариб кетганлиги юзасидан фикр-мулоҳаза билдиришини сўради. Бу чақириққа аввалига ҳеч ким жавоб бермади.

Ниҳоят, руҳоний Бьорк ўрнидан турди, йўталиб олди ва деди:

— Жаноблар, нимаики рўй берса Парвардигорнинг амри билан бўлади. Балки биз мавридини тополмагандирмиз. Лекин мен Тулонинг орзуси қачондир амалга ошишита, “Умиднома” унинг мардлиги ва меҳр-муҳаббатига абадий хотира бўлиб қолишига қаттиқ ишонаман. Бугун йигитча хотираси олдида биз қарздор эканимизни орамиздан ҳеч ким инкор эта олмайди. Шу боис мен катта дарахт ёнидаги юлдуз кулаб тушган жой яқинига бронза ёзувли ёдгорлик тоши ўрнатишни таклиф қиламан. Биз ёш қаҳрамонимиз хотирасини абадийлаштиришимиз лозим. Ёдгорлик тошини Калвали фуқаролари эҳсони ҳисобидан ўрнатамиз.

Руҳонийнинг таклифи қўллаб-қувватланди ва ҳоким ёзув тайёр бўлиши билан Гётеборгдаги дўстлари орқали тошга ўйиб ёзувчи мутахассисларга боғланишини айтди. Аррол

Нобисга ёдгорликка ёзув танлаш ваколати берилди, у танлаган сўзлар кейинги мажлисда бир овоздан маъқулланди.

Калвали аҳолиси Туло осмонга учиб кетган кунга бир йил тўлиши муносабати билан юлдузли дарахт ёнидаги ўтлоқда тўпланди. Ҳоким ва руҳоний Бьорк қисқа нутқ сўзлашди. Кейин Варно ва жияни Яаана черков меҳроби устидан вақтинча олинган қизил духоба билан ёпилган ёдгорлик ёнига келишди. Қизча чўчинқираб амакисига қаради, у бутун қиёфаси, ўзини тутиши билан жиянини дадил бўлишга ундади.

Яаана бир қадам олдинга юриб, духобанинг бир четидан ушлади ва секин тортди. Духоба сирғалиб тушди, қаршисида бўйидан икки баравар паст тўртбурчак мрамар тош кўринди. Халойиқ ҳам ёдгорликни кўриш учун сурилди. Шу дам Яаана мрамар тош ёнига тиз чўкиб, икки минг йил муқаддам бир аканинг ўз синглисини юпатиш учун ёзган номасидан кўчирмани ёдгорлик лавҳасидан ўқиди.

ТУЛО МАТТИС

1947-1961

Унинг оромига ҳавас қилма. Энди у озод бўлди, чексиз осмон қўйнида шод абадий кезади. Ниҳоят у ерни қолдириб, ўткинчи ташвишлардан халос бўлиб, руҳлар ором оладиган ўша бахтли салтанатга кўтарилди. Сенинг акангининг ҳаёт нури сўнгани йўқ, аксинча Мангулик нури билан йўғрилди. У бизни тарк этмади, биздан эртарақ кетди, холос.

Сенека.

Яшил китоб кўп йиллар Аррол Нобис меҳмонхонасидаги шкафнинг юқори қисмида, то хотини уни Тено Ван Грибинга турмушга чиқаётган Яаанага қайтариш лозимлигини айтмагунча сақланди.

Яаана китобни чалкаш туйгулар билан қабул қилди. Гарчи у кундалик мавжудлигини ҳеч қачон унутмаганди, фақат қадрли акасидан айрилиш азоби қолдирган яраларни ян-

гиламаслик учун бу ҳақда индамасди. У кундаликни очмасдан сандиққа жойлади. Тўйдан кейин ёш келин-куёв Хельсинкига йўл олишди, чунки университетни тугатган Тено у ерда ҳуқуқий фирмага ишга жойлашганди. Сафар олди-дан Яаана уй-ҳовлисини ўтлоғи билан қайнотасига сотди, Ван Грибин шу заҳоти ўтлоқдан қўрғон аҳли бемалол фойдаланиши мумкинлигини айтди. Кейинчалик ўтлоқ “Юлдузли дарахт боғи” номи билан машҳур бўлиб кетди.

Пойтахтда иккинчи йил яшаётган Яаана ва Тено оила-сида қиз туғилди. Чақалоққа бувиси шарафига Инга деб исм қўйишди. Қизалоқнинг туғилиши оилага хушбахтлик келтирди: кўп ўтмай Тено Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ)даги Фин делегациясига ҳуқуқий маслаҳатчи этиб тайинланди. Тўрт йил ўтгач, у касбий маҳорати ва билимдонлиги туфайли мансаб поронасида кўтарилди. БМТ Бош ассамблеяси қошидаги жамият, ижтимоий ва маданият муаммолари қўмитасининг аъзоси бўлди. Ёш оила Нью-Йоркка кўчиб келиб, БМТ қароргоҳидан унча узоқ бўлмаган Ист-Ривердаги уйлардан биридаги айвонли кичик хонадонга жойлашишди. Энди яшил китоб олиниб, шкаф пештахтасига қўйилди.

Баҳорнинг иссиқ оқшомларидан бирида Яаана ва Тено айвонда дам олишиб, қўлтиққа сузиб кираётган ўнлаб кемаларни кузатишарди. Ойисининг тиззасидан сирғалиб тушган Инга осмонга тикилиб туриб, деди:

— Ойи, менга Туло тоғам ва унинг юлдузи ҳақидаги ҳикоянгни яна айтиб беринг.

Яаана бошини чайқади ва мадад сўраб эрига қаради, аммо у ўзини гапни эшитмаганга солиб, жиддий қиёфада сигарета тутатди.

— Инга, сен бу ҳикояни юз марталар эшиттансан. Аллақачон ёд билишинг керак эди.

Қизча бошини ойисининг қўлига теккизди.

— Илтимос, яна бир марта сўзлаб беринг.

Яаана иккинчи юлдузнинг Калвалига ташрифи ҳақида сўзлаётганда қизчанинги кўзлари юмилди.

— У ухлаб қолди, Тено.

— Ҳеч-да! — ингичка овоз жаранглади ва Яаана юзи олда жажжи қўл кўтарилиб, кўрсаткич бармоғи осмон то-

монга йўналди. Ойи, қаранг! Туло тоғамнинг варраги! Мен уни кўряпман!

Яананинг юзи оқарди ва юлдузларни яхшироқ кўриш мақсадида бошини кўтарди. Тено, гўё кичкина телескопи Хельсинкида қолганига ачиниб, зўрма-зўраки кулди. Шундай ҳам у қизининг эътиборини тортган юлдузлар қайси эканлигини билиб турарди. У ўрнидан туриб, қизи ёнидаги гиламга ўтирди ва хотинининг қўлини ушлади. Негадир, Яананинг қўли совиб кетганди.

— Қизим, бу Туло тоғамнинг варраги эмас. Бу еттита юлдуз Катта айиқ чўмиччи дейилади. Кўряпсанми, учтаси дастасига, тўрттаси чўмичга ўхшайди.

— Дада, бу чўмич эмас. Бу Туло тоғамнинг варраги, тўғри-ми ойи?

— Билмайман, қизим, — шивирлади Яаана. — Ҳақиқатан ҳам билмайман.

— Бу унинг варраги! Қаранг! Тўртта юлдуз варракнинг қирралари, учта юлдуз эса унинг думи. Кўряпсизми, дада?

Тено Яаанага маъноли қаради, у ҳорғин бошини иргарди.

— Тўғри, қизалоғим, энди кўраяпман. Сен ҳақсан, бу Туло тоғамнинг варраги.

Тўсатдан қизча яна хитоб қилди.

— Энди мен Туло тоғамни кўраяпман! Мен уни кўраяпман.

Яаана қўли билан юзини бекитди.

— Инга, бас қил! — деди йиғламсираб у. — Бўлди. етар!

— Ахир, мен уни кўраяпман, ойижон. Чиндан ҳам Туло тоғамни кўраяпман! Қаранг! Варрак думидаги ўрта юлдузни кўраяпсизми?

— Ҳа.

— Шу ўрта юлдузнинг ёнида кичкина юлдуз ҳам бор. Кўраяпсизми? Бу ўз варраги билан учаётган Туло тоғам!

Яаана кўз ёшларини артиб, осмонга диққат билан тикилди.

— Вой, худойим! — хитоб қилди у. — Тено, ростдан ҳам ўрта юлдуз ёнида кичкина юлдуз бор экан! Қарагин!

Эри унинг елкасини аста силади.

— Осмонга қарашим шарт эмас, Яаана, — ҳаяжонини

яшира олмай жавоб берди у. — Чўмичнинг дастасида ёки Инга айтаётган варракнинг думида учта ёрқин юлдуз бор. Улар астрономияда арабча сўзлар билан Алкайд, Мицар, Алиот дея номланади. Ўртадаги Мицар юлдузи ёнида олдий кўз билан кўриш қийин бўлган кичкина юлдуз жойлашган. У Алькор деб аталади. “Алькор” арабчада “чавандоз” деганидир.

Ойисининг ўқсиб йиғлаши Ингани кўрқитиб юборди. Қизалоқ жажжи қўллари билан ойисининг юзидаги кўз ёшларни арта бошлади.

— Йиғламанг, ойижон! Сиз хафа бўлмаслигингиз керак. Бугун ҳаётимиздаги энг бахтли кун. Биз бугун Туло тоғамни топдик, то тирик эканмиз, у бизни осмондан кузатиб туради.

Агар сиз оқшомда осмонга диққат билан қарасангиз, ўз кўзларингиз билан Тулони кўрасиз... ўз юрагингиз билан... яшил китобда шундай сўзлар бор... қайсики унинг сирлари, энди сизнинг хотирангизнинг ҳам бир қисмига айланди... улар энди умр бўйи ҳамроҳингиз бўлади... ҳатто Мангулик салтанатида ҳам!

МУНДАРИЖА

Биринчи боб	6
Иккинчи боб	11
Учинчи боб	15
Тўртинчи боб	21
Бешинчи боб	23
Олтинчи боб	28
Еттинчи боб	33
Саккизинчи боб	36
Тўққизинчи боб	41
Ўнинчи боб	44
Ўн биринчи боб	50
Ўн иккинчи боб	57
Ўн учинчи боб	62
Ўн тўртинчи боб	67
Ўн бешинчи боб	73
Ўн олтинчи боб	79
Ўн еттинчи боб	81
Ўн саккизинчи боб	86
Ўн тўққизинчи боб	89

Адабий-бадиий нашр

Ог Мандино ва Бадди Кей

Акабар «Умиднома»си

Фантастик қисса

Муҳаррир *Илҳом Зойир*

Мусаввир *Анатолий Бобров*

Техник муҳаррир *Татьяна Смирнова*

ИБ № 343

Теришга берилди 1. 11. 01. Босинга 11.12. 2001 да рухсат этилди. Бичими 84x108¹/₃₂. Таймс гарнитура. Офсет босма. 6,0 шаргли босма табоқ. Жами 3000 нусха. 109 рақамли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти. 700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

«MERIYUS» ХММК. Тошкент шаҳар, Усмон Носир кўчаси, 158-уй.